

Landskap og rovdyr

Med blikket rettet mot rovviltkonfliktens landskap

Silje Elisabeth Skuland

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Det samfunnsvitenskaplige fakultet
Universitet i Oslo
Våren 2008

Forord

Jeg vil rette en stor takk til Ketil Skogen for god veiledning og oppfølging gjennom hele prosessen. Som student tilknyttet et prosjekt på Norsk institutt for naturforskning (NINA) ønsker jeg også å rette en takk til alle på NINA i Oslo.

Takk også til Karen Syse som har gitt meg gode innspill i slutten av prosessen.

En takk rettes også til Trysil kommune for bilder samt fotografene; Monica Kilde, Knut Løken, Geir Brenden og Roar Vingelsgaard.

Jeg vil også takke Helene Figari for korrektur og Einar Jørstad for gode innspill. Dere har gitt meg godt humør i løpet av tiden med dette arbeidet.

Takk også til Tina og Thale for kommentarer og diskusjon.

Så vil jeg spesielt takke Steinar for rettelser av arbeidet, og for at du har tatt godt vare på barna våre.

Takk til Julia og Sindre som har vært flinke barn.

15.02.2008

Silje Skuland

Sammendrag

I denne studien belyses spørsmålet om holdninger til rovdyr er forankret i landskapsforståelser. Ti fokusgruppeintervjuer av folk i Trysil med ulik tilknytning til naturbruk og utmarksnæring. Hver fokusgruppe, bestående av 4 – 8 personer, ble valgt på bakgrunn av generelle likheter som alder, utdanning/arbeid, bosted, friluftsinteresser samt tilknytning til primærnæring. Gruppene ble således analysert som grupper, ikke enkeltpersoner.

Den rovdyrberørte kommunen Trysil, har opplevd stor vekst i turistnæringen, samtidig som primærnæringen avvikles. Derav fokuserer jeg også på om slike endringer, som representerer endrede bruksmønstre i naturen, har innvirkning på rovviltkonflikten. Spørsmålet mitt er derfor om holdninger til rovdyr er forankret i forståelse av landskap, og om opplevelse av endringer i landskap har innvirkning på rovviltkonflikten.

Studien utgjør en del av et større forskningsprosjekt, Rovvilt og samfunn II (RoSa II) tilknyttet Norsk institutt for naturforskning, der formålet har vært å belyse holdningsmønstre rettet mot de fire store norske rovdyr; bjørn, gaupe, jerv og ulv.

Denne studien kan leses som en beskriver tre forskjellige forståelser av landskap som eksisterer samtidig. Ved å sammenligne fokusgruppene med hverandre, fant jeg at grupper av bønder, grendebeboere, skoleelever og industriarbeidere snakket mye om kulturlandskap. Hytteeiere fortalte gjerne om viddene, skogen og fjellene i Trysil, mens jegere snakket mye om ville dyr og jaktopplevelser. Ved å rendyrke tre former for tilegnelse av landskap, ”bruk”, ”tur” og ”jakt”, som gruppene jeg har intervjuet utøver, har jeg kommet fram til henholdsvis det tradisjonelle, det romantiske og det opplevelsesfokuserte blikket på landskap. Hvert landskapsblikk medfører bestemte syn på rovdyras plass, ved å frembringe idealer om *det gode* i landskap.

Hovedbudskapet her er at på basis av praksis i landskapet oppstår idealer om landskapet. Når praksis i landskapet endres, for eksempel ved at tradisjonell utmarksnæring forvitrer til fordel for mer moderne turistnæring, utfordres landskapsidealene. Ved å fokusere på hvordan folk forholder seg til landskap har jeg synliggjort at bakenfor rovviltkonflikten er det en dyp uro og skepsis over endrede måter å bruke landskapet på. Rovviltkonflikten kommer med andre ord til uttrykk som ved at endringer i bruksmønstre i landskapet truer idealer om hva landskapet bør være.

KAPITTEL 1. INNLEDNING	9
ROVDYRKONFLIKTEN	10
TRYSIL	11
SKOG	12
JORDBRUK OG HUSDYRSHOLD	13
JAKT	13
NYE NÆRINGSVEIER: TURISME OG HYTTEUTBYGGING	14
KAPITTEL 2. ET NYTT BLIKK PÅ ROVVILT KONFLIKTEN	16
TIDLIGERE FORSKNING	16
PROBLEMSTILLING	20
LANDSKAPETS RELEVANS I MILJØSOSIOLOGI	21
FENOMENOLOGISKE BETRAKTNINGER AV LANDSKAP	22
LANDSKAP – ET FORHOLD MELLOM NATUR OG KULTUR?	25
TASKSCAPE	29
LANDSKAPSIDEALER OG LANDSKAPSBLIKK	30
KAPITTEL 3 METODE.....	32
FOKUSGRUPPEMETODEN	32
VÅRE FOKUSGRUPPEINTERVJUER	35
BEHANDLING AV MATERIALET	38
ANALYSE.....	39
ANONYMITET, ETIKK OG FOKUSGRUPPER	41
KAPITTEL 4. DET TRADISJONELLE LANDSKAPSBLIKKET	42
BRUK SOM TASKSCAPE	43
KULTURLANDSKAP	45
MENNESKETS Plass	49
MENNESKET SOM FORVALTEREN	50
ET BEFOLKET LANDSKAP	52
ROVDYRAS Plass	54
KAPITTEL 5. DET ROMANTISKE LANDSKAPSBLIKKET	59
TUREN SOM TASKSCAPE	60
REFLEKSIV LANDSKAPSFORSTÅELSE	63
NATUR OG SAMFUNN	65
AUTENTISK NATUR	68
MENNESKETS Plass	71
ROVDYRAS Plass	74
KAPITTEL 6. DET OPPELVESESFOKUSERTE LANDSKAPSBLIKKET	77
JAKT SOM TASKSCAPE	78
JAKT SOM KULTURARV OG TILHØRIGHET	81
EN GAMMEL OG TO NYE GRUNNER TIL Å JAKT: MATAUK – FORVALTNING OG MORO	82
DET LEVENDE LANDSKAP	86
ROVDYRAS Plass	92
KAPITTEL 7. AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER	97
TRUEDE IDEALER	97
ET NYTT BLIKK PÅ LANDSKAPET I TRYSIL	100
TIL SLUTT	101
LITTERATUR.....	102
VEDLEGG.....	109

Kapittel 1. Innledning

Som medarbeider i forskningsprosjektet Rovvilt og samfunn II (RoSa II), har jeg hatt gleden av å arbeide sammen med Ketil Skogen, Olve Krange og Helene Figari. Prosjektet, tilknyttet Norsk institutt for naturforskning (NINA), er et tverrfaglig forskningsprosjekt om konsekvensene av rovviltforvaltningen i Norge og Sverige. Prosjektets hovedmål er å få kunnskap om hvordan man best kan forvalte de store rovdyra, bjørn, gaupe, jerv og ulv. Den samfunnsvitenskaplige forskningen skal undersøke folks holdninger til og reaksjoner på det forvaltningsregimet og de konkrete forvaltningstiltak som ble iverksatt etter Stortingsmelding nr 15 "Rovvilt i norsk natur" (2003-2004). Hensikten er også å oppnå en dypere forståelse av holdningsmønstre knyttet til store norske rovdyr generelt. Denne masteroppgaven belyser hvordan holdningsmønstre tilknyttet rovdyr er forankret i dypere meningsstrukturer vedrørende ulike former for tilegnelses av *landskap*. Det samfunnsvitenskaplige prosjektet har foregått i Trysil og Halden- området, som begge er berørte av rovdyr. Denne studien baserer seg kun på intervjuer fra Trysil. Hensikten har vært å se hvordan ulike meninger konstrueres om samme landskap. Trysil er et godt eksempel på en kommune som næringsmessig har gjennomgått store omveltninger. Vekselvis blir kommunen omtalt som skogkommune, elgkommune og Norges vinterturistkommune. På bakgrunn av varierte bruksmønstre, som kommer til syne i Trysil landskap, stiller jeg derfor spørsmålet om rovviltkonflikten kan sies å være et uttrykk for ulike landskapsopplevelser og om endringer ved landskapet har innvirkning på rovviltkonflikten. Ved å fokusere på opplevelser i landskapet, ønsker jeg derfor å forklare hvordan holdninger til rovdyr er knyttet bruksmønstre i endring.

Før jeg forteller om konseptene og vinklingen som denne studien fokuseres rundt, skal rovviltkonflikten beskrives. Deretter vil jeg redgjøre for Trysil kommune og de endringene området har stått ovenfor. I kapittel 2 vil jeg belyse tidligere sosiologisk forskning om rovviltkonflikten og avgrense problemstilling. I kapittelet vil studiens teoretiske forankring greies ut for. I kapittel 3 skal jeg gjøre rede for fokusgruppemetoden som ble benyttet i dette prosjektet og reflektere over metodens egnethet for å belyse spørsmål omkring landskap og opplevelse. Empiri og tolkning kretser rundt tre idealtypiske perspektiver på landskap som opptrer blant informantene. Hvert perspektiv blir redegjort og drøftet i hver sine deler, i kapittel 4, 5 og 6. I den avsluttende delen oppsummeres så funnene og det endringer i landskapsopplevelse skisseres.

Rovdyrkonflikten

Rovdyrkonflikten er på ingen måte en ny konflikt. I 1845 ble "Lov om Udryddelse af Rovdyr og Fredning af andet Vildt" innført. Formålet med loven var å sikre kvegavl og jaktbart vilt mot rovdyrangrep. Med loven ble det innført skuddpremier på rovdyr for å oppmuntre til jakt. Loven må sees i lys de endringer i husdyrproduksjonen som fant sted av i perioden 1835 – 1855 (SSB 2004) ¹.

Når ulven ble utryddet er noe uklart. Statistikk over utbetalte skuddpremier på ulv forteller at i de første 20 årene etter loven ble det utbetalt i ca 3900 skuddpremier. I 1933 ble skuddpremie på ulv opphevet (SSB 2004). Norge innførte vern av ulv i 1972. Bjørnen ble vernet i 1974. I 1986 ratifiserte Norge Bernkonvensjonen, og forpliktet da å ta ansvar for å sikre levedyktige bestander av alle ville arter (Miljøstatus 2007).

I følge Andersen, Linnell og Hustad (2003) handler rovviltkonfliktens kjerne om ulike holdninger til vern av de fire store norske rovdyra, bjørn , gaupe, jerv og ulv. Partene i konflikten er uenige om vi skal ha store rovdyr i Norge og eventuelt *hvor* de bør leve. De færreste ønsker å utrydde rovdyr. Mange stiller seg imidlertid spørrende til om for eksempel ulven er en truet dyreart (Bjerke, Skogen og Kaltenborn 2003). Den ulven som befinner seg i Norge tilhører den finsk/russiske ulvebestanden, som det er anslått å være flere enn 3000 av. En annen konfliktdimensjon berører spørsmålet om *hvor mange* rovdyr vi skal ha, og om vi i det hele tatt bør ha ansvar for å opprettholde en levedyktig bestand av de fire store rovdyra. I den forbindelse er det også uenigheter om hvor mange rovdyr som befinner seg på norsk territorium. Der strides boklærde og lekfolk (Andersen, Linnell og Hustad 2003).

I Stortingsmelding nr 15 (2003-2004) "Rovdyr i norsk natur" ble det etablert forvaltningsregioner for rovdyr. Trysil faller inn under forvaltningsregion 3, Øst-Norge.² En stor diskusjon i etterkant av rovviltmeldingen med førte en annen inndeling vedrørende ulven. Den såkalte ulvesonen ble utvidet³ Hensikten med forvaltningsregionen for ulv er å avgrense området der ulven får etablere seg, og dessuten skal ulven forvaltes av Direktoratet for naturforvaltning, i motsetning til de tre andre store rovdyra som forvaltes

¹ I denne perioden økte antallet husdyr fra 1,85 millioner til 2,90 millioner i Norge. Husdyr omfatter her: storfe, sau og geit (SSB 2004).

² Se vedlegg 2 for full oversikt over de forskjellige forvaltningsregionene.

³ Ulvensonen: Akershus med unntak av Hurdal, Eidsvoll, Nannestad og Gjerdrum og Nittedal øst for Niteelva. Også Oslo og Østfold er innlemmet i sonen. Den delen av Hedmark øst for Glomma og sør for Engerdal ligger også innenfor sonen (Rovviltportalen 2007).

regionalt. I Stortingsmeldingen ble det uttrykket en målsettingen om å øke bestandene av alle de store rovdyra (St.meld.nr.15. 2003-2004).

Rovviltkonflikten i Norge framstilles ofte som et motsetningsforhold mellom sauebønder og forvaltningen. Mange bønder har lidd store tap av sau grunnet rovdyr. Også tamrein blir utsatt for rovdyrangrep. I en del jegermiljøer har det vært uttrykt sterk skepsis ovenfor dagens rovviltforvaltning. Fordi hjortevilt er en del av den naturlige føden til store rovdyr, vil økende bestander av rovdyr redusere bestanden av jaktbart vilt. Jaktformer som er avhengige av halsende hund, vil også møte store utfordringer i områder med ulv (Andersen m. fl. 2003). Mellom 1995 og 2005 er det registrert 152 tilfeller av angrep på hunder (inklusive 48 i Norge) av ulv i Norge og Sverige (Backeryd 2007).⁴ Dessuten er det mange som føler uro for seg selv eller barna sine ved bo i nærheten av store rovdyr (Andersen m. fl. 2003).

I Trysil har det vært store tap av sau i forbindelse med rovdyr til tross for lite antall sauebruk. For eksempel har bjørn stått for skade på 714 husdyr fra 1994 til 2006. Det finnes langt færre dokumenterte skadetilfeller forbundet med ulv (Miljøstatus 2008).⁵ I Trysil er jakt med løs hund en utbredt jaktform.

Trysil

Trysil kommune ligger lengst øst i Hedmark fylke, og grenser mot følgende kommuner; Engerdal, Rendalen, Åmot, Elverum og Våler. I øst og sør grenser kommunen mot Sverige.⁶ Trysil Innbygd er geografisk og administrativt sentrum. Kommunens samlede areal er på 3011 km². Av dette er 60 prosent produktiv skog og 9 prosent dyrket mark, mens resten, 31 prosent er fjell, lavproduktiv skog og vann (Vevstad 1991: 10). Klimaet karakteriseres ved lave sommertemperaturer og stor nedbør i veksttiden. Bergarter og jordsmonn er dessuten næringsfattig. Skog og fjell, elver og vann preger naturen i kommunen. Mer enn i de fleste bygder i det indre Østlandsområdet har naturen preget og formet vilkårene for næringslivet og vært grunnlaget for befolkningsutvikling (Vevstad 1991: 13). Som de fleste andre bygdekommuner har Trysil hatt nedgang i befolkningsutvikling. Tall fra statistisk sentralbyrå viser at fra 1951 til 2007 har befolkningen sunket med cirka 1600 personer (SSB 2007a). Alt i alt bor det ca 6 800 personer i Trysil (Trysil kommune 2007a)

⁴ 86 % Av hundene ble angrepet i tilknytning til jakt, og 71 % ble drept. Av disse ble 72 % delvis spist av ulvene (Backeryd 2007).

⁵ Se vedlegg 8-11 for oversikt over rovdyrskade på husdyr i Trysil

⁶ Se vedlegg 1 for kart over Trysil.

Foto: Knut Løken Copyright: Trysil kommune "Trysil sentrum"

Det har foregått omfattende endringer av næringsvirksomheten de siste 20-30 årene i Trysil. I tillegg til typiske endringer som økt sekundær- og tertiærnæring, har Trysil etablert seg som landets største destinasjon for alpinturisme (Trysil kommune 2007d).

Nedenfor vil jeg vise til hvilke endringer Trysil kommune har stått, og fremdeles står ovenfor. Slike endringer betyr noe for hvordan landskapet skal forstås for de som lever i det.

Skog

Trysils landskap er preget av skog, og kommunen er landets største skogkommune regnet i produktivt areal (Trysil kommune 2008). Det avvirkes ca 200.000 kubikkmeter tømmer årlig. Likevel forventer kommunen forøkning av tømmermengden i skogen. Trysil kommune eier om lag en fjerdedel av skogarealet og er dermed Trysils største skogeier. Statskog og Borregaard Skoger er andre store skogeiere. De fleste (cirka 80 prosent) privateide skogsområdene har areal under 1.000 dekar (Trysil kommune 2007b). Da skogsindustrien for alvor utviklet seg på 1800- og 1900- tallet, medførte det økt

sysselsetting, næringsvekst og økt befolkning.⁷ I følge Vevstad (1991) skyldes befolkningsutviklingen ene og alene skogdriften. I løpet av 1960- og 1970-tallet ble skogbruket omstrukturert. Befolkningsnedgangen bør derfor sees i lys av dette (Vevstad 1991).

Jordbruk og husdyrshold

Trysil ligger i et marginalområde for jordbruksproduksjon. På grunn av dårlige klimatiske forhold for jordbruk, består landbruket hovedsakelig av gress- og husdyrproduksjon. Jordsmonnet er dessuten fattig på plantenæringsstoffer og kalk. Husdyrproduksjonen er i stor grad basert på utnytting av utmarksbeite. Trysil har ca 19.000 dekar dyrket mark og 130 aktive gårdbrukere (Trysil kommune 2007b). Det finnes i alt 86 bruk med dyr. Av disse driver 36 med melkekuer, 21 med sau og 16 med ammekyr. Utviklingen i saueholdet har de siste 20 årene i stadig større grad vært preget av konflikten mellom rovdyr og beitedyr. I løpet av 20 år har om lag halvparten av sauebruka lagt ned. Tradisjonelt sauehold, basert på utnyttelse av utmarksressursene, er i dag veldig vanskelig. Det ble i 2006 søkt om erstatning for 499 sauer og lam. De største skadegjørerne var bjørn og gaupe (Trysil kommune 2007b). Trysil har som andre kommuner vært gjenstand for strukturelle endringer i jordbruket. Under intervjuer med bønder beskriver mange forholdet som *avviklingsjordbruk*.⁸ For å hindre for store rovdyr tap på beitende sau, har kommunen bestemt at det skal gjerdes inn et området på 21 mål med rovdysikre strømgjerder. Det omstridte sauegjerdet skal beskytte om lag halvparten av bøndenes sauer. Sauegjerdet er omdiskutert, både i forhold til kostnader og vedlikehold, samt i forhold til naturinngrep i det aktuelle området (Trysil kommune 2005).

Jakt

Jakt, fiske og fangst har vært og er en vesentlig del av Trysils kulturarv (Galaasen 1997). I følge Galaasen besto den første bosetningen i Trysil av jegere og fangstmenn.

Jakt er en utbredt aktivitet i Trysil. Trysil fellesforening for jakt og fiske (TFJF), med sine omlag 1300 medlemmer, er en sammenlutning av ni lokale jakt- og

⁷ I 1780 bor det ca 1250 personer i Trysil. I 1950 var befolkningsmengden på sitt høyeste på 8410 personer (Vevstad 1991)

⁸ Se oversikt over nedgang i jordbruksbedrifter i vedlegg 4-7

fiskeforeninger i Trysil. Foreningen er tilsluttet Norges Jeger- og Fiskerforbund, og har to ansatte på heltid. Fellesforeningens politikk er å sikre allmennheten tilgangen til jakt og fiske til rimelige priser. Dessuten engasjerer foreningen seg i miljøspørsmål og andre aktuelle saker. Det er småviltjakta, jakt på ryer, skogsfugl og hare som mest utbredt blant jegere i Trysil (Galaasen 1997; Trysil fellesforening for jakt og fiske 2008). Det bør også nevnes at Trysil er Norges største elgjaktkommune (i 2006 ble 1082 elger felt) (SSB 2007b).

I Trysil foregår det også rovviltjakt. I tillegg til smårovvilt jaktes det gaupe (Trysil fellesforening for jakt og fiske 2008). Blant de intervjuede i denne studien, var det flere som hadde deltatt på gaupejakta. Kvotejakt på gaupe bestemmes av Rovviltnemnda i Hedmark. I 2008 ble det fastsatt at en kvote på ett dyr i Trysil og Engerdal kommuner (Fylkesmannen i Hedmark 2008). Gaupejakta ble avblåst av rovdyrnemda i Hedmark etter kvoten for hunndyr ble fylt for hele Hedmarkregionen. I år ble det derfor ikke felt noen gaupa i området Trysil – Engerdal (Østlendingen.no 2008). I Trysil finnes det to gaupejaktlag, med ca 50 personer i hvert lag. Jaktmetoden består i å spore dyr flere uker før jaktdagen. På selve jaktdagen følges spor, og gauper i området blir innringet og eventuelt skutt. I informasjonshefte ”Jakt på gaupe i Norge” heter det:

[...] det er av stor betydning at man gjør grundig arbeid med ringingen. Har man oversett spor, og gaupa ligger et annet sted, er ofte løpet kjørt når man bare har en kort februar dag til rådighet (Brainerd et al. 2006: 27).

Gaupejakta i Trysil bærer preg av være en konkurranse. I avisartikkelen ”Gaupejakta over i Trysil... men Elverum var først” fremstilles den felte gaupa som premiegaupa (Østlendingen.no 2007).

Nye næringsveier: turisme og hytteutbygging

Etter omfattende omorganiseringen av skogdrifta på sekstitallet ble antall arbeidere halvert. For å gi de overtallige et alternativt arbeid, startet utbyggingen av flere hytteområder. På begynnelsen av søttitallet startet utbyggingen av hytter og skitrekk i Trysilfjellet, og med det begynnelsen på det Trysilfjellet kommunen har i dag (Vevstad 1991). I dag er Trysilfjellet Norges største alpinanlegg (Wikipedia 2008). Etter 1970 ble det bygget cirka 2000 hytter i kommunen (Vevstad 1991). I kommuneplanen 1996-2010 ble Trysilfjellet

omtalt som et ”fyrtårn” for økt satsing på turisme (Trysil kommune 1997). Det bygges fremdeles nye hytter i Trysil. Fra 1998 til 2007 er det blitt oppført omlag 900 nye fritidsboliger i Trysil. For å sammenligne med bosettingen eller, så finnes det 5560 fritidsboliger mot 3516 ordinære boliger i kommunen (Trysil kommune 2007c). Det lanlegges dessuten å bygge et rovviltsenter som skal fungere som kompetanse- og opplevelsessenter (Skandinavisk rovviltsenter 2005). Trysilfjellet utgjør en betydelig kilde til sysselsettin, og mange vi har snakket med i Trysil, forteller at Trysilfjellet gjør det mulig å bo og opprettholde gårdsdrifta. Dessuten påpekes det at skiturismen har gitt opphav til en rekke binæringer innen håndverks-, butikk- og restauranterbransjen.

Kapittel 2. Et nytt blikk på rovviltkonflikten

I den norske rovviltforskningen har landskap ikke vært studert som selvstendig tema. *Syn på* og *kunnskap om* natur har derimot vært gjenstand for diskusjon, men alltid knyttet til større sosiale skillelinjer i samfunnet som for eksempel klasse og kunnskapsmakt.

Konflikter vedrørende bruk av landområder har også blitt belyst, men uten at folks faktiske forhold til omgivelsene har blitt problematisert. Nedenfor skal jeg vise til hvordan den norske rovviltforskningen har forholdt seg til temaet landskap. *Bruk av landområder* og *syn på* eller *kunnskaper om natur* berører dette temaet (Coates 1998; Macnaughten og Urry 1998; Wylie 2007). Siden skal jeg tydeliggjøre problemstillingen for denne studien samt den teoretiske forankringen studien er inspirert av.

Tidligere forskning

Den tidligere samfunnsforskningen om rovviltkonflikten har belyst hvordan konflikten er rotfestet i større skillelinjer i samfunnet (Skogen 2001, 2003b; Skogen et al. 2003; Skogen, Mauz og Krangle 2006; Skogen og Krangle 2003). Skogen (2001) spør i hvilken utstrekning kulturelle orienteringer knyttet til miljøvern stammer fra etablerte klasserelasjoner (Skogen 2001: 6). Klasseposisjon, sier han, har ofte betydning for hva man foretrekker å gjøre i fritiden, hvilke informasjonskanaler man stoler på og holdninger til rovdyr. I Trysil hører unge rovviltmotstandere, som driver med jakt og fiske ofte til arbeiderklassen.

Rovviltvennlig ungdom som kjører snøbrett, har ofte foreldre med middelklassebakgrunn. Holdninger til rovdyr kan et stykke på vei forklares som klasserelaterte fordelinger av ulike kunnskapsformer om natur. Motstandere av rovdyr, hevder han, utøver kulturell motstand ved å forsvare folkelig kunnskap om natur. Derimot stoler rovviltvennlige ungdom oftere på det de har lest eller sett på TV. De har med andre ord hentet kunnskap om natur fra ikke-lokale kilder. Skogen sier videre at kunnskapspreferanser henger sammen med av klasseposisjon. De unge ulvemotstanderne stoler på lokal kunnskap produsert av egne eller andre jegeres direkte erfaringer med naturen. Dette er en klar motsetning til middelklasseungdommene, som har mer tiltro til abstrakt eller vitenskaplig produsert kunnskap (Skogen 2001). Naturen er altså noe man har kunnskap om. Enkelt fortalt er kunnskapen om naturen enten praktisk og erfaringsbasert eller abstrakt og vitenskaplig.

Skogen (2001) forteller videre at det ikke er tilfeldig hvorfor nettopp

miljøbevegelsen trekker på vitenskaplig kunnskap. Rovdyrforkjempere tilhører ofte middelklassen og samme sjikt som de som produserer den vitenskaplig kunnskap, for eksempel forskere. Kunnskap om natur er derfor gjenstand for sosial lagdeling. Fordi miljøbevegelser, forskere, forvaltning og politikere trekker på den vitenskaplig kunnskap, har den en hegemonisk posisjon ovenfor den praktiske og lokale kunnskapsformen. Monopolisering av vitenskaplig kunnskap kan sees på som en middelklassestrategi for å frembringe nye og fordelaktige posisjoner. Den Kunnskapshegemoniet er bærer av et naturparadigmet som forstår naturen som truet av utilitaristisk utnyttelse. Innenfor hegemoniet sees vern av naturen som eneste mulighet for å forhindre pågående ødeleggelse (Skogen 2001).

Rovviltkonflikten er derfor en konflikt om hvem som har ”sann” kunnskap om naturen. Naturen formuleres her som noe man har, eller skaper kunnskaper om. Selv om Skogen knytter ulike praksiser i naturen til forskjellig kunnskaper, sier han lite om hva slags meningsinnhold for eksempel erfaringsbasert kunnskapen legger natur. Natur fremstilles som noe man forhandler om. Det kan jo tenkes at ulike former for lokal eller erfaringsbasert kunnskap tillegger naturen forskjellig mening.

Når Skogen framstiller natur som noe man forhandler om kan det spørres om det er den ”samme natur” konfliktpartene har kunnskap om. Er for eksempel kunnskap om en art beskrevet i rødlista sammenlignbar med erfaring av den samme arten ute i det fri? ⁹ Hva er sammenhengen mellom dagliglivets erfaringer av og kunnskaper om naturen? Kan det være at forskjellige typer erfaring med naturen gir forskjellig kunnskaper eller forståelser av ”den samme naturen”?

Holdninger til rovdyr har også blitt studert som uttrykk for mer grunnleggende verdier knyttet til natur. I en større kvantitativ spørreundersøkelse, ”Nordmenns holdninger til store rovdyr” (2003), ble holdninger til rovdyr belyst blant annet ved hjelp av bakgrunnsvariabelen *naturesyn*. Variabelen ble målt ved hjelp av ”New Ecological Paradigm” (NEP) som rangerer holdninger på en skala fra ”antroposentrisk” til ”økosentrisk” verdiorienteringer (Bjerke m. fl. 2003). Antroposentrisme og økosentrisme er et begrepspar som er mye benyttet i studier av holdninger til natur (Bjerke og Kaltenborn 1999; Kaltenborn og Bjerke 2002; Schultz og Zelezny 1999; Thompson og Barton 1994). Selv om skalaen fra et antroposentrisk til et økosentriske *syn på naturen* gir innblikk i spredningen av uttalte verdiholdninger, forteller det lite om hvordan folk faktisk

⁹ En rødliste er en oversikt over utdødde art, truede artet og arter som i nær framtid kan blir truet (Artsdatabanken 2008).

eller praktisk relaterer seg til natur. Og som holdningsundersøkelsen også viser, er uttalte holdninger ulikt fordelt ut fra klassebakgrunn (Bjerke m. fl. 2003). Derav kan det virke som holdningsundersøkelsen påviser at måten *natur* kommer til uttrykk på er avhengig av større sosiale skillelinjer i samfunnet som klasse. Av den grunn har ikke *naturesyn* selvstending påvirkning ovenfor holdninger til rovdyr.

Hvordan folk formidler kunnskap om naturen, har også vist seg å ha innvirkning på rovviltkonflikten. Konfliktens parter trekker fram etablerte fortellinger på begge sider av debatten. I en komparativ studien av rovviltkonflikten i Frankrike og Norge belyser Skogen, Krage og Mauss (2007) hvordan kunnskaper om naturen ofte formidles som narrativer, rykter eller kontranarrativer. Særlig fortellinger om ulvens tilbakekomst og dyrets rettmessige plass har narrativt preg. For eksempel er det vanlig blant rovdyrskptikere, å fortelle historier om hemmelig utsetting av ulv. Fortellingene handler om hvordan ulven egentlig har oppvokst i menneskelig fangenskap, enten i dyreparker eller på småbruk, for siden å bli satt ut i naturen. Det finnes også fortellinger om hvordan ulven mates av mennesker som sørger for deres overlevelse i naturen, etter å ha oppvokst i fangenskap. Fortellingen om den hemmelige utsettingen av ulven forstås som former for kulturell motstand. Narrativene fungerer som alternative historier eller kontranarrativer til den offisiell forklaringen om at ulven har vandret på egenhånd inn i Norge og Frankrike (Skogen m. fl. 2006).

Forskerne belyser hvordan rovviltkonflikten er en sosial konflikt, eller en maktkamp mellom grupper av mennesker med ulik sosial status og rang både i det norske og det franske samfunnet. Det fremkommer også en del tolkninger av den hegemoniske sannheten om naturen og ulven i studien. Blant annet sier Skogen, Maus og Krage (2006) at den hegemoniske fortellingen om ulven har opphav i et *nytt perspektiv på naturen*. I det nye perspektivet forstås all form for ressursutnyttelse som skadelig. Dessuten bør naturen beskyttes så mye som mulig mot menneskelig inngrep. I denne konteksten er vern av alle arter, særlig store rovdyr et absolutt imperativ. Det *nye perspektivet på naturen* står i en hegemonisk posisjon, og forfektes av personer og posisjoner med høyere utdanning og akademisk kunnskap. Således utgjør det en kraftfull kilde til dominans (Skogen m. fl. 2006). Spørsmålet er hva *det nye perspektivet på naturen* egentlig rommer. Ved å fokusere på den klassebaserte fordelingen av *naturesyn*, settes ikke søkelyset på hvordan perspektiver står i forhold til ulike gruppers faktiske møte med naturen. Er *det nye perspektivet på natur* et resultat av nye måter å møte naturen på? Det medfører at *det nye perspektivet på natur* en inndeles i to forenklete grupper; i et ”nytt” som er for vern og ulv, og et ”gammelt” som

er mot vern og ulv.

I denne konteksten bør uttrykket *kulturell motstand* forklares nærmere. Det viser seg at rovviltmotstanden strekker seg over flere skillelinjer i samfunnet. Skogen og Krange (2003) finner at det finnes en kraftfull rural diskurs som ser for seg et bilde av bygdefellesskapet (community) som truet av utenforliggende krefter. *Bygdefellesskap* er et relasjonelt begrep, som i rovviltkontroversen etableres som en symbolsk konstruksjon. Fellesskapets formål er å skape en slags inngruppe som står sammen mot de eksterne kreftene det er truet av. Bygdefellesskapet som symbol uttrykker grenser, der skylden for det som truer fellesskapet er plassert hos de utenforliggende. Symbolkonstruksjonens formål er å skape intern enighet og synlige grenser. Innenfor en rural kontekst kan motstandere av rovdyr skape allianser på tvers av klasser eller forskjellige tilknytninger til utmarka gjennom den symbolske konstruksjonen av fellesskapet (community). Rovdyrkonflikten kommer til uttrykk som *kulturell motstand* gjennom symbolske konstruksjonen av bygdefellesskapet (Skogen og Krange 2003).

Selv om tidligere forskning om rovviltkonflikten har belyst viktige sider ved ulike ståsteders perspektiver på natur, gjenstår det å belyse hvordan holdninger til rovdyr er forankret til bruk av landskap. Ved å fokusere på opplevelse av landskap kan det dessuten åpnes for en bedre forståelse av for eksempel begrepet eller variabelen *naturesyn*. Forbindelsene mellom holdninger, handlinger og meningsinnhold bør også studeres nærmere for å belyse rovviltkontroversen. Fokuset på landskap i denne studien er rotfestet i forståelsen av at ulike *perspektiver på natur* er kontekstuell og situasjonell bundet til den praksisen man har i landskapet. Bruksmønstre i landskapet står med andre ord sentralt. Skogen (2003) sier at selv om rovviltkonflikten er en interessekonflikt om bruken av landområder, må den også forstås som uttrykk for kulturelle mønstre og maktrelasjoner (Skogen 2003a). I denne studien derimot, søkes det å forklare hvordan ulik bruk av landområder medfører bestemte oppfatninger av hva som tilhører og ikke tilhører landskapet, og derav også om rovdyras plass i landskapet. Skogen (2001) poengterer at interessekonfliktene i utmarka aldri handler bare om økonomiske forhold, og at slike økonomiske forhold kan være helt fraværende (Skogen 2001). Hva slags handler interessekonfliktene om da? Kan for eksempel rovviltkonflikten være et uttrykk for endrede bruksformer i utmarka?

Om folks forståelser av landskapet, som de utøver sitt virke og viktige sider av livet sitt i, påvirker holdninger til rovdyr har ikke vært tema i den norske samfunnsforskningen på rovviltfeltet. Det er et hovedpoeng i denne masteroppgaven å vise til *hvordan* folks

forståelse av sine fysiske omgivelser og holdninger til ulv er avhengig av hverandre.

Begrepet landskap har hatt en sentral plass innenfor studier av landreformer og jordbruksendringer i sosiologien, men har sjelden blitt knyttet til vern av biologisk mangfold. For eksempel har konflikter omkring etableringer av vindmølleparker vært et omdiskutert tema (Woods 2003; Pasqualetti 2001). Woods sier at konflikter rundt utbygging av vindmølleparker må sees som uttrykk for komplekse forhandlinger av ulike diskurser knyttet til det rurale. Diskurser om natur, landskap, miljø og bygda rammer inn kollektive og individuelle handlinger, og derav posisjoner i konfliktbildet (Woods 2003).

Innenfor sosiologien har landskap ofte vært fokus for forskning omkring endrede vilkår for landbruket (Burton 2004; Busck 2002; Willis og Cambell 2004). Landskap tilknyttes ulike typer tilpasningsstrategier bønder benytter, i forbindelse med endringer (Burton 2004; Busck 2002; Willis og Cambell 2004). Hvorvidt folks relasjoner til landskapet har betydning for hvordan ville dyr oppfattes, har i en sosiologisk kontekst vært lite diskutert.

Forholdet mellom landskap og dyr har derimot vært mye drøftet innenfor samfunnsgeografien. For eksempel poengterer Philo og Wilbert (2000) at relasjonen mellom mennesker og dyr kan karakteriseres som romlige relasjoner. Rovviltkonflikten kan sies å være en konflikt om mennesker og ulv kan dele samme landskap. Forhold mellom mennesker og dyr eller natur og samfunn har ofte om romlige elementer (Philo og Wilbert 2000). Det vil si at vårt forhold til dyr, enten de er ville eller tamme, kan knyttes til former for sonering. For eksempel inkluderes enkelte dyr i familiehjemmet, andre plasseres i dyreparker, en del står på bås og mens atter andre skytes eller fjernes hvis de beveger seg utenfor tiltenkte områder (Philo og Wilbert 2000). Brownlow (2000) hevder at konflikter knyttet til reintroduksjon av ulv må forstås ut fra den sosiale og kulturelle forståelsen av landskap. Han hevder at rovviltkonflikten i Adirondack (State of New York), er en diskursiv konflikt mellom den urbane middelklassen og den rurale befolkningen om meningsinnholdet i landskapet (Brownlow 2000).

Problemstilling

Denne studien søker å belyse hvorfor praksiser i landskapet, som for eksempel bønders husdyrshold på utmarksbeitet, oppleves å ha så sterk verdi. Kan forståelser av landskap bidra med å belyse dette? Som nevnt innledningsvis er Trysil et lokalsamfunn preget av

mangfoldighet i næringsveier og friluftsmuligheter, og er som et ypperlig eksempel på en kommune i endring, der turistnæring overtar for primærnæringen. Av den grunn spør jeg om slike endringer medfører endrede landskapsopplevelser, og om rovviltkonflikten kan belyses ved å studere hvordan folk opplever landskapet. For å sette søkelys på de endringene som Trysil opplever, spør jeg også om endringer av landskapsopplevelser virker inn på rovviltkonflikten. Problemstillingen i denne studien er følgende: *Er holdninger til rovdyr forankret i forståelse av landskap, og kan endringer i landskapsopplevelse ha innvirkning på rovviltkonflikten?*

I denne studien blir det således viktig å belyse hvilke betydninger forståelser av landskap har for holdninger til rovdyr. Da det ikke foreligger muligheter til å undersøke variasjoner i landskapsopplevelser over tid, vil de endringene studien belyser baseres på opplevde og uttalte endringer informantene beskriver. Problemstillingen er ment for å belyse holdninger til rovdyr, men belyser også hvordan folk tillegger landskapet meningsinnhold gjennom praksis i det. Av den grunn viser studien hvordan verdiorienteringer ovenfor det naturlige miljø (kan) forankres i opplevelser av landskap.

Landskap, slik der blir beskrevet her, handler om hvordan folk forholder seg til sine fysiske omgivelser. Den videre beskrivelsen av landskap, vil forankre landskapsbegrepet til fenomenologi og til ulike sosiologiske bidrag om natur.

Landskapets relevans i miljøsosologi

I dette avsnittet skal jeg redegjøre for studiens sosiologiske relevans. Perspektivet som denne oppgaven er inspirert av, kan også gi nye innsikter til det miljøsosilogisk temaet rovviltkonflikten på mange måter er.

Sutton (2007) påpeker at miljøsosilogien (environmental sociology) kunne trenge studier som bygger på sosial praksis i det naturlige miljø. Miljøsosilogien, sier han, har vært sterkt influert av to posisjoner, sosialkonstruktivismen og kritisk realisme. Sosialkonstruktivistiske miljøsosilogi har hatt en grunnholdning om at problemer knyttet til for eksempel vern av biologisk mangfold, er sosial konstruert. Tilhengere av et slikt vitenskapssyn vil hevde at tap av biologisk mangfold kan være et reelt problem, men det finnes mange miljøproblemer, der noen graderes som alvorlig mens andre graderes som mindre viktige. Det disse er opptatt av er hvordan miljøproblemer får sin status i et hierarki av miljøutfordringer basert på alvorlighetsgrad. Sosialkonstruktivisme forteller oss mye om hvordan enkelte miljøproblemer, som tap av biologisk mangfold, får oppslutning

og signifikans. Det forteller lite om hva vi faktisk kan gjøre for å redusere skader på og forhindre ytterligere tap av mangfoldet. Kritisk realisme forsøker å bringe naturens realitet i den sosiologiske forskningen, og har ambisjoner om å bringe samfunnsvitenskaplig og naturvitenskaplige funn sammen for å oppnå bedre forståelse av hvorfor miljøproblemer finnes. For det første hevder representanter for denne retningen at forurensning og miljøproblemer forteller oss noe sosiologisk signifikant. Det forteller oss at naturen som et hele, er mye mer enn den menneskelige ressursutnyttelse. Derfor påpeker kritiske realister at i studier av miljøspørsmål må forståelsen av at naturen har en realitet også innlemmes (Sutton 2007).

Sutton (2007) fremhever åpenbare mangler innenfor miljøsociologien. På den ene siden er fagfeltet preget av en debatt om hvorvidt miljøproblemer egentlig er virkelige eller «bare» sosialt konstruerte. På den andre siden kan den kritiske realismen betinges av moralske standpunkter. Mellom den kritiske realismen og sosialkonstruktivismen er det et sterkt behov for å finne måter for å studere hvordan folk relaterer seg til sin fysiske verden (Sutton 2007). Han sier:

We do not need to accept that nature speaks directly to society, but nor is it necessary to claim that nature have no causal power of its own, apart for those that humans give to it. Rather the social and the natural are closely bound together within the same embodied social practices (Sutton 2007: 44).

Fenomenologien kan være en retning å vende seg mot for å relatere miljøsociologiske temaer til hvordan folk opplever, altså forstår og erfarer, sine fysiske omgivelser. Et fenomenologisk forankret landskapsbegrep søker nettopp å belyse hvordan folks erfaringer skaper mening om den fysiske verden. Videre skal studiens fenomenologiske forankring utdypes.

Fenomenologiske betraktninger av landskap

I følge fenomenologien er landskap noe mer enn en gitt størrelse for distansert betraktning (Krogh 1995: 5). Merleau-Ponty (1962) påpeker at det er en nær relasjon mellom det sansende subjektet og den sansbare verden. Et hvert subjekt er deltager i og med den omkringliggende verden. Av den grunn kan ikke subjektet sanse verden løsrevet fra den (Merleau-Ponty 1962). I følge Wylie (2007) medfører Merleau-Ponty forståelser av den

kroppslige væren i verden at landskap utgjør subjektets livsverden. Vi er deltakere i og ikke beskuere av landskap. Den sansbare erfaringen er kroppsliggjort (Wylie 2007). Erkjennelsen av landskap har med andre ord et kroppslig utgangspunkt. I denne studien undersøkes derfor opplevelse i landskapet for å forstå hvilke ideer folk har om det.

I følge Tilley (1994) gir opphav til det å være i verden at folk tingliggjør den ved å stille seg selv uten for. Selv om verden blir til via sansene, er ikke folk passive tilskuere, men deltagere i verden. Selv om vi mennesker tingliggjør, er det en feilslutning at det egentlig er noen avstand mellom folk og verden. Forholdet mellom objekt og subjekt er derfor preget av en dialektikk med kroppen som medium (Tilley 1994).

Ingold (2000) hevder at å forstå forholdet mellom omverden og subjektet som en dialektikk, kan forlede oss til å glemme betydningen av sansene. Sinnet, sier han er ikke en passiv mottaker, men aktivt søkende. Ingold trekker på kunnskaper fra økologisk psykologi, som har som grunnpremiss at perseptuell aktivitet ikke består av mental organisering av kroppens sanselige data. Perseptuell aktivitet består av intensjonell bevegelse av et hele. Persepsjon omgjør øyeblikkets input til en helhet gjennom bevegelse. Det er ingen grunn til å rekonstruere verden i sinnet når man kan sanse det direkte på denne måten. Av dette følger det at hvis persepsjon forutsetter bevegelse, er persepsjon en type handling og ikke en forutsetning for handling. Persepsjon er en aktiv og eksplorerende prosess som består av å innhente informasjon, fjernt fra å arbeide med allerede mottatte sanser. Persepsjon involverer pågående bevegelse, tilpasninger og omorientering av mottakerens organer. Persepsjon innlemmet som handlingsmåte, medfører at det vi oppfatter ikke kan skilles fra hvordan vi handler. Kunnskapen som har framkommet gjennom direkte persepsjon er derfor praktisk. I følge Ingold lærer man seg hvordan å oppfatte på kulturelt riktig måte, ikke via tilegnelsen av mentale skjemaer for å organisere sansedata, men gjennom opplæring av oppmerksomheten. Innenfor den praktiske konteksten av folks pågående engasjement *med* miljøet, innleires persepsjon og kognisjon i det hverdagslige livsforløp. Sosiale agenter har ikke bare direkte felles forståelser av hverandre, men de deler også direkte persepsjoner av andre bestanddeler av miljøet. Sosialitet er derfor ikke avhengig av organisering av sansedata i enkeltindividets hode eller som objektive systemer av kollektive representasjoner. Sosialitet er gitt fra starten av forut for objektivering av kulturelle kategorier og som direkte perseptuelle involvering av meddeltagere i det delte miljøet (Ingold 2000).

Sagt på en annen måte medfører sansehandlinger i det levde miljø felles forståelse av det. For når sosiale agenter beveger seg i samme miljø, og utfører samme aktiviteter, vil

allerede tillærde og erfarte møter fra lignende situasjoner, medføre lignede kunnskaper. Det vil si at kultur også nedfeller seg som måter å bevege seg på og derav også måter å sanse på, og ikke bare som felles mentale kategorier. I vestens kultur har for eksempel synssansen forrang, derav tittelen ”The Society of the Spectacle” av Guy Debord (Jütte 2005). Følgelig beskrives landskap stort sett alltid som panorama eller utsikt. Lyd eller lukt får sjelden plass i beskrivelser av landskap.

Dette har betydning for landskapsbegrepet i denne studien. I følge Hirsch (1995), kan vi skille mellom det landskapet vi ser og det landskapet vi lever i. Landskap som en relasjon mellom forgrunn og bakgrunn, hevder han, er utbredt som et krysskulturelt fenomen. Det er i landskap som forgrunn at hverdagslig liv utfolder seg og utgjør det Bourdieu (1984) vil kalle konteksten for hverdaglig, urefleksiv erfaring og praksis. Landskap som forgrunn er aktualiteten her og nå. Framtid og potensialer utgjøre i landskap som bakgrunn eller horisont. Landskap som bakgrunn medfører derfor refleksivitet. Derfor har landskap både innside og utside. Landskap sier han, er en kulturell prosess der folk forsøker å realisere det potensielle i det aktuelle (Hirsch 1995). Skillet mellom landskap vi ser på og landskap vi lever i, er et problematisk skille tatt i betraktning Ingolds forståelse av at også sansing er handling. Å være i landskapet og å se landskapet, slik jeg forstår det, kan ikke skilles fra hverandre. Det betyr ikke at erfaring med landskapet ikke skaper mentale bilder, men at disse etter min mening stammer fra aktiv bevegelse (av sansene). Krogh (1995) mener at landskapsopplevelse bør forstås, og kan forklares ut fra at sansende og handlende mennesker lever sine liv i landskapet. En for ensidig vektlegging av synssansen og mentale fortolkninger av disse, gjør at man ikke fanger opp betydningen av den kroppslige og fysiske deltagelsen i landskapet. Dette er helt vesentlige aspekter ved menneskets betydningsskapende omgang med omgivelsene, det Krogh (1995) kaller *landskaping*.

I denne studien benyttes fenomenologiske betraksninger av landskap som utgangspunkt for å forstå hvordan folk relaterer seg til, og skaper mening om landskap. Ved å undersøke ulike meningsinnhold i landskapet, og endringer av disse, søkes rovviltkonflikten belyst. Ved å rendyrke den erfaringsbaserte forståelsen av landskap, kan ulike holdninger til rovdyr søkes forklart. Av den grunn anser jeg et fenomenologisk landskapsbegrep for å være en fruktbar innfallsvinkel.

Landskap – et forhold mellom natur og kultur?

Landskap handler om hvordan folk relaterer seg til sine naturlige omgivelser, men begrepet har også en rekkevidde utover det folk vanligvis kaller natur, for eksempel bylandskap. Forholdet mellom natur og kultur vært en kontrovers i debatten om landskapsbegrepet (Wylie 2007: 11). Den ene siden av kontrovesen forstår landskap som natur pluss kultur. I den andre siden derimot illustrerer vanskeligheter med å trekke en grense mellom de to. Når er et landskap naturlig eller kulturlig? Kanskje, sier Wylie, bør vi heller fokusere på hvordan landskap praktiseres, eller landskaping (Wylie 2007: 11).

I sosiologien har forholdet mellom subjektet og den fysiske verden ofte handlet om skillet mellom natur og kultur (Macnaughten og Urry 1998; Sutton 2007). Natur har på ingen måte hatt den samme posisjonen i faget som klasse eller kjønn, men med anerkjennelsen av forurensning og globale miljøkatastrofer har temaet fått sin oppblomstring (Wylie 2007; Macnaughten og Urry 1998; Coates 1998). I følge Wilson (1992), hevder Raymond Williams at 'natur' er det britiske språkets mest komplekse begrep (Wylie 2007). I vestlig tenkning fungerer begrepet natur ofte som en kortversjon for den *naturlige* delen av det fysiske miljø. Naturen antas å utgjøre en objektiv realitet med universelle egenskaper som ikke påvirkes av tid, kultur og sted, særlig når naturen forstås som kraft (Coates 1998). Natur forstått som overflaten av det fysiske miljø medfører likhet mellom begrepene 'landskap' og 'natur'. Derimot faller natur forstått som kraft utenfor landskapsbegrepet. I denne studien framstilles ofte landskap som natur. Derfor forstås natur som egenskaper ved landskap. Landskap er, på sin side, alltid forankret i et menneskelig utgangspunkt.

I følge Macnaughten og Urry (1998) er moderne vestlige samfunns forhold til naturen rotfestet i den historiske tilblivelsen av begrepet 'natur'. Det var presokratiske filosofer som for 2000 år siden "samlet" de mangfoldige fenomener som utgjør verden under et fenomen, naturen. Da naturen ble ett objekt, muliggjorde det menneskelig intervensjon. Som singulært begrep ble natur abstrakt. Dette banet vei for personifisering av naturen som moder jord, eller Gud selv. I middelalderen ble naturen sett på som Guds skaperverk. Naturen skiltes så fra samfunnet under opplysningstiden, og ble gjenstand for stortilt ressursutnyttelse. Separasjonen mellom natur og samfunn blir i moderne tid gradvis mer romlig, særlige ettersom framveksten av store byer brøt fram.

Macnaughten og Urry konkluderer derfor med at det ikke finnes enhetlig natur, men bare *naturer* (Macnaughten og Urry 1998). De sier:

And such natures are historically, geographically and social constituted. Hence there are no simple natural limits as such. They are not fixed and eternal but depend on particular historical and geographical determinations, as well as on the very processes by which nature and the natural is culturally constructed and sustained, particularly by reference to what is taken to be the 'other' (Macnaughten og Urry 1998: 15).

Med et fenomenologisk utgangspunkt er begrepet natur, som noe levd og erfart, vanskelig å forstå. Når Macnaughten og Urry omtaler *naturer* vektlegges historisk konstruksjon. Således fungerer naturbegrepet mer som et idéhistorisk konsept enn som en levd virkelighet. Denne studien beskjeftiger seg med natur i den grad den er levd og erfart. Den levde og erfarte natur, slik jeg forstår det, tar form som landskap. Med andre ord kan natur som kraft eller som moder jord, vanskelig erfares og oppleves. Derimot erfares naturlig landskap. Ved å benytte begrepet landskap innlemmes dessuten områder der folk er uenige om det egentlig er natur. Ingold (2000) forholder seg til landskap i stedet for natur (Ingold 2000). Han sier:

Landscape is not 'nature'. Of course, nature can mean many things. Suffice it to say that I have in mind the rather specific sense whose ontological foundation is an imagined separation between the human perceiver and the world, such that the perceiver has to reconstruct the world, in consciousness, prior to any meaningful engagement with it. The world of nature, it is often said, is what lies 'out there'. All kind of entities are supposed to exist out there, but not you and I. We live 'in here', in the intersubjective space marked out by our mental representation. Application of this logic forces an insistent dualism, between subject and object, between material and the ideal [...] (Ingold 2000: 191).

I følge Ingold (2000) har natur vanskeligheter med å kreve sin selvstendige realitet. Han påpeker at landskap er et mer egnet begrep for å forstå hvordan folk relaterer seg til sine fysiske omgivelser (Ingold 2000). Landskap er sammenfallende både med reell fysisk materialitet og til den menneskelige kognisjon. Mens naturbegrepet, slik det fremlegges av Macnaughten og Urry (1998), og slik Ingold (2000) kritiserer det, henleder oppmerksomheten mot en ren forestillingsverden. Derfor er det mer hensiktsmessig å studere landskap, når formålet er å forstå hvordan folk aktivt forhold seg til sine fysiske omgivelser. Dessuten kan man lettere snakke om de fysiske omgivelsene som folk ikke regner for å være natur som for eksempel parker.

Landskapsbegrepet

Selve ordet 'landskap' har sin opprinnelse i det germansk språket, der det var knyttet til territorier og "betydde bruk av land", ikke ulikt vårt begrep 'landbruk' (Syse 2000). Siden ble begrepet introdusert som en teknisk term for kunstmalere i 1500 tallets England.

Landskap forstått som panorama eller bilde oppsto i denne konteksten, og representerer en betydning av begrepet som fremdeles er aktuell (Hirsch 1995: 2). I følge Wylie (2007) finnes det dessuten en etablert tradisjon i samfunnsgeografien som forstår landskap som panorama (Wylie 2007).

Som det fremgår av forrige avsnitt er landskapsbegrepet i denne studien forstått som noe annet enn panorama eller bilde. Å se landskap, er også alltid å være i det. Derav må landskap forstått som innside og utside sees i lys av at sansehandlinger også er intensjonelle handlinger omsluttet av landskapet (Ingold 2000).

Ingold (2000) sier: "[...]the landscape is the world as it is known to those who dwell therein, who inhabits its places and journey along the paths connecting them" (Ingold 2000: 193). Han påpeker derfor at for å forstå hvordan andre folk "ser" sitt landskap, må vi gripe hvordan de praktisk relaterer seg til det. Når folk "leser" sitt landskap ser de noe annet enn en utenforstående. Å være, og å leve i et landskap, betyr å ha praktisk kunnskap om det. Han sier: "If [...] every object is to be regarded as a 'collapsed act', then the landscape as a whole must likewise be understood as [...] a pattern of activities 'collapsed' into an array of features" (Ingold 2000: 198).

Selv om landskapet primært erkjennes som en ferdig form, bør vi egentlig forstå det som en prosess. Landskap er konstant under bearbeidelse. Ingold (2000) lanserer begrepet *taskscape* for å tydeliggjøre landskapets prosessuelle karakter. Slik jeg forstår han, er det på denne måten folk som lever i landskapet også erkjenner det prosessuelt. Det betyr at gjennom arbeid og liv oppleves landskapet som endring. Imidlertid er det problematisk å begrense *taskscape* til kun å dreie seg om "those who dwell therein".

Fenomenologien har blitt kritisert for å romantisere fram autentiske mennesker i sin higen etter det primære båndet mellom mennesket og verden (Wylie 2007). Denne kritikken kan på mange måter rettes mot Ingold behandling av landskap. I hans fremstilling legges det vekt på folk som bor og lever i landskapet. Han omhandler ikke *ulike* forståelser av landskap i et og samme samfunn. Han tar heller ikke opp hva slags landskapsforståelser eventuelt tilreisende eller tilflyttende har. Empirien hans er hentet fra jeger- og

sankersamfunn i arktiske områder.

Det ”å leve i” landskapet kan også være en definisjonssak. Det finnes flere måter å leve og være i samme landskap på. Så hvis Ingolds landskapsbegrep skal ha relevans i mer moderne samfunn, må det også omhandle flere boformer, for eksempel fritidsboliger.

Å leve i landskapet, og å bruke det, sier Ingold (2000), betyr at livshistoriene til de som lever der veves inn i landskapets tekstur sammen med livssykluser til planter og dyr. Fordi landskapet primært erkjennes som form, er det mulig å lese varige tegn lenge etter at de bevegelser som avga tegnet har opphørt. Det er gjennom og via taskscape folk leser slike tegn. Ingold sier: “Just as the landscape is an array of related features, so – by analogy – the taskscape is an array of related activities” (Ingold 2000: 195). Landskapet bør derfor forstås som et materialisert resultatet av taskscape. Han sier: “[...]The landscape as a whole must likewise be understood as the taskscape in its embodied form [...]” (Ingold 2000: 198)

I følge Ingold (2000), forblir landskapet et materielt vitne til livene og arbeidet til tidligere generasjoner som har bodd i det, og avlevert noe av seg selv i det. Landskapet forteller derfor en historie om liv og arbeid. Å betrakte landskapet er derfor å minnes, ikke å huske som når man trekke frem interne bilder lagret i sinnet, men å møte det fysiske miljøet perseptuelt som også er forankret i fortiden. For de som bor i landskapet handler det om å se noe andre ikke ser. Landskap medfører en praksis av oppmerksomhet (Ingold 2000). For folk med fritidsboliger og med ”kort” fartstid i landskapet må det bety at nye historier om landskapet etableres. Derav endres krøniken om landskapet. Hvis persepsjon er ladet med en annen fortiden, og det å betrakte landskapet er å minne, medfører det at nykommere etablerer nye fortellinger når nye praksiser av oppmerksomhet utøves i landskapet. Hvis det å minnes ikke betyr å hente fram lagrede bilder i hukommelsen, er det et kroppslig minne som nykommere trekker på.

En annen måte å vise hvordan forholdet mellom mennesker og landskap henger sammen med bruken av landskapet på, er Kroghs (1995) skille mellom landskap og landskaping (Krogh 1995). Landskap er en fysisk form som defineres som menneskets sansbare omgivelser. Landskaping er derimot en relasjonell form, som omfatter menneskets forhold til omgivelsene, både deres faktiske bruk og utforming av omgivelsene. Landskaping skjer i et samspill mellom deltagelse, innlemmelse og refleksjon. Krogh sier: ”Landet skapes gjennom menneskets handlinger i en vedvarende prosess. Samtidig reflekterer vi over landskapet og vår landskaping (Krogh 1995: 5). Krogh inkluderer dermed muligheten for at både bofaste og tilreisende *landskaper*. Krogh er dessuten kritisk

til den postmodernistiske forståelsen av at tid og sted har blitt sammen på en sann måte at mennesket ikke er forankret til landskap lenger. Han sier: ”Både postmoderne, moderne og før-moderne landskaping preges av at mennesker forankres gjennom sine handlinger i verden. I den postmoderne verden er forankringen mer preget av flerlokalitet og identitetsutforming” (Krogh 1995: 23).

Taskscape

I denne studien er begrepet *taskscape* et nøkkelbegrep. Som nøkkelbegrep har *taskscape* fungert som en innfallsvinkel til å forstå hvordan folk relaterer seg til landskapet. Ingold (2000) påpeker at *taskscape* og landskap er to sider av samme sak, og definerer *taskscape* som et ensemble av ”task”. Task er en hvilken som helst operasjon utført av en kompetent aktør i et område, som en del av de hverdagslige oppgaver i livet. En hver task får sin betydning fra sin posisjon i ensemblet utført i serie eller parallelt. Enkeltstående *tasks* er gjensidig koplet sammen i *taskscape* (Ingold 2000: 194-195).

Valget av begrepet *taskscape* er gjort fordi det forankrer handlinger i, og meningsinnhold ved landskapet. I følge Johansson (2000), mener Ingold det ikke er nødvendig å skille mellom materielt og symbolsk nivå av landskap. Hun sier at det i begge tilfeller handler om å appropriere, eller tilegne seg landskapet. Det vil si at å nyttegjøre seg av landskapet og å gjøre det til sitt, er to sider av samme sak. *Taskscape*-begrepet sier hun, er et forsøk på å løse opp motsetningen mellom det konkrete arbeidet og den mentale kognisjonen i forhold til landskap. Landskapet stiller mennesket ovenfor oppgaver ”tasks”. Man tilegner seg landskapet når man ser potensialet i det, og i samsvar med det utfører visse oppgaver i det (Johansson 2000: 54).

Ingold (2000) sier at praktiske ferdigheter og oppmerksomhet er sosialisert inn i individet. Derfor må vi forstå at landskapet er den umiddelbare fysiske verden som erkjennes av de som lever i det og derfor ”lever gjennom” *taskscape* (Ingold 2000). Slik *taskscape* benyttes her omhandler det også aktiviteter i landskapet som ikke er forbundet med arbeid eller hverdagslige oppgaver knyttet til de vanlige strabaser i livet. *Taskscape* omhandler også mønster for handling i landskapet som vanligvis ikke omtales som arbeid i landskapet. Ingold påpeker også selv at vi ikke bør skille mellom sosialt og teknisk arbeid (Ingold 2000: 195).

Bender (1998) trekker fram Bourdieus begrep *habitus* og sier at benyttet på

landskap forklarer det både historisitet og reproduksjon av sosiale relasjoner i det, samtidig som det åpner opp for folks forhandlinger om mening (Bender 1998: 36). I denne studien er derfor taskscape forstått som et slags habitus i landskapet. Det betyr at den kroppsliggjorte og vanlige omgangen i landskapet gir det både dets form og meningsinnhold, og at folk trekker på taskscape når de møter nye landskap.

Landskapsidealer og landskapsblikk

I denne studien legges det fram tre ulike perspektiver på landskap som jeg har valgt å kalle landskapsblikk. Ingolds redegjørelse for blikket som styrende og ikke styrt, har inspirert benevnelsen 'blikk'. De tre typene danner fundamentet i studien. Landskapsblikk, slik det går fram av teksten ovenfor, må leses som måter å relatere seg til landskapet på.

Benevnelsen 'blikk' setter søkelyset på folks aktive forankring i landskapet.

Landskapsblikkene er idealtypiske. Hvert blikk består derfor av et sammenhengende sett av egenskaper som ikke kan forstås uavhengig av hverandre. De tre typene beskriver dessuten ulike relasjonsformer til, og meningsinnhold i landskapet. Som tre ulike relasjonsformer til landskapet er typene uttømmende kategorier og ikke gjensidig utelukkende. I de tre landskapsblikkene som beskrives i denne studien har jeg forsøkt å finne essensen i tre relativt ulike tilknytningsformer til landskapet i Trysil.

I denne studien forstås dessuten landskap som noe normativt. Som Hirsch (1995) påpekte kan landskap være en kulturell prosess der folk prøver å realisere det potensielle i det aktuelle (Hirsch 1995). Proctor (1998) omtaler tema som "moralske landskap" (Proctor 1998: 194). Bender hevder at blant de som er opptatt av å verne eller beskytte ofte konstruerer normative landskap (Bender 1998: 26). I denne studien sees landskap som noe normativt utover uttalte verneinteresser. Proctor (1998) påpeker på sin side at alle landskap er moralske fordi det er umulig å oppnå rene deskriptive meningsbeskrivelser av landskap. Ved å gi begrepet tilleggsbenevnelsen "moralisk", tydeliggjør han hvordan landskap alltid rommer ideer om det gode (Proctor 1998: 194). I denne studien synes beskrivelser av det gode i landskapet å være forankret i samtlige av de tre landskapsblikkene. I stedet for å kalle det moralske landskap, benyttes begrepet *landskapsideal* i denne teksten

Taskscapbegrepet, slik det benyttes her medfører at landskapsidealene er nært knyttet til landskapspraksis. Det har vært et hovedmål for meg å speile den etablerte praksisen i landskapet og landskapsidealet. På mange måter kan også praksis i landskapet

uttrykkes som idealer. Det er derfor viktig å påpeke at landskapsidealer er uttrykk for idealer om hva landskapet bør innholdet, og hvordan man bør omgås landskap. På den måten mener jeg å oppnå en virkelighetsnær forståelse av mine informanters forhold til landskapet som omgir dem.

Kapittel 3 Metode

I tidsrommet oktober 2006 til mai 2007, har jeg vært med på å holde tolv fokusgrupper i Trysil. Ytterligere to intervjuer ble gjort i Trysil av andre prosjektmedarbeidere.

Datamaterialet som ligger til grunn for denne studien består av i alt ti fokusgruppeintervjuer. En del av gruppene representerer lokale interesseorganisasjoner som for jegere og bønder, mens andre grupper ble valgt i på basis av yrke, alder og kjønn. Fokusgruppene besto av mellom to til åtte deltagere samt to intervjuere tilknyttet RoSa II. Datamaterialet er stort for en kvalitativ masteroppgave, men gir også fordeler som for eksempel større bredde i materiale.

Fokusgruppemetoden

Valget av fokusgruppeintervju som metode var basert på Ketil Skogen og Olve Krange sine tidligere erfaringer i studier av rovviltkonflikten. Som student tilknyttet prosjektet ROSA II ble metodevalget avgjort før min deltagelse. Etter å ha lært denne metoden å kjenne ser jeg klart dens fordeler som forskningsmetode i sosiologien generelt, og som metode for mitt eget prosjekt. Slik jeg ser det er fokusgruppemetoden gunstig i studier av holdninger og meninger. En fokusgruppe gjenspeiler måten meninger produseres, uttrykkes og forhandles om i dagliglivet (Flick 2002). Vi valgte å sette sammen gruppene på basis av likheter, men tanke på at rovviltkonflikten er et sensitivt tema. Å velge homogene grupper fremmer dessuten naturlig snakk (Morgan 1997). I mange tilfeller kjente informantene hverandre fra før av. Mange av våre fokusgrupper tilsvarte på mange måter naturlige grupper. Med forståelser av landskap som utgangspunkt for å undersøke holdninger til rovdyr, har nettopp dette vært et fortrinn. Tanken min har vært at rovviltkonflikten kan være tuftet på ulike forståelser av landskap ved at tilhengere og motstandere av ulv har ulike forståelser av landskapet som ulven ferdes i. Ofte er forståelser av landskapet som omgir en person ikke nødvendigvis en del av personenes uttalte eller bevisstgjorte kunnskap. Ingold (2000) mener at forståelser av landskap skapes gjennom praksis og kulturell opplæring av oppmerksomhet. Kunnskap om landskap er praktisk, og ikke umiddelbar refleksiv (Ingold 2000). Å stille samme spørsmål til flere i en gruppe, medførte at fokusgruppedeltagerne reagerte og responderte på hverandres uttalelser.

Krüeger og Casey (2000) hevder at en fokusgruppe er personer som, i kraft av noen

egenskaper, gir kvalitative data i en fokusdiskusjon der formålet er å belyse et forskningstema. De sier at i fokusgruppediskusjonen er det ikke meningen at deltagerne skal komme til noen former for enighet, men at deltagerne influerer hverandre ved å respondere på hverandres ideer og kommentarer (Krueger og Casey 2000). Fordelen med at deltagerne påvirker hverandre vil jeg si gjør denne metoden attraktiv i studiet av meninger og holdninger til rovvilt, og hva som ligger bak slike holdninger.

Morgan (1997) sier at fokusgruppeintervjuer er alle former for gruppeintervjuer der temaet er bestemt av forsker, og det er sosial kontakt mellom intervjudeltagerne (Morgan 1997). Denne definisjonen av fokusgruppeintervju er i tråd med vår måte å benytte metoden. Selve begrepet 'fokus' i fokusgruppeintervjuer kommer fra markedsundersøkelser, der en gruppe er satt til å ha fokus på et tema i diskusjon, gjerne et produkt eller en tjeneste (Krueger og Casey 2000). I vårt tilfelle var dette temaet rovviltkonflikten.

Målet med denne studien er å undersøke sammenhengen mellom landskapsforståelser og holdninger til ulv, ved å anta at ulike forståelser av landskap kan være en bestanddel i rovviltkonflikten. Landskapet får meningsinnhold gjennom den vanlige måten å tilnærme seg det på. Av den grunn var jeg opptatt av hva slags praksis mine informanter utøvde i landskapet. Dersom man bare kan fått kjennskap til praksis når det skjer, vil man være avhengig av observasjon i en eller annen form. Praksis som noe som skjer i landskapet, kan også med fordel studeres gjennom fokusgruppemetoden. Praksis formidles også via språket. For eksempel påpeker Kaldal (2000) også betydningen av fortellingene, som historier eller talemåter, som integrert i tilegnelsen av naturressursene, og at skogens ressurser ikke bare får sine kulturelle betydninger gjennom direkte bruk. Han sier: "Den som tilegner seg et miljøes fortellinger om "skogen", tilegner seg på en måte også "skogen" – ved å gjøre dens betydninger og meningsinnhold til en del av sitt liv, eller: til en del av sitt livs historier og fortellinger [...]" (Kaldal 2000: 20).

Morgan (1997) hevder at den mest vesentlige fordelen med å velge fokusgruppeintervjuet framfor deltagende observasjon, er at fokusgruppeintervjuet gir en mulighet til å observere store mengder interaksjon rundt et tema over kort tid. Fokusgruppeintervjuet er i så måte mer unaturlig enn deltagende observasjon. Ved å velge den ene metoden fremfor den andre metoden, må man ta stilling til hvor viktig det er for forskningsspørsmålet med naturligheten i observasjonen, og i hvilken grad forskningsspørsmålet kan besvares med verbal atferd og selvrapportert data (Morgan 1997).

Med et praksisnært begrep om landskap, mener jeg at fokusgruppediskusjoner produserer et rikt materiale selv om jeg går glipp av situasjoner eller praksiser når det skjer. Spørsmålet er om jeg hadde fått rikere kunnskap om landskapet, hvis jeg hadde deltatt og observert bøndene for eksempel under sauesleppet. Jeg hadde uten tvil fått rikere kjennskap til hva det vil si å slippe sauene på beite, men deltagende observasjon er også avhengig av det talte. Hvilke meningsinnhold bonden selv legger i landskapet er vanskelig å observere, og må et vis uttales. Deltagende observasjon gir situasjoner der ulike temaer kommer fram på en mer naturlig måte. Fokusgruppemetoden gir tilgangen til intervjupersonenes praksis i landskapet begrenset til hva gruppedeltagerene forteller, men gjør det også mulig å fokusere på et bestemt temaet (Morgan 1997). Ved å benytte seg av deltagende observasjon er mulighetene store for å nå dypt inn i forskertemaet, men metoden begrenser antall studiesubjekter (Silverman 2004). På den andre siden gir fokusgruppemetoden muligheten til få innblikk i *sosialt delte temaer* på en annen måten enn gjennom for eksempel å observere en jeger på jakt (Morgan 1997).

I følge Flick (2002) foretrekker Pollock gruppeintervjuer fremfor enkeltintervjuer i studier av meninger, holdninger og praksiser. Enkeltintervjuer er en kunstig situasjon for folk, da intervjusituasjonen er isolert fra konteksten og utenfor de vanlige dagligdagse former for kommunikasjon. Derimot vil intervjuer av grupper være mer lik de situasjoner der meninger produseres, uttrykkes og forhandles om i dagliglivet (Flick 2002). Fokusgruppeintervjuet kan derfor være en god måte for meg å nå det implisitte i landskapsforståelsen hos mine informanter. Både fordi fokusgruppeintervjuet representerer en sosial situasjon som ligner en vanlig samtale, og fordi deltagerne frembringer assosiasjoner hos hverandre som ikke nødvendigvis kommer til uttrykk i enkeltintervjuer. Det er heller ikke å skyve under en stol at fokusgruppeintervjuer bidrar til å gi kjennskap til langt flere informanter enn enkeltintervjuer. Fokusgruppeintervjuer er en ressursbesparende måte å nå en viss bredde i et lokalsamfunn sammenlignet med enkeltintervjuer og deltagende observasjon.

Som bakgrunn for valg av metode bør det også påpekes at rovviltkonflikten eller ulvekonflikten er en sosial konflikt (Skogen 2001, 2003b; Skogen m. fl. 2003; Skogen m. fl. 2006; Skogen og Krange 2003). Konflikten fortoner som verbal konflikt mellom lokalbefolkning og forvaltningsmyndigheten for eksempel diskusjoner i media, lokale opprop og demonstrasjoner.

Våre fokusgruppeintervjuer

Blant våre 14 fokusgruppeintervjuer i Trysil, var det i fire grupper som ikke er vektlagt i denne studien. I to av disse gruppene deltok kun to intervjupersoner. Den ene gruppen besto av en leder og en ansatt ved en organisasjon i Trysil, og fungerte dårlig som fokusgruppeintervju. Det var lite diskusjon mellom de to. I det andre fokusgruppeintervjuet fungerte dialogen svært bra mellom de to, men med bare to deltagere ble praten generell. I to andre grupper ga få kilder til mitt tema. I begge tilfeller besto gruppene av personer med liten tilknytning til både temaet rovdyrkonflikt og ga lite uttrykk for egen bruk av landskap. Av den grunn er datamaterialet i studien fra 10 fokusgruppeintervjuer. Det kan nevnes at ulvekonflikten eller rovviltdebatten ikke oppfattes som like brennaktuell for alle. Eksempelvis opplevde vi liten interesse blant lærerne på en av skolene vi tok kontakt med. Derimot uttrykte flere intervjupersoner at man i enkelte kretser ikke bør snakke så høyt om at man er positiv til rovdyr. Ved en annen anledning fikk vi ikke rekruttert deltagere til en fokusgruppe, da ingen ønsket å uttale seg om problematikken fordi temaet oppleves som ømtålig. I andre miljøer var deltagerviljen stor, og enkelte ganger måtte vi begrense antall intervjudeltagere for vår egen del. I de fleste gruppene fungerte diskusjonen mellom deltagerne godt, men ikke alltid. Fokusgruppe metodens sterke fortrinn, samtale som middel til å få deltagerne til å komme på ellers tatt for gitte meninger, fungerte ikke alltid optimalt.

Valget av antall grupper er foretatt i forhold til tid og ressurser, men innenfor metodelitteraturen nevnes ofte at en cirka 15 fokusgruppeintervjuer er vanlig (Krueger og Casey 2000; Morgan 1997). For en masteroppgave er 10 fokusgruppeintervjuer muligens i største laget, men fordi intervjuene også skulle dekke temaer utenfor mitt eget fant jeg det hensiktsmessig å benytte flest mulig intervjuer. Selv om det har vært tidkrevende, vil jeg påstå at det store antallet fokusgrupper ga metning. Etterhvert ga de forskjellige grupper uttrykk for det vi allerede hadde hørt, og følgende ikke ga ny informasjon (Krueger og Casey 2000).

Måten vi fant våre informanter på var å kontakte personer på arbeidsplasser, i foreninger, og be dem om å finne deltagere for oss. Dette viste seg å være en tidsbesparende måte, men også hensiktsmessig fordi lokale aktører i større grad kjenner hvem som vil være villig til å stille opp på et intervju. En mulig innvending mot utvelgelsesmetoden er at den kan medføre skjevheter i utvalget, for eksempel fordi

kontaktpersoner velger ut venner eller kjente som representerer samme synspunkter. Valget av kontaktpersonene ble bestemt av oss. Vi instruerte dessuten kontaktpersonene om hva slags personer vi ønsket å intervju.

Alle fokusgruppedeltagerne ble sikret anonymitet. Det bør også påpekes at i samtlige grupper deltok kontaktpersonen i fokusgruppeintervjuet. Noen ganger fikk vi holde gruppene hjemme hos en deltager. I andre tilfeller fikk vi låne møterom i kommunehuset. For å sikre anonymitet, ordnet vi også møterom selv. Alle deltagerne fikk et informasjonsskriv som formidlet formål med prosjektet og løfte om anonymitet.¹⁰

Blant annet ønsket vi å intervju folk som verken var jegere eller var tilknyttet primærnæring, men som allikevel hadde et sterkt naturengasjement i. For å få fram slike røster forsøkte vi å komme i kontakt med lokale lag av naturvernsorganisasjoner. I det tidsrommet for prosjekts datainnsamling fantes det ikke lokale lag av Naturvernsforbundet i Trysil. Vi ble dermed nødt til å finne fram til gruppedeltagere på en annen måte. Derfor kontaktet vi en hytteforening i Trysil. På denne måten fikk vi sikret at også typiske miljøvernsholdninger ble inkludert.

Krüeger og Casey (2000) er tilhengere av å velge grupper basert på likheter, det vil si homogene grupper. For å gjøre analysen lettere er det vanlig å velge homogene grupper fremfor grupper med ulike holdninger. De påpeker dessuten at like grupper gjør det lettere for deltagerne å føle seg vel med å snakke sammen. På denne måten vil samtalesituasjonen nærme seg vanlige konversasjonssituasjoner, og deltagerne vil ha lettere for å åpne seg (Krueger og Casey 2000; Morgan 1997). I vårt prosjekt har vi likeledes valgt grupper på basis av like egenskaper, også fordi holdninger til rovdyr kan være problematisk å legge ut om. I mange tilfeller kjente deltagerne hverandre godt. Det er vanlig å velge grupper på basis av generelle likheter, som yrke, alder, kjønn eller tilknytning til temaet (Morgan 1997).

I forhold til min studie er utvelgelsen av grupper fortatt på grunnlag av deres tilknytning til naturen hensiktsmessig. Dette skulle vise seg å være en fornuftig avgjort utvelgelsesmetode. Inndelingen i grupper basert på tilknytning til natur, friluftsliv og landbruk, lettet oppgaven med å analysere materialet.

Krüeger og Casey (2000) sier også at det ofte kan bli nødvendig å danne grupper som har svak tilknytning til temaet for fokusgruppediskusjonen. De hevder dette gir troverdig forskning (Krueger og Casey 2000). Det har også vært et mål i RoSa II å få frem

¹⁰ Se vedlegg 12 for informasjonsskriv.

ulike posisjoner i konfliktbilde, posisjoner som sjelden får plass i mediebildet eller den offentlige debatt. Grupper som ble valgt på bakgrunn av andre likheter, som for eksempel lærere eller sykepleiere, belyste hvordan ulike forståelser av landskap er knyttet til typiske mønstre for bruk. For eksempel var flere skolelever oppvokst på gård og uttrykte lignende syn på landskapet som grupper valgt på grunnlag av utmarksnæring.

Hver intervjujesjon varte omkring to timer, og kan sies å være løst strukturerte. I intervjuene av mindre rovdyrengasjerte grupper, hendte det ofte at intervjuet ble kortere og mer rettet inn mot hovedmålsetninger til RoSa II. Vi benyttet oss av intervjuguiden som sjekkliste¹¹. Enkelte ganger ble det nødvendig å formulere spørsmål for deltagerne, mens andre ganger kom tema opp av seg selv i løpet av diskusjonen. Innledningsvis ba vi alltid folk om å fortelle litt om seg selv, og hva slags tilknytning de hadde til lokalsamfunnet og naturen i Trysil.

Innenfor metodelitteraturen om fokusgruppeintervjuer er det en debatt knyttet til hva slags data metoden produserer. I utgangspunktet kan man skille mellom fokusgruppemetoden i streng og mild forstand. Et eksempel på en streng definisjon av metodens hensiktsmessighet er Flicks (2002) fremstilling. Han mener at fokusgruppeintervjuer er hensiktsmessig i undersøkelser som fokuserer spesielt på sosial dynamikk, på hvordan mening genereres i grupper (Flick 2002). Morgan (1997) antyder en mildere variant av fokusgruppemetoden og sier at det ikke er et skarpt skille mellom generert mening i intervjuet og for eksempel holdninger informantene har med seg fra før. Han påpeker at fokusgrupper er grupper som intervjues samtidig og derfor lytter og responderer på hverandres utsagn (Morgan 1997). Innenfor prosjektet ønsket vi å få kjennskap til mer enn den sosiale dynamikken i de ulike gruppene. Fokusgruppene ble forstått som kilde til informasjon om hvordan rovviltkonflikten fortoner seg i Trysil kommune. Vi var altså opptatt av meninger som deltagerne hadde med seg fra før, meninger som eksisterer forut for intervjusituasjonen.

For min oppgave var betydningen av de praksisene som intervjudeltagerne utøver i landskapet fokuspunkt. Det er vanskelig å tenke seg at folk ikke skulle trekke på det de faktisk gjør når de forteller om det. For å både utnytte kunnskap og erfaring deltagerne har med seg i intervjuet og fokusgruppemetodikkens evne til å belyse tatt for gitte eller uuttalte forståelser, valgte jeg å stille både saksavhengige og åpne spørsmål. De saksavhengige spørsmålene omhandlet hva folk driver med og meninger om landskapsrelaterte saker.

¹¹ Se intervjuguide i vedlegg 3.

Noen av de konkrete temaene jeg ønsket kommentarer til var blant annet folks forhold til forvaltningsregion for ulv. Andre varianter av juridiske avgrensninger, for eksempel verneområder som nasjonalparker og reservater og forvaltningstiltak som griper direkte inn i landskapet slik som beitegjerdet, spurte jeg også om. Fokusgruppemetoden er også velegnet for å undersøke hvordan kunnskap benyttes i sosial interaksjon (Green og Hart 1999). Som sagt var jeg ute etter noe informantene hadde med seg fra før, kunnskap, meninger eller holdninger, men ved å stille konkrete spørsmål håpet jeg å se hvordan og hva slags erfaringer de framviste i diskusjonen, hvordan de benyttet seg av erfaringer om landskapet for å kommentere for eksempel beitegjerdet. For å fange inn assosiasjoner valgte jeg å stille åpne spørsmål. For eksempel stilte jeg spørsmål om hvor ulven hører hjemme. Det var interessant å spørre informantene spørsmål som ikke nødvendigvis forutsatte kunnskaper for å svare, fordi slike spørsmål ga rike beskrivelser. Et annet eksempel på slike spørsmål er: ”Hva er egentlig kulturlandskap?”

Behandling av materialet

Hvert intervju ble tatt opp elektronisk, og siden lyttet til og delvis skrevet ut. Som tidligere nevnt, skulle intervjuene belyse flere temaer, der noen temaer var helt utenfor denne oppgavens område. Derfor var det unødvendig å skrive ut hvert enkelt intervjuet i sin helhet. Hvert intervju har derfor stikkordsmessig blitt skrevet ut, men kun de temaer som faller inn under denne oppgavens område har blitt skrevet ut i sin helhet. Waterson og Wynne (1999) hevder at mye av rikdommen i fokusgruppematerialet oppleves ved å lytte til opptak eller se video. Det som i det transkriberte materialet oppleves som støy er ofte full av mening og rikdom, for eksempel høylytt latter eller at mange prater samtidig (Waterton og Wynne 1999). For å ikke miste sammenhengen har jeg lyttet til fokusgruppeintervjuene flere ganger. I noen av fokusgruppeintervjuene er det tydelig at deltagere er følelsemessig oppstemt, for eksempel sinte eller triste. Å lytte til opptak av samtaler gjør det lettere å forstå slike følelser når intervjupersonen ikke ordlegger følelsene sine. Transkribert materialet vil aldri kunne gjenspeile følelser som tonefall, stemmeleie eller talehastighet på en naturlig måte.

Våre intervjudeltagere formidlet også mening ved hjelp av kroppsspråk, for eksempel ved å nikke for å si seg enig. Ved en anledning fortalte en mann om hvordan svigerdatteren sin hadde endret menings om rovdyr etter å ha flyttet ut i skogen med barna

sine. Svigerdatteren hadde i utgangspunktet vært positiv til rovdyr. Han fortalte at familiehunden deres varselet om bjørn i nærheten huset. Mannen strakk armen sin rett ut med håndflaten mot bordet og vende så håndflaten raskt oppover, for å fortelle oss at hun hadde gjort helomvending i sitt syn på rovdyr. For å fange slike momenter var det også nødvendig å notere stikkord underveis i intervjuet.

Analyse

Waterton og Wynne (1999) hevder at fokusgruppemetoden ikke medfører noen bestemte former for analyse. Det finnes mange mulige analyseteknikker av fokusgrupper, fra kvantitative teknikker til litteraturanalyse (Waterton og Wynne 1999). Innenfor metodelitteraturen om fokusgruppeintervjuet blir komposisjon og gjennomføring vektlagt, mens analysemåter sjelden vies mye oppmerksomhet (Frankland og Bloor 1999). Analysen av fokusgruppeintervjuene er basert på en temasentrert analyse. Temasentrert analyse består av å gå i dybden i enkelte temaer, og å sammenligne informasjonen fra alle informantene (Thagaard 1998). I stedet for å sammenligne de enkelte deltagere, ble sammenligningen gjort mellom gruppene. Weiss (1994) legger vekt på å se det enkelte utsagnets plass i helheten av intervjuet for å for å vurdere den sammenhengen temaet er en del av. Temasentrert analyse legger vekt på å sammenligne temaer mellom respondenter, i motsetning til case fokusert analyse som fokuserer intervjupersonene (Weiss 1994: 152). I analysen av materialet pekte enkelte temaer seg ut. For eksempel ble temaene ”bruk av natur” og ”syn på utbygging av naturen” avgjørende for hvordan jeg trakk fram de tre synene på landskap. Weiss sier videre at det er sammenhengen mellom temaene som skaper analysen (Weiss 1994: 154).

Som sagt innledningsvis har fokusgruppemetoden blitt valgt for å fange holdninger og meninger som informantene bar med seg fra før, men selvsagt også for å utnytte gunstige trekk ved å intervju folk sammen i grupper. Fokusgruppeintervjuets egenart bør konsekvenser for arbeidet med analysen. Å være bevisst hva slags situasjon en fokusgruppediskusjon er, kan på mange måter være til hjelp for analysen. Analyse av fokusgrupper handler alltid om å analysere grupper, ikke individer (Morgan 1997). Gruppene har derfor blitt sammenlignet med hverandre ut fra de temaene de snakket om. Hver gruppe er tolket som en selvstendig kilde til data. Det betyr at enkeltpersoners utsagn er sett i forhold til hva gruppa som helhet uttrykte. Dette har blitt gjort på to måter. Når

enkeltindivider kom med utsagn som de andre i gruppen avfeide, har utsagnet blitt mindre vektlagt som representativt for gruppen. Utsagn fra enkeltpersoner som ingen sa i mot, eller som samtykkes ved nikk, har blitt forstått som mer representative for gruppen.

Fokusgruppemetodens fortrinn ved å sikre sosialt etablerte meninger, kan gi uheldig virkning. Faraquar (1999) stiller spørsmål om enkelte temaer kan være for sensitive for fokusgruppemetoden. Hun påpeker at fokusgruppemetoden har vist seg som mer velegnet for enkelte sensitive temaer enn enkeltintervjuer. Grupper gir støtte til utsagn på en annen måte enn i enkeltintervjuer (Faraquar 1999). Holdninger til rovdyr kan sies å være et sensitivt tema. Vi opplevde også at det i enkelte grupper ikke var like lett å meddele positivt syn på ulv. For eksempel i en gruppe med bønder, uttrykte en bonde at hun egentlig synes det er greit med rovdyr. Kvinnen fortalte dette i den innledende presentasjonsrunden. Hun var nummer to i rekken av syv personer til å presentere seg selv. Uttalelsen ble kommentert på en negativ måte av to gjenværende da det var deres tur til å snakke. Senere i intervjuet kom spørsmålet om frykt for rovdyr opp. Kvinnen fortalte da at hun ofte er bekymret for dyrene sine, og ga ingen flere uttalelser om sitt positive syn på ulv.

Waterton og Wynne (1999) sier at fokusgruppeintervjuer gir kilder til meninger og holdninger deltagerne bærer med seg, men man må forstå at meninger og holdninger uttrykkes på en kontekstavhengig måte. Dessuten forhandler ofte deltagerne om identitet og felles mening (Waterton og Wynne 1999). Av den grunn har fokusgruppeintervjuene blitt fortolket med mest mulig forståelse for samtalekonteksten. Å analysere fokusgruppeintervjuer og ikke enkeltdeltagere betyr å ta stilling til hele situasjonen. Myers og Macnaughten (1999) påpeker mangler ved bare å trekke meninger og holdninger ut av fokusgruppediskusjonen, uten å se uttalelser er produsert for en spesiell situasjon. De sier at fokusgrupper bør derfor analyseres som snakk, der uttalelser alltid bør sees i forhold til hverandre og i forhold til forskerens rolle (Myers og Macnaughten 1999). I en del tilfeller var det vanskelig å fortolke uten å ta hensyn til den sosial situasjonen ved fokusgruppeintervjuet. I flere grupper ble det fortalt at når kulturlandskapet gror igjen, trues turistnæringen. Det som tilsynelatende virket som engasjement for turisme, viste seg heller å handle om en måte å argumentere på. Dessuten bør det påpekes at informanter stilt ovenfor et forskningsprosjekt og to intervjuere ofte argumenterer med rasjonelle argumenter gjerne av økonomisk karakter¹². Det er mulig at fokusgruppeintervjuet

¹²

Andre liknende fortolkninger beskrives videre blant annet i kapittel 6 .

fremstår for enkelte som mer formelt enn intervjuets egentlige hensikt. I analysen av fokusgruppeintervjuene var det av den grunn nødvendig å huske på at deltagerne ofte snakker *til* forskeren selv om de responderer på andre deltagers ytringer (Waterton og Wynne 1999).

Anonymitet, etikk og fokusgrupper

I fokusgruppemetoden gjelder samme etiske retningslinjer ved andre kvalitative forskningsopplegg. Alle fokusgruppedeltagerne ble garantert anonymitet. De ble underrettet om forskningsprosjektets målsetninger og lovet tilbakemeldinger. Fordi holdninger til rovdyr er et sensitivt tema har det vært viktig å være varsom. Alle stedsnavn, personnavn og arbeidssteder er derfor ikke omtalt i den teksten. Elektroniske opptak av intervjuene samt utskrifter blir oppbevart på et sikkert sted og vil destrueres når prosjektet er ferdigstilt.

Ved fokusgruppeintervjuene var det ofte at deltagerne kjente hverandre godt fra før. Dette medførte ofte uformelle samtaler som var preget av latter, interne morsomheter og snakk. For utenforstående er det ikke alltid lett å forstå ironisering og fleipete uttrykk. Jeg antar at dette ikke forekommer like ofte i enkeltintervjuer. Enkeltdeltageres utsagn kan derfor fort fremstå i et dårligere lys skrevet ut på tekst enn den egentlige meningen med utsagnet. Ved å analysere grupper, og å fokusere på enkeltutsagn som gruppen som helhet representerer, er det mulig å unngå dette. Faraquar (1999) påpeker at folk ofte er mer villige til å åpen seg i fokusgruppediskusjonen, enn i enkeltintervjuer (Faraquar 1999). For de av våre fokusgrupper som besto av venner og folk i samme omgangskrets, kan det tenkes at situasjonen har gjort det lettere for enkelte å åpne seg mer enn de ønsket.

Ved benyttelse av fokusgruppemetoden kan også anonymisering av selve gruppene også komme på tale. Enkelte grupper vi intervjuet er hentet fra organisasjoner eller forbund med små medlemstall, eller fra lokalt forankrete lag og foreninger. Å formidle hvilket forbund det dreier seg om kan derfor medføre problemer med å oppnå tilstrekkelig grad av anonymitet.

En måte å unngå dette på er å benevne gruppe på generelt grunnlag. For eksempel omtales jegere som jegere, verken form for organisering (forening/lag) eller lokalitet beskrives. For å signalisere forskjellige grupper har jeg nummerert hver gruppe (for eksempel jeger gruppe 1. og jeger gruppe 2.).

Kapittel 4. Det tradisjonelle landskapsblikket

Det tradisjonelle landskapsblikket er ett av tre idealtypisk landskapsperspektiv som beskrives i denne studien. Dette perspektivet uttrykkes tydeligst av de som driver eller har drevet gårdsbruk. Flere andre grupper vi har snakket med uttrykker liknende betraktninger. Det tradisjonelle landskapsblikket ser ut til å være godt utbredt blant befolkningen i Trysil.

Å kalle perspektivet for det tradisjonelle kan virke villedende, mange vi har snakket med uttrykker nettopp det motsatte, de ønsker utvikling og revitalisering av landbruket. For eksempel sa en bonde: *"Det som er i vinden i dag er jo økologisk mat. Med de enorme beiteressursene vi har, har vi en unik mulighet å produsere maten økologisk og rent som få"* (bonde gruppe 1). Perspektivet er kalt det "tradisjonelle" for å sette søkelyset på ønsket om å bevare det bestående, i dette tilfelle et landskap formet av tradisjonell utmarksnæring. De bøndene vi intervjuet, med husdyr på beite i Trysil, uttrykte en sterk vilje om å fortsette med husdyrhold. Som en bonde uttrykte: *"Jeg gir ikke opp saueholdet [...]. For det skal være sauer i kommunen, ikke bare turister"* (bonde gruppe 1). Flere bønder påpekte hvor mye arbeid rovdyras tilbakekomst har pålagt dem for å sikre husdyra sine, og opplevde rovviltpolitikken som svært urettferdig. *"Det er ingen tvil om at vi tapere føler at vi bærer alle byrdene for at det skal være rovdyr her"* (bonde gruppe 1). Rovviltpolitikken ble omtalt som *"seigpineri"* eller *"utmattingspolitikk"* av sauedrifta. En bonde fortalte: *"Jeg har en følelse på at det er en depresjon i landbruket i Trysil. Det har vært sånn i noen år nå. Det er mange som legger ned og det finnes ingen glød lenger"* (bonde gruppe 1). Samtidig satte flere landbruket inn i en global kontekst, og ante derfor håp om forbedringer. *"På sikt kan vi anta at hvis flere på kloden begynner å spise seg mette, da må jordbruket styrkes"* (bonde gruppe 1).

I det tradisjonelle landskapsblikket har *bruken* av landskapet en sentral plass. Det er arbeidet på innmark og utmark som tillegger landskapet verdi og mening. Landskapet forstås gjennom *bruken* av det. *Bruk* utgjør det tradisjonelle landskapsblikkets taskescape. *Bruk* er ment å samle ulike former for landbruk; skogbruk, gårdsdrift og husdyrshold. I dette kapitlet skal jeg beskrive hvordan *bruk* som taskescape medfører bestemte idealer om landskapet. Kulturlandskapet er et landskapsideal som bøndene og flere andre vi har snakket med oppleves som truet. Som ideal må kulturlandskapet forstås nært tilknyttet til *brukens* omgang med landskapet, men idealet rommer også forestillingen om liv og arbeid til tidligere generasjoner. For å vise hvordan det tradisjonelle landskapsblikket uttrykkes starter jeg med en uttalelse som gir innblikk i bøndenes forståelse av egen praksis.

Bruk som taskscape

”Man kan se det på en litt annen måte. Vi har vært privilegerte, for vi har overtatt et bruk vi skal holde i hevd. Det er en arv vi har tatt i mot, som vi på et eller annet vis skal bringe videre til neste generasjon. Det er et forvaltningsansvar vi har blitt tildelt” (bonde gruppe 1).

Ingold benytter begrepet taskscape for å fange hvordan den levde og den hverdagslige involveringen gir landskapet meningsinnhold for dem som lever sine liv og arbeider i det (Ingold 2000). I kapittel 2. ble forholdet mellom landskap og taskscape beskrevet som et nært forhold landskapet materialitet og praksis i det. For folk med et tradisjonelt landskapsblikk betyr det at landskapet forstås gjennom det arbeidet de selv, andre bønder eller tidligere generasjoner har utøvet i det. For bøndene materialiserer *bruken* seg som kulturlandskap.

Bruken er et godt eksempel på hvordan oppgaver og arbeid ved gårdsbruket knytter generasjoner sammen. Enkeltaktiviteter ved for eksempel skogbruk får sin mening i tilknytning til utførelsen av hele driften. Skogbruket kan omtales som et ”samarbeid” mellom generasjoner. Summen av tilvirkning medfører et benyttet og brukt landskap. For eksempel sa bøndene at Trysil består av mye utmark. I følge Schjerden (1988) betyr begrepet utmark alt som ikke er innmark. Innmark er dyrket mark og tomtearealer. I utmarka, til forskjell for innmarka, gjelder friluftlovens bestemmelser om fri ferdsel (Schjerden 1988). En bonden påpekte: *”Egentlig har vi plass til mye sau. Det er veldig naturlig å ha sau her egentlig, for det er klimatisk dårlig for jordbruk her”* (bonde gruppe 2). Landskapet har betydning og verdi i forhold til det arbeidet man kan utøve i det. Dette sees særlig i forhold til hva slags landbruk som ikke egner seg i Trysil. Landskapet gjøres derfor relevant gjennom den praksis som utføres i det.

Landskapet bærer tydelig spor og tegn på hva slags praksis som har skjedd der. *”Vi har vært privilegerte, for vi har overtatt et bruk vi skal holde i hevd”* (bonde gruppe 1). Gårdsbruket kan ikke skilles fra foreldres eller besteforeldres slit. Det er rimelig å forstå begrepet ’privilegium’ som tegn på sterke følelser knyttet til foreldrenes arbeid og slit. Ingold (2000) påpeker at landskap forstås av de som lever og arbeider i det, som størknet arbeid (Ingold 2000). Kulturlandskapet representerer derfor det størknete arbeidet til generasjoner av bønder i Trysil. Bonden har kunnskaper om hva som har skjedd i

landskapet. *Utmarka* kan for den uvitende framstå som *skogen*, men er en benevnelse på det brukte landskap. Derfor omfattes det også av kulturlandskapet. Når bonden ser arbeidet i utmarka, skogsdriften eller beitetrålket, har hun et tradisjonelt blikk på landskapet. Det er et blikk formet av den praktiske kunnskapen nedfelt i den daglige omgangen med det.

Kulturlandskapet forstås i denne studien som et ideal. Å definere kulturlandskapet som et ideal er et forsøk på å vise den problematikken som folk i Trysil, med et tradisjonelt syn på landskapet, er spesielt opptatt av. Kulturlandskapet handler om *det gode* i landskapet (Proctor 1998). Mange i Trysil opplever at kulturlandskapet gror igjen. En elev på videregående sier:

”Jeg bare tenkte på det med sauene, hvis vi tar bort all sauene så gror jo kulturlandskapet igjen. Jeg synes jo at sauene skal ut i skogen, slik som hos oss. Jeg bor jo oppe i ei bygd litt lenger opp i her. For en 10 – 15 år siden var det gårder på hvert eneste sted som hadde dyr, men nå er det jo bare et par tre igjen. Du ser jo det at det gro igjen overalt. Det er jo småbjørk overalt” (skoleelev).

Som skoleeleven påpekte er gjengroing av kulturlandskapet en konsekvens av de endringer som tradisjonell utmarksnæring er utsatt for. Hun ser en sammenhengen mellom nedgangen av antall gårder i området hun bor i og småbjørka som vokser opp overalt. Idealet om kulturlandskapet ser ut til å være et etablert ideal i Trysil. Flere grupper utenfor primærnæringen uttrykte verdien av kulturlandskapet. For eksempel påpekte en industriarbeider dette da han omtalte hva turistene egentlig kommer til Trysil for å se: *”Det folk egentlig vil se er det unike kulturlandskapet”* (industriarbeider).

Før kulturlandskapet som ideal skal drøftes videre, må det påpekes at kulturlandskapet er noe folk i Trysil mener er et reelt materielt landskap.

Foto: Geir Brenden Copyright: Trysil Kommune "Flendalen fellesbeite"

Kulturlandskap

Å betrakte kulturlandskapet som et ideal handler om å vise til et landskap som tilstrebes og ønskes av mange vi har pratet med i Trysil. Kulturlandskapet er også et moralsk landskap. Det er vanskelig å skille mellom rent deskriptive og normative beskrivelser av landskapet (Proctor 1998: 194). En bonde ga oss innblikk i hva kulturlandskapet er. Hun sier:

"Altså det med kulturlandskap, hva er kulturlandskap? Det er landskap i endring som består av dyrket mark og urskog og åpen skog. Det er et åpent kulturlandskap som er i bruk. Det er det vi er ute etter. Dette kan vanlige folk lite om fordi dem er irritert på sauemøkka som kommer helt inn på hyttene deres, som dem er på to tre uker i året. Hytteeierne er glad for å bli kvitt sauene på grunn av sauemøkka, men da forstår dem ikke konsekvensene av det. For om ti år har de skogen tett innpå. Er det noe bedre? Dette vet ikke folk noe om. Når kulturlandskapet blir borte, det vil si bruken av skogen og utmarka, så endres jo artsmangfoldet. Mangfoldet blir borte" (bonde gruppe 2).

Kulturlandskapet er et ideal som blant folk med et tradisjonelt landskapsblikk ble oppfattet

som truet. Når sauen forsvinner gror kulturlandskapet igjen. Som bonden over uttrykte består kulturlandskapet av *"dyrket mark, urskog og åpen skog som er i bruk"*. Derfor er det rimelig å hevde at det ikke skilles skarpt mellom lokalsamfunn og naturen. Det kan synes som om lokalsamfunn og natur knyttes sammen gjennom *bruken* av landskapet. Kulturlandskapet er derfor et åpent og tilgjengelig landskap som brukes og bærer preg av å ha vært brukt. Dermed er det et menneskelig landskap.

Kulturlandskapet som et resultat av menneskelig tilvirkning eller beitende dyr, er også påvirket av naturens egne krefter. Bøndene i Trysil snakket om hvordan næringsfattig jordsmonn og klimatiske forhold virker inn. Dessuten påpekte bonden ovenfor at urskog også kan være kulturlandskap. En måte å se dette på er at kulturlandskapet er en slags sammensmelting av natur og samfunn. Antagelsen i denne studien er at denne landskapsforståelsen er konstruert gjennom praksis. *Bruken* betyr det fysiske arbeidet med gårdbruk og husdyrhold, men det betyr også å tilegne seg landskapet på gjennom å gi det mening. Johansson (2000) beskriver hvordan bøndene rundt forrige århundreskifte tilegnet seg bygda og gjorde den til sin gjennom sitt arbeid. Tilegnelse betyr å gjøre landskapet til sitt, og å tillegge landskapet mening og verdi. Det betyr å opprette et eierforhold til det (Johansson 2000). Krogh (1995) påpeker at landskaping omformer kaotiske omgivelser til levde, eksistensielle rom fylt med mening. Gjennom landskaping tar vi landskapet i vår besittelse (Krogh 1995). Kulturlandskapet er derfor det kjente, det tilegnede og det levde landskapet. Folk med et tradisjonelt landskapsblikk synes å være sterkt forankret til kulturlandskapet, som bonden beskrev er kulturlandskapet ensbetydende med bruken av det. Hun sa: *"Når kulturlandskapet blir borte, det vil si bruken av skogen og utmarka [...]"*. Kulturlandskapet som ideal er av den grunn både det synelige landskapet og landskapingen eller *bruken* av det.

Videre påpekte bonden at når bruken forsvinner *"så endres jo artsmangfoldet og mangfoldet blir borte"*. Forankring av lokalsamfunn og natur, ser ut til å gi forestillinger om et landskap i balanse eller harmoni. Harmoni som ideal betyr at dyr, mennesker og vegetasjon lever side om side, og drar nytte av hverandre. En annen bonde påpekte det samme: *"Der det er plantet skog og sauen har beitet, står skogplantene mer frodig enn andre i områder"* (bonde gruppe 2). I utgangspunktet kunne det virke som om folk med et tradisjonelt landskapsblikk har et nyttesyn på naturen, men det ser heller ut til at de forestiller kulturlandskapet som et gjensidig bytteforhold. Plantet skog og sau på beite gir bedre skog eller bedre skogsforhold.

Forståelsen av naturen som noe utenfor samfunnet eller noe urørt og vilt er ikke en

del av dette landskapsidealet. Fysiske omgivelser betegnes sjelden som "natur", men begrepet benyttes om friluftsliv. For eksempel er det ofte at man sier at man "*braker naturen*" mye til for eksempel jakt og fiske, eller forteller at man er mye "*ute i naturen*". Hvordan man benytter seg av et fysisk område ser ut til å bestemme hvilke merkelapp man setter på landskapet. Flere benytter begrepet utmarka når de skal beskrive områder i bruk. "*Trysil har mye utmark, det har dere sikkert sett*". Også betegnelsen *skrapmark* blir benyttet blant annet om hvor hytteutbyggingen i kommunen har funnet sted. Skrapmark betyr områder som ikke egner seg for verken skogbruk eller jordbruk. Skrapmark får også meningsinnhold gjennom *bruken*, men er verdisatt som ubrukelig eller unyttig. *Bruken* gir med andre ord landskapet relevans. Skrapmark gies derfor verdi i forhold til idealet om kulturlandskap. Som en grendeboer påpekte, gir slike områder naturlig vern fordi de ikke kan utnyttes. Han sier: "*Her i Trysil er det så mye høytliggende skog som ikke er drivverdig. Det er mye myrer og kanter som overhode ikke kan benyttes. Så da blir det i praksis vernet*" (grendeboer). Skrapmark er derfor også innlemmet i og begrepsliggjort under begrepet kulturlandskap. Kulturlandskapet må ikke forstås som område. Det er et ideal knyttet til *bruken*. Kulturlandskapet er en helhet, visse deler er mindre brukbare, men forrykker på ingen måte det gjensidige bytteforholdet kulturlandskapet utgjør av den grunn.

Det er også viktig å påpeke at kulturlandskapet ikke er en *tilstand* i naturen i Trysil. Natur er et begrep som benyttes i forhold til former for friluftsliv, og eventuelt en tilstand ved landskapet. For eksempel er forestillinger om vill eller uberørt natur, noe som absolutt finnes, men ikke her til lands. Kulturlandskapet som ideal rommer moralske forpliktelser. Slike forpliktelser består i å opprettholde jorda på riktig måte. En bonde uttrykte: "*Jeg tror nok alle på et vis føler at det er jo for holde gården i hevd og det for å holde jorda produktiv, det er for å... på et vis og ikke la det dø ut og gro til*" (bonde gruppe 1). *Bruken* som mønster av oppgaver tilknyttet landskapet er nødvendig for å opprettholde kulturlandskapet, hvis ikke landskapet *brukes* dør det ut og gror igjen. Kulturlandskap handler om det arbeidet dine foreldre og tidligere generasjoner har nedfelt i det. Å ikke skulle fortsette forrige generasjoners arbeid oppleves svært negativt. En grendeboer fortalte om frustrasjonen ved gjengroing av kulturlandskapet: "*Det der med kulturlandskapet [er synd], det har vel vi følt som har nedlagte gårdsbruk og ikke driver gården lenger. Og vi har seter og seterbruk som ikke brukes mer*" (grendeboer).

Å drive gård og grunn er et ansvar man må ta, en plikt ovenfor sine foreldre og sine etterkommere. Det er en forpliktelse folk med et tradisjonelt landskapsblikk tilstreber å

leve etter, som praktiseres gjennom *bruken*. Å ikke lenger *bruke* landskapet betyr å bryte båndene til tidligere generasjoners arbeid og å ødelegge landskapet. Det er *bruken* som knytter båndene til arbeidet til foreldre og besteforeldre. Kulturlandskapet er helt avhengig av *bruken* av det for å opprettholdes. Å holde i hevd gjenspeiler kulturlandskapet. Det er to sider av samme sak. En forringelse av muligheten for å holde i hevd vil forringe kulturlandskapet. Og en forringelse av kulturlandskapet vil forringe sjansene for å holde i hevd. En bonde uttrykte denne frustrasjonen:

”For nå er jeg sikker på at denne generasjonen som vi representerer, når vi blir for gamle må vi gi oss, enten vi vil eller ikke, da tror jeg det ikke er mange som overtar etter oss. Og hva da? Jeg syns i alle fall det ikke er pent å komme til landsbygder som er helt gjengrodd. Det er ikke pent og det er ikke riktig” (bondegruppe 1).

Å vurdere landskapets verdi i det arbeidet som er utført der, er ikke det samme som produktresultater eller økonomisk fortjeneste (Burton 2004). Arbeidets synlige resultater i omgivelsene er verdifull utover det rent økonomiske. Burton påpeker hvordan bønder legger sin identitet som pliktoppfyllende bonde i ryddige jorder og gårdsplasser. Bondens arbeid bør derfor forstås som måter å fremstille seg selv som en dyktig bonde på. Områder som er synlige for forbigående er alltid mest ryddig og forseggjort (Burton 2004).

Flere folk vi har pratet med i Trysil uttrykker at gjengroing av kulturlandskapet og nedleggelse av gårder er synd for den økende turistnæringen. En grendeboer sa: *”Turistene vil ha kulturlandskapet inntakt”* (grendeboer). *Brukens* materielle uttrykk forstås også som en verdi for andre utenfor tradisjonell primærnæring. Kulturlandskapet kan derfor sies å ha estetisk verdi, som eventuelt kan omsettes innenfor turistnæringen. Blant de med det tradisjonelle blikket var det flere som er opptatt av hva kommunen bør tilby turistene. Bøndene snakket om hvor viktig det er med levende bygder og grender. *”Her har [kommunen] vel egentlig ønsket at det skal være levedyktige bygder og grender”* (bondegruppe 1). En industriarbeider sa at Trysil burde fokusere på seterturisme: *”Ja med seterdrift, det er jeg helt sikker på at... Vi har jo mange seterbruk oppe i fjellet. Å kunne tilby ordentlig seterdrift, med kyr og geiter og sauer og hele pakka. Det hadde vært ikke minst familievennlig”* (industriarbeider). Det er flere aktører i Trysil som tilbyr turister ulike former for villmarkssafarier. I et intervju med aktører fra reiselivsnæringen ble det påpekt at framtiden til Trysil er naturbasert turisme. Meninger om hva Trysil bør tilby

turistene gir inntrykk av at flere innenfor et tradisjonelt blikk føler et press i retning av kommersialisering av Trysil som villmark. Det virker som om bærere av dette synet føler at nye former for bruk, som natur- eller villmarksturisme representerer, går på tvers av hva kulturlandskapet utgjør. I kulturlandskapet finnes det ikke villmark.

I en redegjørelse for idealet om kulturlandskapet kan det ikke unngås å understreke menneskets særstilling som forvalter og opprettholder. Nedenfor skal menneskets plass utdypes nærmere.

Menneskets plass

Fordi kulturlandskapet fungerer som et gjensidig bytteforhold mellom folk, dyr og vegetasjon, sees det på som naturlig. Det betyr ikke at folk med et tradisjonelt landskapsblikk ikke har ideer om vill og urørt natur. Det tyder heller på at kulturlandskapet ikke forstås som "natur" innenfor dette landskapsblikket. *"Vi har, kall det, klussa med naturen"* (industriarbeider). Gjennom generasjoner av bruk, er det mange som hevder at det ikke finnes villmark eller urørt natur igjen i Trysil. En annen industriarbeider sa: *"Dette er jo ikke villmark. Det er jo et nettverk av skogsbilveier"* (industriarbeider). Forestillingen om det gjensidige bytteforholdet mellom mennesker, flora og fauna i kulturlandskapet forstås som hensiktsmessige og naturlig. Menneskets plass i kulturlandskapet er ikke bare naturlig, men helt nødvendig. En grendeboer fortalte hva som skjer når vern av ulv går på bekostning av vern av kulturlandskapet. Han sa:

"Jo, men hva mister du da på den andre siden, hvis du kjemper for [ulven]? For da taper [vi] både planteliv og dyreliv, så mister [vi] jo mangfold, for hvis [man] utrydder utmarksbeitet blir det jo borte mange plantersorter, fordi kulturlandskapet blir redusert, og vier og bjørk får fotfeste».

Det er tydelig at gjengroing, at vier og bjørk får fotfeste, ikke sees på som naturlig, men som en uheldig tilsmussing av landskapet. Gjengroing, en prosess som skjer av seg selv hvis ikke bonden holder jorda i hevd eller sender dyra sine på beite, medfører uorden. Macnaughten og Urry (1998) påpeker hvordan kulturlandskapet (the British countryside) blir naturalisert, og forstås som en del av naturen. Andre typer av menneskelig påvirkning av naturområder som også har blitt naturalisert er for eksempler jernbanen i Storbritannia (Macnaughten og Urry 1998). Av den grunn kan skillet mellom det naturlige og det

kunstige eller unaturlige sees på som forhandlingsbart.

Forholdet mellom naturlig og unaturlig må med andre ord forstås ut fra hva som bryter ned eller styrker kulturlandskapet. Gjengroing er et tegn på at jorda ikke holdes i hevd. På den måten kan gjengroing sees på som en naturlig prosess fordi det skjer av seg selv, men med ”kunstig” utfall. Bøndene blir forstått som de gode vernere og opprettholdere av orden og balanse i kulturlandskapet. Mennesket, innenfor dette synet, bidrar til å opprettholde et rikt mangfold og en ”sunn natur”. For eksempel sa en grendeboer: *”Så lenge skogen blir drevet på beste mulig måte er det beste vernet”* (grendeboer). Mennesket er derfor mer enn en deltager i det økosystemet som kulturlandskapet utgjør. Mennesket er drifter av kulturlandskapet, men floraen er også livsnødvendig. Beitende dyr og folk er helt avhengig av vegetasjonen i landskapet. Gjennom å la husdyr beite opprettholdes kulturlandskapet. En bonde påpekte: *”Det er ikke noen hemmelighet at det er beitedyra som holder kulturlandskapet oppe. Og når det ikke er beitedyr lenger, så blir det ikke holdt oppe lenger”* (bonde gruppe 2). Kulturlandskapet er sånn sett et samspill mellom husdyr, mennesker og vegetasjon som lever side om side og er gjensidig avhengig av hverandre. Det betyr at alle bestandene i kulturlandskapet er like viktige.

Menneskets plass i det tradisjonelle landskapsblikket har blitt forstått som uttrykk for bestemte naturverdiorienteringer eller som uttrykk for politisk vilje. Nedenfor skal jeg drøfte menneskets plass i kulturlandskapet i lys av innsiktene ovenfor.

Mennesket som forvalteren

En grendeboer uttrykte en påstand som ofte kan høres i intervjuene. Han sa: *”Det er vi som forvalter jorda på best måte”* (grendeboer).

Kaltenborn og Bjerke (1999) har studert hvordan landskapspreferanser er knyttet til naturverdiorienteringer. Resultatene i studien hviler på et premiss om at visse type verdier har en effekt på hva slags estetiske preferanser man har ovenfor landskap. De finner at folk med økosentriske verdiorienteringer rangerer villmarkslandskap høyest, mens folk med antroposentriske verdier rangerer gamle seterlandskap øverst. Folks grunnleggende verdiorienteringer henger sammen med hvilket landskap man foretrekker (Kaltenborn og Bjerke 2002). I følge Schultz og Zelezny (1999) fungerer slike grunnleggende verdimønstre som rettesnor for holdninger knyttet til naturen. Verdier og holdninger på sin

side definerer atferd (Schultz og Zelezny 1999). På mange måter kan menneskets plass i kulturlandskapet være tuftet på antroposentriske verdimønstre. Antroposentrisme betyr å sette menneskets behov i sentrum, mens økosentrisme betyr å tillegge naturen egenverdi (Benjaminsen 2002: 34).

I denne studien forstås folks oppfatninger om menneskets viktige plass i kulturlandskapet som et relasjonelt forhold. Det medfører at det er vanskelig å forstå kulturlandskap uten menneskets solide plassering. Denne studien kan derfor bidra med å belyse hvorfor forskerne finner slike sammenhenger. Kulturlandskapet oppfattes som det beste for alle parter, også for skogen. Som sagt er det som tilsynelatende virker som et nytteforhold til naturen heller et bytteforhold. I kulturlandskapet er det ikke hensiktsmessig å forstå menneskets sterke stilling som et uttrykk for antroposentrisme. Kulturlandskapet er et menneskelig landskap. Dessuten sørges det for det biologiske mangfoldet også. Fordi det oppleves som et bytteforhold, har mennesket en *naturlig* plass i kulturlandskapet. Det kan hende at folk med et tradisjonelt landskapsblikk vil uttrykke sterke økosentriske verdiorienteringer rettet mot regnskog eller det de oppfatter som urørt natur eller villmark. Verdiorienteringer bør også forstås som kontekstuelle uttrykk for folks stedlige forankring. Kulturlandskapet er et uttrykk for hvordan folk faktisk relaterer seg til sine fysiske omgivelser. Menneskets behov dekkes i så måte ved å dekke gårdens og jordas behov, ikke på bekostning av det. Slik folk med tradisjonelt landskapsblikk forstås her, betyr å avvike *bruken* av landskapet ikke å gjeninnføre urørt natur eller villmark. Mennesket har drevet jordbruk og skogsdrift så lenge at "naturen" har blitt til et folkelig landskap, som en bonde sa: " *vi skal ha folk på landet*" (bonde gruppe 2). Det er mange som påpekte at urørt natur eller villmark, som en gang dekket hele kloden, er for Trysil eller Norges vedkommende borte for lengst, og at vi har *klussa* med naturen her.

Å forstå utsagnet; «*det er vi som forvalter jorda på best måte*», som et uttrykk for antroposentriske orienteringer gir ikke intuitivt noen forklaring. Dette er et utsagn som kan stemme godt overens også for medlemmer av naturvernsorganisasjoner.

Begrepet *forvaltning* har i den tradisjonelle kontekst en praktisk betydning, som for eksempel det å drive et ryddig og riktig gårdsbruk. Forvaltning av jorda, som et praksisnært begrep, handler om riktig måte å drive jordbruk på eller riktig måte å ressursutnytte jorda på. Derfor er forvaltning i så måte heller ikke antroposentriske verdier satt ut i handling, men arbeid tilknyttet gårdsdrift. Å *holde jorda i hevd* oppleves og utøves som en forpliktelse. " *Det er et forvaltningsansvar vi har blitt tildelt*" (bonde gruppe 1). Benjaminsen og Svarstad (2008) sier at lokalbefolkningers ønsker om å forvalte

biodiversitet og naturressurser ofte forstås som former for antroposentrisme. Ønske om eierskapet til å forvalte naturressurser bør heller forstås som uttrykk for en tradisjonell byggediskurs. Denne diskursen, sier de består blant annet av hvordan bygdebefolkningen oppfatter seg selv som maktesløse ovenfor eksternt påtvungne endringer (Benjaminsen og Svarstad 2008). Den tradisjonelle diskurs er et uttrykk for lokale aktørers ønsker om minst mulig innblanding fra eksterne aktører og kommer til uttrykk som lokale bønders rettmessighet i å forvalte jorda på best mulig måte. Det er imidlertid viktig å poengtere at forvaltning bør sees på som et *praktisk ansvar*. Forvaltning av jorda forstått som praktisk arbeid tilknyttet gårdsdrifta og forpliktelse mellom generasjoner, er ikke nødvendigvis et uttrykk for politisk vilje, men bør forstås som en tradisjonsbunden forpliktelse om å holde jorda prosuktiv og ikke la det dø ut og gro igjen.

Et befolket landskap

På liknende måte som når Macnaghten og Urry (1998) hevder at menneskelig konstruksjoner, som jernbanen eller kulturlandskapet sees på som naturlig, er det denne studiens antagelse at bosetting i landskapet er en likså viktig del landskapsidealet innenfor det tradisjonelle blikket. Bosetting syns i landskapet både i form av hus, gårdsbruk og arbeid. En grendeboer uttrykte hvordan avfolkning oppfattes som trist:

”Det vi ser i den vesle grenda vi bor i, at den preges av fraflytting. Vi som har noen år på baken, har da opplevd grenda som veldig rik og med mye unger og med levende gårdsbruk. Fra vi var ynger til i dag, har det blitt en stor andel eldre folk og det begynner å bli en del tomme hus. Det er en utvikling som vi da syns er trist” (grendeboer).

Som grendeboeren sa, så oppleves fraflytting og en eldet populasjon som synlige spor i landskapet. Endringene i grenda utgjør flere tomme hus, færre barn og en eldet befolkning. Flere påpekte slike endringer i landskapet. For eksempel fortalte en bonde om hvordan det i grenda hun bodde i stadig ble færre lys i nabohusene hennes ettersom årene gikk. Tegn på at folk forsvinner truer kulturlandskapet. Avfolkning forringer således lokalsamfunnet og kulturlandskapet, og medfører dessuten et mindre menneskelig landskap. Det legges merke til de endringer i landskapet som avfolkning har medført. For eksempel fortalte en

bonde de endringene hun selv ser i landskapet:

”Hvis en skal gå tur i skogen må en nærmest brøyte seg fram, for å si det sånn [...]. Jeg syns det er triveligere å gå i skogen og på stier der for eksempel sauene har veier og der det er beitet. Jeg har gått på områder der jeg gikk mye før, altså man kjenner seg ikke i igjen lenger” (bonde gruppe 2).

Et landskap uten noen til å drive jorda og skogen, er lik et ugjestmildt landskap. Vier og bjørk medfører at folk ikke har noen plass lenger. *”En nærmest brøyte seg fram”* (bonde gruppe 2). Det synes ikke som om det er villmark eller urørt natur som truer, men noe annet som er øde, ugjennomtrengelig og trist. En stor og reell bekymring som mange bønder snakket om, er hvordan fraflytting gir ringvirkninger. Når folk legger ned brukene sine medfører det ofte at andre gjør det samme. Bøndene så en sammenheng mellom avviklingsjordbruket og avfolking. En bonde sa: *”Det verste for oss er når det står tomme hus på skakke ute i skogen”* (bonde gruppe 2). At folk flytter og at gårder står tomme gir synlige spor i landskapet. Det blir færre til å forvalte kulturlandskapet, og resultatet er et synlig gjengrodd landskap. Nedbryting av kulturlandskapet medfører grendene gror igjen. Noe som betyr skogen får et tettere grep omkring grendene. En grendeboer sa:

”Det der med kulturlandskapet [...] og det har vel vi følt som har nedlagte gardsbruk og ikke driver gården lenger. Og vi har seter og seterbruk som ikke brukes mer. Hvis [stedsnavn] blir noen hus inne i skogen, da har det ikke den attraksjon det har i dag med fritt utsyn og åpent landskap. Da blir det bare noen få hus i skogen” (grendeboer).

Med andre ord trues grenda av forsvinne i terrenget ved at den ”slukes” av skogen. Den trues da av å opphøre som grend eller sted. Gjengroing av kulturlandskapet er med andre ord en trussel mot hele lokalsamfunnets eksistens. Opplevelsen av at kulturlandskapet er truet gir med andre ord et framtidsscenario der bygder og grender blir liggende øde, med noen få hus igjen i skogen og ellers hus på skakke.

Foto: Monica Kilde Copyright: Trysil kommune "Falleferdig bygning"

Rovdyras plass

Blant de intervjuede er det mange som forteller om problemer forbundet med å ha ville dyr så nære. Blant annet uttrykkes det irritasjon over elg som forsyner seg av høyet tiltenkt tamme dyr. Det nevnes også at elgen har det med å ødelegge gjerder som beskytter sau mot rovdyr.

Derimot inngår ville dyr som en del av å *høste fra naturen*, det vil si som matressurs. Selv om jakt har endret på karakter fra matauk til former for sportsjakt, uttrykkes spesielt elgen som en stor økonomisk ressurs. Grunneieres salg av jaktrettigheter ble formidlet som en betydelig inntektskilde. *"Hvis vi tar [for oss] dette med elg og skogbruksnæringen. En del skogeiere har jo større inntekter på jakt, enn dem har på skogsdriften"* (industriarbeider).

Bruken av landskapet har lange kulturtradisjoner (Johansson 2000). Hun hevder at bygd og skog stod i relasjon og kontrast til hverandre i forrige århundret. Skogen og bygda utgjorde to ulike taskscapes, der bønder identifiserte seg med bygda mens jegeren med skogen. Jakt ble sett som en primitiv motsats til det strevsomme og ryddige gårdsarbeidet. Jakt for mat eller som betalingsmiddel ble i all hovedsak utført av jegere som ikke var

bønder i den tiden (Johansson 2000). Blant de bøndene vi har snakket var det mange som jaktet. Skogen ble dessuten tillagt stor verdi som utmarksbeite. Det er derfor vanskelig å skille mellom bygd og skog i Trysil. Skogen er like mye en del av kulturlandskapet. Jakt forstått som forvaltning av utmarksbeite kan sies å falle inn under det tradisjonelle landskapsblikket. Ville dyr oppfattes som noe som må tilpasses balansen og forvaltes på best måte. Dette gjaldt ikke minst rovdyr. En grendeboer sa:

”På den måten som tryslingen i snart tusen år har forvaltet rovdyr, så har tryslingen slaktet ned ulven helt, men latt dem andre være. Dem gamle bøndene fant den balansen som var nødvendig. Rovdyr ville fordele seg mye mer enn dem gjør i dag hvis dem hadde vært [jaktet på]” (grendeboer).

Det er også en bred oppfatning blant de fleste vi har snakket med at rovdyra lærer å holde seg unna mennesker og husdyra, hvis den vet at folk er farlig. Ved ikke å forvalte rovdyra, fryktet de at rovdyra vil bli for mange, for uredd og for nærgående. Forvaltning har også i denne sammenhengen en praktisk betydning. Å forvalte rovdyra, betyr å jakte på dem. En bonde sa akkurat dette: *”Det å forvalte en stamme, er å ta ut dem verste”*. Det er også flere som uttrykte ønsket om å kunne forvalte rovviltbestanden selv. En grendeboer fortalte at nitten bjørner har blitt skutt etter krigen inntil den ble fredet. Uttaket av bjørn, mente han har utelukkende vært på grunn av skader påført husdyr eller nærgående oppførsel. Ønsket om selv å forvalte rovdyra, må sees som et uttrykk for den praktiske betydningen forvaltning har innenfor det tradisjonelle blikket. Folk med et tradisjonelt landskapsblikk oppfattet praktisk vern som bedre enn *”vern på papiret”*. *”Så lenge skogen blir drevet på vettug måte, tror jeg det er det beste naturvernet. Og ikke vernet med lover og slikt. Jeg tror at skogbrukeren verner skogen bedre”* (grendeboer). Å forvalte rovdyr gir med andre ord lite mening i papirformat, når det ikke er rom for praktisk forvaltning.

Rovdyr er problematisk på grunn av sauene. Sauen er det tamdyret som ansees som den flittigste motkraft mot gjengroing. Flere sauebønder fortalte om store tap av sau både på innmarks- og utmarks- beite. Idealet om kulturlandskapet er et beitet landskap. Sauen er med andre ord nødvendig for å opprettholde det. Dessuten påpekte mange hvordan utmarka som ressurs forsvinner når ikke dyra kan sendes på beite lenger. En bonde sa:

”[...] vi har ikke så mange fortrinn i Trysil, men det vi kunne ha hatt som fortrinn, er det store utmarksbeite. Det er det ene fortrinnet vi har sånn som

klimaet er jo i mot oss. Men det er bittert at det eneste vi har som fortrinn, har blitt ødelagt på grunn av rovdyr” (bonde gruppe 1).

For bøndene betydde nedprioriteringen eller avviklingen av beite på utmark ikke bare at kulturlandskapet gror igjen, men at verdien i utmarka forsvinner. Dette ble formidlet som ødeleggende, bittert og håpløst. Rovdyr ble satt i en direkte sammenheng med avvikling av utmarksbeitet og beitehold. Og det er ikke bare sauebønder som fryktet å ha dyra på utmarksbeitet uten oppsyn.

”Vi kan ikke ha dyra våre på utmark egentlig lenger. Jeg hadde jo mine kuer på utmark her, men de ble jo jaget hjem av bjørnen og jeg måtte nødslakte to av dem. Etter det sender jeg ikke dyra mine ut på beite lenger” (bonde gruppe 2).

Mange påsto at den økte bestanden av rovdyr i området gjør det umulig å fortsette med husdyrhold. Sau på innmark, sier de, vil medføre lavere slaktevekt og flere sykdommer. Dessuten ble det fortalt at innmarksbeite ikke nødvendigvis er rovdyrsikkert. Rovdyr ble sett på som en del av sammenhengen mellom avviklingsjordbruket og fraflytting, selv om de fleste påpekte at rovdyra ikke er den eneste årsaken. Folk med et tradisjonelt landskapsblikk ga uttrykk for at det er en trend i samfunnet vårt å nedprioritere primærnæringen og folk som bor på bygda. De få som fremdeles driver med sau uttalte at de hadde problemer med å få neste generasjon til å ta over. Fremtiden for sauenæringen ble oppfattet som uviss.

”Ja [rovdyr går utover] hele sauenæringen, resten som er igjen av sauer blir gjerdet inn. Og dem som ikke er med på gjerdeprosjektet, dem stiller seg spørsmålet om dem i det hele tatt får noen erstatning på rovdyrtap fordi dem fortsetter å sende dyra på skogen” (bonde gruppe 2).

Blant bønder som ikke drev med sau uttrykte stor frykt for at nedleggelses av sauenæringen vil medføre negative ringvirkninger for resten av tradisjonell primærnæring blant bønder som ikke drev med sau. I det tradisjonelle landskapsblikket ble lokalsamfunn forstått som helt avhengig av primærnæringen, flere vi snakket ga uttrykk for det. Uten den vil Trysil stå igjen som noen få hus på skakke inne i skogen som et folketomt landskap

bestående av krattskog. Flere påpekte at rovdyr og folk ikke hører sammen. Særlig ulven ble trukket fram som et rovdyr som tilhører villmarka eller områder uten bosetting. *”Ulven kan være i Sibir, der det ikke er folk, folk og ulv hører ikke sammen”* (bonde gruppe 2). Når kulturlandskapet er et befolket landskap, gir det med andre ord ingen plass til farlige rovdyr. Ulven sees på som den farligste. Grunnen til at den ble utryddet, sier mange, er nettopp fordi den er så farlig. *”På den måten som tryslingen i snart tusen år har forvaltet rovdyr, så har tryslingen slaktet ned ulven helt, men latt dem andre være. Dem gamle bøndene fant den balansen som var nødvendig”* (grendeboer). Rovdyr blir også sett på som en trussel mot tradisjonell bruk av utmarka, som bærplukking. Det er ikke bare sauene som får lide, men rovdyr oppfattes som farlig for folk. Selv om rovdyr ikke ble oppfattet av alle som farlig for mennesker, sa de fleste at det vil være skummelt å møte på et. *”Det er mange som sier det med bærplukkingen, selv om ikke [rovdyra] er noen reell trussel, men det har allerede ødelagt noe av livskvaliteten. Det spiller ingen rolle om [rovdyr] er farlige”* (bonde gruppe 1). Som det ble påpekt ovenfor, oppleves det å gå i utmarka med frykt, som en forringelse av livskvaliteten. Den harmonien som kulturlandskapet representerer for folk med et tradisjonelt landskapsblikk er på ingen måte sammenfallende med uttrykket.

Flere rovdyr i utmarka vil medføre at idealet av et befolket og harmonisk kulturlandskap, blir vanskelig å oppnå. Dessuten stilte flere spørsmålstegn ved hvorfor Norge skal ha ulv. En bonde påpekte at det er vanskelig å tjene penger på rovdyr, og at sikring av husdyr samt erstatninger gjør at rovdyr er en dyr affære. Industriarbeiderne var også opptatt av dette. De påpekte at rovdyr ikke vil være noen kilde til økt turisme. *”[Rovdyrturisme] er greit, men de [turistene] får du hit bare en gang, så det med rovdyr er ikke noe holdbart. Den dagen du har så mye [rovdyr] at man bare kan sette deg i bilen for å se dem, da går det ikke an å bo her”* (industriarbeider). I det tradisjonelle landskapsblikket finnes det ingen tro på at rovdyr i utmarka medføre spennende villmark for turister. Dessuten pongterte flere at turister som kommer til Trysil er kun opptatt av Trysilfjellet. I det tradisjonelle landskapsblikket ble ønsket om rovdyr betraktet som mangelfull innsikt i hva som egentlig er ”natur”. En industriarbeider påpekte at turister ikke ser forskjell på Trysilfjellet og natur.

”At [...] rovdyr skal være for at folk i byer og tettsteder skal få komme seg ut i naturen og kanskje få se en ulv... Dem er ikke noe særlig mer ut i naturen enn at den kjører bil gjennom Elverum og Trysil, og syns dem har

vært ute i skogen veldig lenge. Når dem kommer opp til disse boligblokkene i fjellet her, så er dem i verdens fineste natur” (industriarbeider).

Kulturlandskapet er som tideligere påpekt et gjensidig bytteforhold mellom mennesket, flora og fauna. Å *holde i hevd* og kulturlandskap er to sider av samme sak. Folk med tradisjonelt landskapblikk ga uttrykk for at rovdyras inntog i utmarka gjør det umulig å sende dyra på beite. Derav trues det gjensidige bytteforholdet mellom beitende dyr, mennesker og skog med å forsvinne. Resultatet er et ugjestmildt landskap som er utilgjengelig også for turister. Slutten på visa for kulturlandskapet er ikke en reintroduksjon av villmark, med få muligheter for å holde jorda i hevd. En bonde rettet en kritisk spøk om hvilke endringer rovdyra og rovviltpolitikken påfører landskapet i Trysil.

B: Hvis vi plasserer ulven i reservat, er det jo enklere å tjene penger på det.

Intervjuer: Men, i Afrika bor jo folk i reservat sammen med ville dyr.

B: Ja, da er jo dette et reservat da.

Kapittel 5. Det romantiske landskapsblikket

I Trysil finnes det flere fritidsboliger enn ”hverdagsboliger”. De som eier hytter i Trysil er tilknyttet landskapet på andre måter enn fastboende. Vi har snakket med en gruppe hytteeiere som alle eier hytter uten innlagt strøm og vann. Slike hytter har ikke mange fellestrekk de nyoppførte hyttene i Trysilfjellet. Alle hytteeierne vi intervjuet, hadde hytter oppført på 70-tallet. Gruppen vi intervjuet bodde på forskjellige steder på Østlandet. De hadde relativt lik sosial bakgrunn.

Om hytteeierne vi intervjuet representerer et utbredt syn blant hytteeier i Trysil generelt, er vanskelig å si. Vår interesse for hva hytteeiere hadde å si, ble vekket at andre informanter. Ofte henvendte eller snakket folk i andre grupper om hytteeiere og turister. For eksempel uttalte bonden seg om hytteeieres manglende forståelse for hva kulturlandskapet egentlig dreier seg om. Hun sa: *”Dette [kulturlandskapet] kan vanlige folk lite om fordi dem er irritert på sauemøkka som kommer helt inn på hyttene deres, som dem er på to tre uker i året”* (bonde gruppe 2).¹³ En industriansatt påpekte at turistene som ønsker å se rovdyr, ikke tør å gå skikkelig inn i skogen. Han sier: *”Det er fåtallet av dem som tør å gå utenfor oppmerkede stier, og dem skal helst gå ti i følge. Hvis dem først kommer utenfor veien er dem jo redd dette [rovdyr] her”*. Det tyder på at mange har et bevisst forhold til hva turister og hyttefolk mener. Og at hyttefolka og turistenes syn ble oppfattet som annerledes enn lokalbefolkningens. Uavhengig av hvor representative de er eller om deres synspunkter egentlig kan regnes som lokale betraktninger, ble hytteeierne vektlagt av Trysils fastboende.

Hytteeierne vi snakket med hadde et refleksivt forhold til egen hytte og landskapet rundt hytta. For eksempel omtalte en hytteeier at hun ønsket å ha en *grønn profil*, og mente at det var mer forenlig med en primitiv hytte. Samtlige uttrykte behovet for å gå på tur i naturen uten å treffe andre mennesker. Hytteeierne ga uttrykk for et romantisk blikk på landskapet. Ved å gå langt og lenge tilegner de seg landskapet.

I dette kapitlet skal jeg vise hvordan *tur* kan være en måte å tilegne seg landskapet på. Ved hjelp av begrepet *taskscape* ønsker jeg å vise hvordan *turen* er en kroppsliggjort måte å ha omgang med landskapet på. Denne tilegnelsesformen medfører et bestemt landskapsideal som skiller seg fra idealet om kulturlandskapet. *Turen* frembringer idealet om autentisk natur. For å gi et innblikk i hvordan det romantiske landskapsblikket uttrykkes, innleder jeg med noen ord fra en av hytteeierne i gruppen vi intervjuet.

¹³

Hele sitatet kan leses i kapittel 4.

Turen som taskscape

”Selv om landskapet når man kommer oppover tregrensa, er forholdsvis ensartet innover, om man bare går finner man de mange små variasjonene. Og da oppdagere en så mange nyanser allikevel for det som kan fortone seg som ensartet. Da finner man jo de små vannene innover og de små bekkefarene. Og så er det jo årstiden man på en måte følger. Når høsten kommer er det jo klare fine dager. Jeg kommer rett fra Chamonix og har vært der en uke. Det er jo fascinerende med de store fjellene, men de har ikke viddene. Vi drar ofte ut. Vi drar hver dag på tur. Vi tar med kaffekjelen. Det er gjerne en tradisjon at vi er mellom fem og seks timer ute, og det gjerne sommer som vinter” (hytteeier).

Turen har en sentral plass innenfor det romantiske landskapsblikket. Turen er en egen måte å tilegne seg landskapet på som skiller seg fra *bruken*. Hytteeierne forteller at de ønsker å gå på tur uten å støte på andre folk. De forteller oss at hyttene er plassert slik at de ligger skjult for hverandre. For de hytteeierne vi har snakket med er det lite ønskelig å besøke Trysilfjellet alpinanlegg. Hytteeierne sier at opplevelsen av å være alene i området er viktig. Turene de foretar seg er ofte lange med formål om ekte naturopplevelser. *”Jeg går langt for å finne bær, fordi jeg syns det er artig å finne steder der folk ikke har vært og plukket”* (hytteeier). Turen legges mot vidder, inn i skogen og opp på fjellet der det er langt mellom folk, og helst til områder som er fjernt fra bebyggelse. Det er ikke tilfeldigheter som gjør at turgåere oppsøker steder som er griskrendte eller ubebodde. Turer kan i utgangspunktet legges hvor som helst, men ofte velger hytteeierne å bevege seg i et og samme mønster, fra folk, eller fra det som oppleves som samfunn. For eksempel fortalte en hytteeier: *”sosiale ringer som betjener et vennskap er jo veldig flott, men faktisk en av de store kvalitetene [på hytta] er at man kan gå uten å møte noen”*.

Besøket er betingelsen for det romantiske landskapsblikket. Å besøke naturen er noe utenfor det hverdagslige. *Besøket* kan selvsagt være i større eller i mindre grad noe ekstraordinært, men faller stort sett utenfor vanlige gjøremål. En hytteeier sa at å besøke hytta oppleves som en kontrast til hverdagen. Hun sa: *”Jeg syns at det girer meg ned.”* Det er derfor en forskjell mellom det som utgjør de vanlige fysiske omgivelser for hytteeierne og de omgivelser hvor (hytte)besøket finner sted. Det romantiske

landskapsblikket er derfor tuftet på turer i et landskap som vanligvis ikke omslutter en. Man oppsøker altså noe utenfor hjem og hverdagslig liv. Intensjonen bak turen er ofte å se noe og å gjøre noe annet enn det vanlige. Svarstad (2008) påpeker at turens hensikt med er å gjøre noe annet enn og i kontrast til hverdagens strabaser, og har gjerne betydning for å håndtere hverdagen bedre (Svarstad 2008: 9).

Turen gjennomføres i all hovedsak for turens skyld. Som hytteeierne uttalte er turen mål i seg selv. Derfor er det viktig å forstå turen som noe mer en rent teknisk å forflytte seg fra et sted til et annet. Som hytteeieren sa ovenfor, finner man de små variasjonene i landskapet ved bare å gå. Turen er derfor en egen måte å erkjenne landskapet på og en egen måte å gi landskapet meningsinnhold.

Andre har studert turen som en viktig del av identitetskonstruksjon. For eksempel søker Svarstad (2008) å forstå hvorfor folk går på tur. Hun forstår turen som et rasjonelt fenomen i moderniteten, og sier at turen kan forklares ut fra tre kategorier. Turen har en helsemessig og avslappende funksjon. Turen fungerer også som å leve ut kritikk av vårt moderne og kravstore samfunn. Turen etablerer også tilhørighet og opplevelse av kontinuitet. Det vil si at turen ofte frambringer bånd til tidligere historiske tider eller egen barndom (Svarstad 2008: 21).

Turen femstilles i denne studien som en etablert kulturell praksis. De tre rasjonelle forklaringstypene som Svarstad trekker fram vitner om turens ulike meningsinnhold for den enkelte turgåer. Det gir også innblikk i hvordan gitte bevegelsesmønstre i landskapet tillegger det mening. Turen forstås her som et *fait sociale*. Det har karakter av å være et felles og selvstendig sosialt fenomen, og kan også sies å utgjøre et prosessuelt forhold til landskapet.

Landskap, sier Ingold (2000), er på en måte størknet bevis på hva som har foregått der før, og er kontinuerlig under bearbeidelse. Landskapsforståelse er grunnlagt i hverdagslig *praksis*. Taskscape gir landskapet mening for dem som har sitt hverdagslige virke i det (Ingold 2000). En streng gjenspeiling av taskscape, får begrepet til å virke lite relevant i forhold til hytteeierne eller i fritidssammenheng generelt. Begrepet syns å forutsette fast bosted.

Ingold trekker på empiri fra jeger og sankersamfunn fra arktiske områder. Det er grunner til å innvende at slike samfunn er svært ulike det norske samfunn. Med moderne former for reisemønstre og bostedsmønstre er det sjelden at folk bor og arbeider på samme sted. Et relevant spørsmål er om begrepet "taskscape" fanger opp hvordan for eksempel turistene forstår og ser landskapet. Kanskje er taskscape-begrepet best egnet om hvordan

mening skapes om landskap i tradisjonelle samfunn eller der ”arbeid” og ”bosted” er nært knyttet til hverandre?

Hvis man påstår at praksis er grunnleggende for hvordan folk tillegger landskapet mening, er det viktig å understreke at det rent ontologisk, må være slik for alle typer samfunn og mennekser også. I moderne samfunn, med daglig virke, hjem og fritid spredt over større geografiske områder, er det heller normalt at det finnes ulike og kontrasterende forståelser av landskapet. Dette gjelder også for folk med et tradisjonelt landskapsblikk.

Vi bør ikke bli forledet til å tro at det kun er arbeid og hverdag som utgjør det tatt for gitt. Og at det er kun arbeid som tilvirker landskap. Det er rimelig å hevde at taskscape, forstått som praksis tilknyttet landskap, er et fruktbart begrep også for hytteeiere. I denne studien forstås derfor *turen* som et taskscape. Derav ilegger turen landskapet meningsinnhold.

Det å forfekte at det finnes taskscape også forbudet utenom de hverdagslige omgivelser, må forklares nærmere. Det er rimelig å påstå at *turen* er et sosialt fenomen som har et godt rotfeste innenfor den norske kulturen. Turen er med andre ord vanlig i norsk kultur (Svarstad 2008). Selv om fenomenet tilhører fritidssfæren framfor arbeidssfæren, er det grunn til å hevde at selv om ikke ferie og fritid utøves i hverdagen, er det heller ikke noe ekstraordinært.

Urry (1995) er opptatt av hvordan fritid og ferietid er såpass vanlig i den vestlige delen av verden at vi kan snakke om en total spredning av Veblens (1994) ”leisure class”. Turisme som fenomen produserer det Urry kaller ”the tourist gaze”. Turisme er ikke kun privilegier for noen få, men vanlig i alle samfunnssjikt i vesten. Urry sier: «The modern subject is a subject on the move» (Urry 1995: 141).

Turisttilværelsen har blitt en del av det vanlige liv. Derfor er det plausibelt også å påpeke at *turen* er et relativt vanlig kulturelt fenomen, selv om det ikke tilhører det daglige arbeid. Hytteeierne ga dessuten uttrykk for at turen var en viktig bestanddel i deres liv.

I kapittel 2. ble taskscape definert som å omhandle tasks som ikke kan sies å tilhøre aktiviteter tilknyttet arbeid. Slik jeg ser det må vi skille mellom det å være i landskapet med sin kropp eller ikke. Det vil ikke si at landskap ikke erkjennes gjennom bilruta eller tv-skjermen, men at graden av tilegnelse er liten. Ingold (2000) sier at taskscape gir praktisk kunnskap om landskapet, som forstås her som kroppsliggjort kunnskap. Det vil si at mønstre for tilegnelse, slik taskscape betyr her, legger føringer for hvordan man forstår landskap. Turen er en egen måte å være, se og gi mening til landskapet den utøves i. Omgang med landskap gir kroppsliggjorte kunnskaper om det.

Taskscape kan da forstås som lignende kroppsliggjorte praksiser i landskapet, og er derfor like i bevegelsesmønster. Etter min mening er det rimelig å påstå at turen representerer en etablert (kropp)s kultur i vårt samfunn, som hytteeierne er bærere av. Turen, som etablert praksisform, materialiserer seg også i landskap for eksempel som varder, stier, lysløyper, turmerker og skispor. Det er ofte åpenbart for turgåeren hva slags landskap det dreier seg om, nemlig turlandskap. Turen legger bestemte føringer på hvordan man skal ferdes i landskapet. En tur bør utgjøre minst mulig påvirkning av det fysiske miljø. Derfor bør menneskelige etterlatenskaper unngås. Turen medfører med andre ord få materielle tegn i landskapet¹⁴. Turen har på den ene siden karakter av noe vi bør gjøre, komme seg ut og gå på tur. På den andre siden, har turen karakter av å legge bestemte føringer på hvordan naturen bør tilegnes. I en bok om kulturlandskapet i Trysil, sier Holt: ”Turisters markeringstrang fører til at nye varder og merkesteiner settes opp i hytt og vær. De er med på å forstyrre tolkningen av et tidlig kulturlandskap og gjøre det vanskelig å skille falske fra det historisk berettende” (Holt 2006: 63). Med andre ord, syns også turgåere i landskapet.

Refleksiv landskapsforståelse

Turen har karakter av å ha verdi i seg selv (Svarstad 2008). Ved å gi landskapet mening, blir landskapet innbakt i turen. Det betyr at landskapet for den enkelte ikke kan skilles av fra turen de utfører. Turen og landskapet er derfor uløselig knyttet til hverandre gjennom prosess og materialitet. Folks erkjenner landskapet samtidig og via samme aktiviteter som erkjennelsen av turen.

Når Ingold (2000) poengterer at landskapsforståelse er grunnlagt i hverdagslig praksis, er det grunn til å påstå at bilde bare ser mer komplisert ut blant refleksive hytteeiere. Urry (1995) hevder at det moderne mennesket er estetisk refleksivitet. Estetiske refleksivitet er forårsaket blant annet av spredning av bilder og symboler for smak og distinksjoner om ulike naturer og ulike samfunnet. Fordi det moderne menneske er et bereist menneske, skapes den estetiske refleksiviteten som et resultat av å ha erfart andre steder, andre landskap og andre naturer. Det å for eksempel være turist, er ikke sjeldent i forhold til hva det vil si å være et moderne menneske. Å reise er ikke lenger en erfaring for de få, men har blitt en sentral del av det å leve i denne delen av verden (Urry

¹⁴

Det betyr ikke at det ikke skjer, men at det finnes en uttalt regel om å la naturen være.

1995). Blant turgåere er estetisk refleksivitet tydelig. For eksempel sa en hytteeier:

”Jeg har hatt en dragning mot Trysil nettopp på grunn av skogen. I utgangspunktet er det nok andre fjell som er høyere og ..., men allikevel har jeg oppdaget fjellene i Trysil. Det er det milde fjellet som Trysil er. Det er milde og runde fjell, og det er litt fascinerende særlig for de lange skiturene” (hytteeier).

Et refleksivt forhold til landskapet kan synes å komplisere ideen om praksisens forrang i meningsproduksjonen om landskapet. Refleksivitet kan forstås som at tenkningen og produserer meningsinnhold i landskapet for turgåere fremfor turpraksis. Som hytteeieren over viste, reflekteres det over de estetiske dimensjoner ved landskapet. Det er også tydelig at landskapet sammenlignes med andre typer landskap, som Urry (1995) påpeker er typisk turistatferd. Det moderne mennesket har hatt omgang med flere landskap, som hytteeieren innledningsvis uttrykte: *”Jeg kommer rett fra Chamonix og har vært der en uke, og det er jo fascinerende med de store fjellene, men de har ikke viddene* (hytteeier).” Et relevant spørsmål er om hvor stor betydning refleksivitet egentlig har for hvordan mening skapes og gjenskapes om landskapet kontra praksis i det. Krogh (2007) påpeker at selv om enkeltmenneskets løsrives fra den tidligere tatt for gitte stedlig forankring, er moderne mennesker også forankret til steder med kroppen som handlende subjekt. Forankring i moderne samfunn bærer preg av å ikke være entydig monolokalt, men vil i varierende grad være preget av mobilitet og refleksivitet (Krogh 1995). Han sier: *”Selv om den moderne flerlokaliteten ikke tilsvarende en total løsrivelse fra tid og rom i Giddens forstand, mister det enkelte stedets sin plass som mennesket selvfølgelig forankring”* (Krogh 1995: 18). Han påpeker nettopp at hyttefenomenet kan sees som et behov for stedlig forankring (Krogh 1995: 19). Det kan hende at nettopp våre hytteeiere har forankret seg i landskapet, og kjenner det gjennom den omgangsformen de utøver i det.

Turen er også en praksisform som produsjon av mening om landskapet utover det rent estetiske. Turen som kroppsliggjort vane i omgang med landskap frembringer idealer om landskapet som det ikke reflekteres over. Det reflekteres for eksempel lite det over hvordan retning til turen er med på å forme bestemte forståelser av landskapet.

Selv om refleksivitet gir landskapet estetisk meningsinnhold betyr det ikke at tenkningen nødvendigvis har et absolutt forrang foran meningsproduksjon ved turen. For

eksempel kan refleksjon om andre temaer gjøres samtidig som turen gjennomføres. Svarstad (2008) forteller at turgåere ofte reflekterer over det de opplever som negative sider ved samfunnet når de går på tur i marka. Hun sier at mange turgåere påpeker at turen er en respons eller en form for motstand mot et krevende og stressende hverdagsliv (Svarstad 2008: 27). Min forståelse av hytteeiernes turpraksis er at det medfører et romantisk blikk rette mot landskapet, som kan sies å være en konsekvens av hvordan turen utøves. Turen som tilegnelsesform kan etter min mening ikke skilles fra det meningsinnholdet som det produserer om landskapet.

Natur og samfunn

Når hytteeierne utøver turen retter de et romantisk blikk på landskapet. Denne måten å se landskapet på, medføre et syn på samfunn og natur som atskilt. Turen representere for hytteeierne å forlate samfunnet for å tre inn i naturen eller ødemarka. En hytteeier beskrev hvordan det er å være på hytta:

”Når vi kommer opp dit, så faller vi inn i en rytme som er veldig god, og som er den samme fra gang til gang. Vann skal hentes og ved skal bæres. Parafinlampene skal ordens og det er... Så går man på tur, også kan man sitte og lese, så det har noe med... Det har en ro, ja og en rytme som jeg syns egentlig er veldig fin. Nettopp det at vi ikke har elektrisk lys så [må vi] følge med den rytmen som ligger i døgnet, så vi får med oss skumringen. Vi får med oss mørket” (hytteeier).

Å være på hytta ga opplevelse av å være i naturen. Denne opplevelsen ble beskrevet som noe annerledes, enn å være hjemme. De ga uttrykk for at naturen er et landskap som kan oppsøkes ved å forlate samfunnet. Naturen skildres her som en rytme som er den samme fra gang til gang. Naturen er det opprinnelige og det utenfor menneskelig kontroll. At naturen er utenfor menneskelig kontroll ga ro og gode følelser. Utøvelsen og retningen ved turen, å bevege seg fra det bebygde og befolkete til det øde og folketomme, medfører slike forestillinger om landskapet. Opplevelsen av å forlate det moderne samfunn og tre inn i naturen medfører derfor forestillinger om hva som er naturlig og kunstig. Ofte forstås det kunstige som det samfunnsskapte eller menneskeskapte. For eksempel uttalte

en hytteeier skepsis ovenfor Trysilfjellet alpinanlegg.

”Jeg har tenkt på det med Trysilfjellet og den kontrasten det er til det området [i forhold til området der hytta hans ligger], de menneskene og de opprinnelige tryslingene. Jeg fikk en bok av [personnavn] om Trysil og om tradisjonen i skogbruket og om sliterne opp gjennom tiden. Så innvandres bygda av store firehjulstrekkere og store hytter. Jeg har en følelse av det ikke er riktig” (hytteeier).

Hytteeieren rettet sin skepsis mot utbyggingen av Trysilfjellet alpinanlegg og hytteområdene. Han uttrykker av at det ikke var riktig. Det kan virke som om å bygge ut fjellet forstås av hytteeieren som en tilsmussing av naturen. Den kunstiggjorte natur er ikke riktig natur lenger, og oppleves som galt. Forståelsen av natur og samfunn som atskilt opprettholdes på måte av hytteeierne gjennom turen. Intensjonen er å komme så langt unna folk som overhode mulig. Ved å gå langt unna folk gir turen landskapet mer naturlig karakter. En hytteeier sa:

”Jeg syns at noe av kvaliteten er at du kan gå ut uten å møte folk, en ting er å ha sånne sosiale ringer som betjener et vennskap. Det er jo veldig flott, men faktisk er en av de store kvalitetene at man kan gå uten å møte noen, i motsetning til i Oslomarka der man alltid møter folk når man går (hytteeier).”

Landskapet i Trysil oppleves som mer naturlig enn i Oslomarka. Et spørsmål er om hvorvidt intensjon bak og retning ved turen i et gitt område, gir et spesielt landskapssyn som kan overføres til for eksempel områder der man ikke kan unngå å støte på andre mennesker. Det er ting som tyder nettopp på dette. Som hytteeieren tidligere påpekte, oppleves det å ha hytte i Trysilfjellet som en kontrast til hans eget hytteområde. Skillet mellom natur og samfunn som skapes gjennom turen, blir en slags målestokk for andre områder. Å være i naturen er og bør være noe annet enn å være i samfunnet. Skille er som sagt en konstruksjon nært knyttet til turen som praksisform. Turen er den riktig og mest aktverdig måte å drive friluftsliv på. Svarstad (2008) påpeker hvordan turgåere uttrykker skepsis ovenfor andre mer kommersielle og mekaniserte former for friluftsliv. Hun viser

at det finnes en enkel friluftslivsdiskurs i Norge som fremhever måteholden bruk av naturen som et riktig alternativ til og eneste vei fra den økologiske krisen vårt moderne samfunn befinner seg i (Svarstad 2008: 18).

Det er rimelig å påstå at andre former for utendørsaktiviteter fremstilles som dårligere enn turen i det romantiske landskapsblikket. Et godt eksempel på hvordan skille mellom natur og samfunn fungerer som en slags kulturell distinksjon i Bourdieus (1984) forstand, er hvordan hytteeierne omtalte Trysilfjellet hytte- og alpinanlegg.

”Jeg har litt inntrykk av at det er flere enn meg som tar med sine hyttegjester når det er dårlig vær og kjører en tur og kanskje tar en tur innom slalåmbakken og kjører rundt og ler av alle disse fine hyttene der og alt dette fiksfakseriet og jeg opplever at: Nei, det vil ikke vi ha. Det skal ikke være det samme som det vi har hjemme, føles det” (hytteeier).

Det er den primitive tilværelsen i autentisk natur som er den rette måten å drive utendørsaktiviteter på. Slalåmbakken og alt det fiksfakseriet ble lite verdsatt av hytteeierne enn tur og primitive hytter. Bender (1998) sier at vi må forstå praksis i landskap som et slags habitus tilknyttet det. Hun sier at å være i landskap medfører vanlige kroppsliggjorte væremåter forankres til bestemte landskap (Bender 1998). På mange måter kan derfor *turen* sidestilles med mye av kroppskultur i det norske samfunn. Svarstad (2008) viser også at den enkle turen (enkel friluftsliv) er et fenomen som er mer utbredt blant en urban og høyt utdannet befolkning (Svarstad 2008: 4). Med andre ord kan turpraksis handle om smak, om distingverte bevegelsesformer. Hvis det finnes en akse mellom samfunn og natur, er det mest distingverte bevegelsesmønsteret i et romantisk landskapsblikk avhengig av hvor på aksen turen befinner seg. Og hvor få tekniske remedier man har behov for. For eksempel er å ta beina fatt riktig, mens snøscooter eller store firehjulstrekkere ikke er det. Man har rett og slett ikke vært på tur i marka hvis snøscooter ble benyttet. Moderniserte former for friluftsliv, som hytter med ski-inn og ski-ut, appellerer ikke. En hytteeier uttrykker dette tydelig: *”Jeg jobber et sted der andre har hytter med dobbelt garasje med carport. Så jeg ler litt inne i meg. De flytter seg på en måte”* (hytteeier). Moderne former for friluftsliv og hytter med komfort er ikke det samme som å utøve ekte naturopplevelser.

Autentisk natur

Turen gir ikke bare moralske føringer på hvordan å møte naturen, men som det ble påpekt ovenfor også moralske holdninger ovenfor naturen. Proctor (1998) sier at landskap alltid er moralsk. Han sier at beskrivelser av landskap alltid har normativ karakter. Han sier: “Like biophysical landscape, which are shaped by and response to tremendous geological, climatic and other forces, moral landscape are result of (and particular moment in) a process of creating and interpreting meaning” (Proctor 1998: 194). Det romantiske landskapsblikket rommer holdninger forenlig med å verne landskapet mot moderne installasjoner og utforming. En hytteeier påpekte: *”Så innvanderes bygda av store firehjulstrekkere og store hytter. Jeg har en følelse av det ikke er riktig”*. Det landskapet som skal vernes er det opprinnelig eller det autentiske. Turen framproduserer et landskapsideal om det opprinnelige og det autentiske. Dette bilde kan, som kulturlandskapet, omtales som et ideal. Atskillelsen av natur og samfunn fremdyrker ideal om den autentiske og rene natur. Hytteeierne søker ekte naturopplevelser. *”Når vi kommer opp dit så faller vi inn i en rytme som er veldig god. Og som er den samme fra gang til gang”* (hytteeier).

Foto: Roar Vingelsgaard Copyright: Trysil kommune "Naturperle i Østre Trysil"

Opplevelsen av autentisk natur gir følelser av å være i pakt med naturen eller underlagt naturens krav, som døgnets rytmer. For hytteeierne betyr det at idealet om autentisk natur og ekte opplevelsesformer, er to sider av samme sak.

Som ideal uttrykker autentisk natur hva landskapet bør romme. I utgangspunktet står det som oppleves som autentiske natur, i forhold til atskillelsen mellom det naturlige og det kunstige. Det autentiske er det landskapet som er lite påvirket av mennesket, men idealet har rom for visse former for menneskelig bruk. Et utsnitt fra intervjuet med hytteeierne viste hvor opptatt hytteeierne er av beitedyr (i dette tilfellet tamrein):

H1: *Det [reinsdyrtrekket] er fra Femunden. Det ble stengt det, vet du. Grunneierne satte en stopp for reintrekket som gikk sørover fra Femunden og ned til Trysil. Derfor har vi ikke sett det [reinsdyrtrekket] de siste årene. Det var en stor diskusjon...*

H2: *Er det derfor...*

H1: *Ja. Så de trekker ikke lenger ned der.*

H2: *Det er synd*

Intervjuer: *Så dere synes det var fint?*

H3: *Ja for det var veldig flott*

H2: *Ja det var flott... Nydelig*

H1: *Det er synd for det var veldig flott.*

H3: *Jeg husker at vi var på tur og så et enslig reinsdyr som fulgte etter oss. Det var veldig flott*

Hos hytteeieren rommer idealet om autentisk natur ideer om det opprinnelige plante- og dyre- liv, samtidig som det innlemmer ideer om det opprinnelige menneskeliv.

Tradisjonelle måte å bruke naturen på oppfattes som ekte og opprinnelige. Det kan virke som uttalelsen om opphøret av beitende reinsdyr, forstås som uheldig modernisering. Det er flere uttalelser blant hytteeierne som tyder på dette. Flere fortalte at de savnet husdyr på beite i området og stilte seg kritisk til at moderne produksjonsformer (for eksempel mer effektive former for melking) har satt en stopp for beitevirksomheten.

Det kan se ut som om aksene mellom det naturlige og det kunstige faller parallelt med aksene mellom det tradisjonelle og det moderne, men bildet er litt mer komplisert enn dette. I utgangspunktet er enhver ny form for teknisk installasjon ødeleggende for den autentiske naturen, blant hytteeierne. Eldre bebyggelser, setrer, beitende dyr og andre «spor» av menneskepåvirkning ble innlemmet som en del av den autentiske natur.

- H2: *Men, før var det geiter og kuer, men nå er det sauer.*
- H1: *Men det er da geiter der? De trekker i hvert fall innover på fjellet.*
- H2: *Ikke hos oss. Vi må gå til dem. Jeg må ha med meg barnebarna og gå i tre kvarter for å komme meg til geitene.*

Det er tydelig at beitende husdyr ga landskapet verdi, og fremsto som noe hytteeierne ønsket å ha i landskapet. Og som H2 her uttrykte, tar hun gjerne med seg barnebarna og går i tre kvarter for å se dem. Blant informantene ble tradisjonelt husdyrshold gitt nostalgisk verdi. Svarstad (2008) forklarer at turen ofte gir en følelse av tilhørighet til tidligere generasjoners liv. Mange uttalte for eksempel at de tenkte over hvordan folk levde før i de områdene turen er lagt til (Svarstad 2008: 21).

Det er imidlertid ikke enhver form for tradisjonell bruk av landskapet som kommer til uttrykk som nostalgi av hytteeierne. Visse former for tradisjonelt bruk av landskapet så ut til å bryte med eller true bilde av den autentiske natur. En hytteeier sa:

”Jeg greide å skremme bort en hare faktisk. I høstjakta var det en som hadde plassert seg på post midt i veien og satt seg på en klappstol. Så hørte jeg losen gå og så kommer haren rett mot meg og jeg gjør tjoog haren skvetter opp i lia der. Han på klappstolen var ikke særlig blid, men jeg syns jo det er helt tullete å drive jakt i et hytteområde. Å sette seg på klappstol rett ved bilen og la losen gå” (hytteeier).

Observasjoner tilpasses derfor innenfor skillet mellom det moderne og det tradisjonell eller det nostalgiske og det vulgære. Dette kompliserer bildet av den autentiske natur fordi det ikke er et fastsatt mønster for hva som sees på som nostalgisk og det som faller i smak eller oppfattes som vulgært.

Det som tillegges nostalgisk verdi kan sies å falle inn under forestilling om en *opprinnelig måte å leve på*, som man antar at ikke bryter med autentisk natur. Dette må forklares nærmere. Visse måter å være og å bruke naturen på tenkes som mer ekte og derfor mer i pakt med naturen enn moderne bruk. I følge Macnaughten og Urry (1998) blir enkelte tilvirkninger av natur naturalisert. For eksempel sier de har enkelte husbebyggelser knyttet forrige århundreskiftes industriutvikling fått vernestatus i Storbritannia (Macnaughten og Urry 1998: 19) Harejakta i klappstol, derimot faller her utenfor bilde av den autentiske og

sees ikke på som en nostalgisk jaktform innenfor det naturvennlige landskapssynet.¹⁵

Som Svarstd (2008) viser kan turpraksis sees på som en kritikk av det samfunnet vi lever i. Derav kan turen utgjøre en kulturell praksis som legger bestemte føringer på hva man kan og hva man ikke kan gjøre i autentisk natur. Videre skal vi se hvordan dette idealet medfører bestemte forståelser av ville dyrs plass i naturbildet, men først må mennesket plasseres i den autentiske natur. Mennesket har nemlig ikke en selvsagt plass i dette landskapsidealet.

Menneskets plass

Hytteiere med et romantisk landskapsblikk uttaler tydelige naturvernsorienteringer. For eksempel sier en hytteeier: *"Det andre er at i den tiden vi lever i når det gjelder det forbruket vi har, hvis vi i tillegg skal ha en hytte som skal forbruke mye så syns jeg det blir galt"* (hytteeier). Dessuten uttalte hytteeierne at ingen ønsket å legge inn strøm, men skrøyt av solcellepanelet som holdt liv i PC-en. Hytteeierne forfektet minst mulig inngrep i naturen. Blant hytteeierne kom dette til uttrykk ved å utøve måteholden framferd i landskapet. Turen er således en måte å projisere måtehold ved å tilstrebe en mest mulig primitiv tilværelse i naturen. Innledningsvis siteres det *"... vi drar nok ofte ut. Vi drar hver dag på tur. Og vi tar med kaffekjelen"*. At kaffekjelen ble tatt med understrekes av hytteieren. Det kan virke som det er viktig å uttrykke minimalisme og begrenset behov for ulike remedier for å være på tur. Naturen er nok i seg selv. Tidligere forklarte jeg hvordan landskapet og turen er mål i seg selv. Minimalt med utstyr understøtter dette. Hytteeierne går ikke på tur for å gjøre noe annet. Hytteeierne ga derfor uttrykk for asketiske forhold til landskapet. Formålet er å tilegne seg den autentiske natur ved å forlate samfunnet.

"[...] kvaliteten er at du kan gå ut uten å møte folk [...]" (hytteeier)."

Det er rimelig å hevde at mennesket har en minimal plass innenfor et romantisk landskapsblikket. Men det ble ikke påpekt at skal naturen på noen måte avstenges fra menneskene. Menneskets plass i autentisk natur kan sikres gjennom riktig tilegnelsesform. Den minimale tur ble sett på av hytteeierne som naturlig måte å få naturopplevelser som ikke ødelegger autentisk natur.

¹⁵ Harejakta er også en tradisjonell jaktform i Trysil. Harejegere har et nært samarbeid med hunden sin. En viktig bestanddel i jakta er å slippe hunden etter haren mens jegere venter. Det ikke nødvendigvis meningen å hverken skade eller drepe haren. Det er heller samarbeidet mellom hund og jeger som er formålet med denne jaktformen (Ramslien 2006).

”Det er jo mange naturopplevelser en kan få uten å jakte. Jeg tenker på alle de reinsdyrflokkene vi har sett som det har vært lite av i det siste, men de første ti årene, men det å komme inn på en stor reinflokk. Det at det plutselig dukker opp en hare. Jeg har sett storugle. Haukugle har jeg også sett. Jeg trodde det nesten ikke de fantes syd for Finnmark. Så var det plutselig en haukugle oppe i et tre. Det er masse sånn som er fantastisk, og det ville jeg ikke sett hvis jeg hadde bodd mer urbant hytteområdet og det gir meg store opplevelser” (hytteeier).

Det er gjennom et primitivt opphold i naturen som gir tilgang til autentisk natur. Som hytteeieren sa ville hun ikke oppleve naturen hvis hun hadde bodd i et mer urbant hytteområde. Dessuten sa hun at dyrelivet kan oppleves uten å jakte. Å ferdes i naturen med borse ble fremstilt som galt av hytteeierne. En hytteeier sa:

”Jeg har fått en svigersønn som har vokst opp hos faren der de har jaktet en del, så han har fått løyve til å skyte, ikke i [stednavn] men i [stednavn]. Men en rype på terrassen er jo helt forferdelig. En død rype på terrassen og jeg som ikke klarer å... Men vi vil helst bare se på dem, komme over disse små nøstene som løper rundt, men sånn er vi forskjellige” (hytteeier).

Dyrene i det autentiske landskapsidealet bør være i fred. Selv om idealet rommer tradisjonelle måter å bruke naturen som gies nostalgisk verdi, er det sjelden jakt tillegges denne verdien. En hytteeier fortalte:

”Jeg ser tryslingene som går på jakt. Og jeg ser stor forskjell på når tryslingen går på jakt og de såkalt moderne jegerne. Det kan jeg se på hvordan de går kledd og hvordan de ter seg. Jeg kan ha en slags sans for de tryslingene som har dette som en slags arv i fra sin far, sin bestefar og onkler og har på en måte vokst inn i det, framfor de som har fattet en slags interesse for det i voksen alder og som ikke har noe forhold til det eller kjennskap til jakta og til naturen” (hytteeier).

Tryslinger som kommer fra jaktfamilie og arvet jakten fra sin far og bestefar ble tillagt en

mer autentisk jakt enn moderne jegere som har fattet interesse for jakt i voksen alder. Jakt var uansett problematisk for hytteeierne. Det er mulig idealet om autentisk natur ikke har rom for jakt i det hele tatt. Mye tyder på at jakt ikke tillegges verken nostalgiske eller opprinnelige verdier. Hytteeieren sier videre:

”Jeg bor jo i et distrikt hvor elgen gjør stor skade på skogen. Jeg ser jo at det bør være en slags regulering ved at man tar ut noen dyr for å bevare skogen. Jeg ser jo en slags fornuft i det. Jeg må si at det er ingen ting mer som ergrer meg når de har felt en ulv og de står karslig og åpner munnen på den. Det ergrer meg veldig, jeg blir lei meg egentlig når jeg ser det”
(hytteeier).

Jakta kan med andre ord tales, hvis formålet er å verne skogen mot skader. Mennesket må med andre ord trå varsom i den autentiske natur. Turen representerer den riktige måten å gjøre dette på. Hytteeierne ga uttrykk for at turen er en *bedre* måte å oppleve det ville dyrelivet på, selv om det ikke ga bedre tilgang på å dyreopplevelser.

Den posistiviteten som hytteeierne uttrykte ovenfor tradisjonell utmarksnæring som beitende husdyr kan også forstås som å tilknytning til egen barndom. Som en hytteeier meddelte, handler det å ha hytte i Trysil om å huske sin egen barndom: *”Jeg kommer inn i en ro, inn i en opplevelse av kontinuitet. Jeg får kontakt med min barndom på en helt annen måten enn jeg ville ha gjort hvis, alt hadde vært mekanisert og modernisert”*. Svarstad (2008) påpeker også hvordan turen etablerer tilhørighet og opplevelse av kontinuitet. Hun sier at turen ofte frambringer forståelse av tilknytning til egen barndom (Svarstad 2008: 21).

Menneskets har derfor plass innenfor dette idealet, så fremt deres foretakende ikke krenker ideer om det naturlig og det opprinnelige. Dessuten vitner gleden over beitende dyr, om idyllisering av naturlig husdyrhold. En hytteeier fortalte med entusiasme hvordan en ku hadde kalvet på beite i nærheten av hytta hans. Ideen om det naturlige og gode husdyrhold gir et innblikk i hvordan naturlighet, autentisk natur og nostalgi blandes sammen slik at andre viktige verdier ikke overprøves. Et eksempel på dette er forholdet mellom beitende husdyr og rovdyr. Til tross for at gleden over det naturlige husdyrsholdet vitnet om dyrevernsverdier hos hytteeierne, vurderes ikke forhold mellom husdyr og rovdyr ut fra samme verdier.

”På en eller annen måte må man finne en løsning på hvordan disse rovdirene og sauene kan leve side om side. Jeg tror ikke dette er for at jeg skal [oppleve] spenning [ved å ha rovdyr], men jeg syns at disse [rov]dyrene har rett til å leve helt uavhengig av hva vi måtte mene. De har et liv de også må få lov til å leve. Jeg tro at mye av vår forvaltning er rettet ut fra hvordan deg gagnar oss. Vi ser dette ut fra våre interesser, og ser helt bort i fra deres egenverdi, et liv å leve. Og hvilken rett har vi til å utrydde en art. [...] Jeg mener at vi må kunne finne en slags balanse her som gjør, at vi kan ha rovdyr her og vi kan ha de som ønsker å drive med sau” (hytteeier).

Når forestillinger om det autentiske, det naturlig og det nostalgiske blandes sammen forhandles det ikke om dyrevernsverdier. Hytteeierne snakket rett og slett ikke om det. Det er mulig det ikke passer inn i idealet om den autentiske natur at husdyr skades og drepes av rovdyr. En annen mer plausibel måte å forstå dette på er at viktige verdier tilpasses idealet. *”Jeg innbilder meg at det er mulig å oppføre seg sånn i naturen at ikke noen blir utsatt for skade når man ser slike [rov]dyr” (Hytteeier).*

På den ene side forestilles det at det opprinnelige mennesket klarte å tilpasse seg naturens ville dyr. For eksempel ble det snakket om hvordan bønder fra andre land vet å gjete dyrene sine. Hytteeierne påsto at den moderne formen for husdyrhold, som norske bønder hevdes å drive, har forlatt det tradisjonelle med den konsekvens at dyra trues av rovdyr.

På den andre siden ser det ut som det opprinnelige har forrang foran det menneskelige eller nostalgiske husdyrsholdet hos hytteeierne. I det avsluttende avsnittet i dette kapittelet, skal forholdet mellom landskapsidealet og ville dyr utdypes. Det er to forhold som peker seg ut. For det første sees ville dyr, og særlig rovdyr, som veldig sjeldne å støte på. For det andre holder det med vissheten at rovdyr finnes i landskapet. Man må ikke oppleve dem på nært hold.

Rovdyras plass

En rimelig forståelse av hytteeierne er at ville dyr, og kanskje særlig rovdyra, har en overordnet plass innenfor det autentisk og opprinnelig landskapsidealet. Blant hytteeierne

ble det gitt uttrykk for at menneskesamfunnet må tilpasse seg det naturlige og det opprinnelige dyreliv. Dette forsto de som menneskets oppgave og ansvar.

”Jeg syns det er et godt poeng egentlig, nettopp ved at man kan regulere vår atferd i forhold til [ville] dyrene som er der. [...] For når det er et [rov]dyr i området, som kan skade bikkja, må vi kunne regulere litt av vårt liv etter det dyrelivet som det er” (hytteeier).

Hytteeierne påpekte altså at det er folks eget ansvar og sørge for dyr man bringer med seg, som bikkja. Det gjelder også for beitende husdyr. Ville dyr har derfor en naturlig og rettmessig plass som menneske må respektere i et romantisk landskapsblikk. Det virker som om ville dyr har viktig betydning for forestillingen som den opprinnelige natur, blant hytteeierne. Like mye som den opprinnelige natur var forut for menneskesamfunnet, var rovdirene også her før. Hytteeierne ga uttrykk for at rovdyr i landskapet gir noe det noe mer. En hytteeier sa:

”Jeg syns jo at tanken på det eksotiske... Tanken på å ha [rovdyr] i miljøet rundt seg når vi er der oppe, det er ikke så farlig om jeg ikke ser dem, men å vite om dem gir en kvalitet. Jeg hadde jo små barn for mange år siden, og vi gikk jo sånne kveldsturer med søpla, og da snakket vi om, bjørnen har ikke gått og lagt seg ennå. Og den følelsen... Liksom den følelsen at vi er ute i vill natur og at nå kan vi støte på et dyr. Og spenningen knyttet til det er en kvalitet som de husker” (hytteeier).

De ville dyrenes plass var betydningsfulle for hytteeiernes landskapsopplevelse. Det kan tyde på at ville dyr på mange måter er markører for hva slags landskap det dreier seg om. Rovdyra synes spesielt å markere landskapet i det romantiske blikket. O'Rourke (2000) hevder at enkelte karismatiske dyr, som rovdyr kan sies å være, gir landskapet merkelappen 'vill' (the wilderness) (O'Rourke 2000). *”Jeg hadde følt at området hadde vært mindre attraktivt hvis vi ikke hadde hatt noe [rovdyr] der” (hytteeier).* Rovdyras betydningsfulle plass, og menneskets ansvar for å tilpasse seg flora og fauna, er på mange måter sammenfallende med turen som taskscape. Gjennom turen utøves asketiske relasjoner til landskapet, et mennesketomt landskap rik på ekte natur og dyreliv. Rovdyr som andre ville dyr gir spennende opplevelser, hvis man får se dem. Hytteeierne ga

uttrykk for at det i midlertidig ikke er strengt tatt nødvendig å få se rovdyra selv. Vissheten om at rovdyr finnes i landskapet, gjør landskapet vilt og naturlig. For eksempel uttrykker en hytteeier frykt for å møte rovdyr på nært hold. Hun sier: *"Jeg er nok litt dobbel. Jeg vil gjerne ha de der, men jeg vil slippe å se dem. Jeg er nok litt redd. Men jeg vil gjerne vite at de er der"*. Hytteeierne fortalte også at det er svært uvanlig å få se rovdyr. Det er for eksempel helt unikt å ha møtt et av de fire store rovdyprene. En hytteeier fortalte:

«Jeg tror det å komme dit opp å kanskje se spor etter sjeldne dyr, det er jo i seg selv... Det er nesten sånn at du ikke tørr å fortelle det, for da sier de at det kan umulig være tilfelle. For vi så spor etter en bjørn faktisk rundt hytta vår. Og det er nesten så vi ikke turte å fortelle det til noen, fordi da bare ler de av deg" (hytteeier).

Spor etter rovdyr og vissheten om at rovdyr er i området ser ut til å berike landskapet for hytteeierne. Det romantiske blikket hytteeierne retter mot landskapet, er på mange måter også rettet mot rovdyr. Det asketiske idealet i turen betyr at det er tillatt å se, men *nesten* ikke røre. Som tilegnelsesform medfører det at møte med rovdyr på ingen måte forhindrer formålet med eller gjennomføring av turen. Møte med rovdyr føyer seg inn som en del av opplevelsen av autentisk natur og gir naturen mer karakter av å være opprinnelig og ekte. Folk som trekker på turen som taskscape, vil møte landskap og ville dyr med et romantisk blikk.

«Jeg nevnte for deg at jeg har sett ulv før. Det var på [stedsnavn]. Så kom det en ulv opp nede i fra, ved et vann der vi badet med ungene. Så kom den og stilte seg opp. Jeg hadde ikke registrert det, men vi hadde en hund med. Plutselig spratt hunden opp og ble stående, så kikket jeg og da stod det en ulv ca seksti meter vekk. Den stod med veldig flott silhuett og det var så fint. Den stod en liten stund før den spratt vekk, der den kom fra. Det var veldig flott og ungene så den og var veldig oppspilte. Ja, det var et veldig flott syn" (Hytteeier).

Kapittel 6. Det opplevelsesfokuserte landskapsblikket

Det siste idealtypiske landskapsperspektivet denne studien beskriver, er det opplevelsesfokuserte landskapsblikket. Perspektivet er i utgangspunktet hentet fra to fokusgruppe med jegerne. Det opplevelsesfokuserte blikket har jakt som tilegnelsesform. I Trysil er det svært mange som interesserer seg for jakt. Av en befolkning på cirka 6800 er omlag 1300 medlemmer av Trysil fellesforening for jakt og fiske. Mange bønder jakter også. Dermed er det vanskelig å isolere jegerne som selvstendig sosial gruppe. Det landskapsblikket som skal beskrives her bygger blant annet på to intervjuer av jegere uten tilknytning til gårdbruk, men så ut til å være utbredt perspektiv blant andre grupper vi har snakket med. Det fantes for eksempel jegere blant industrigruppen, skoleelevene, lærere og hundekjørere som også uttrykker lignende syn.

Å kalle det et opplevelsesfokusert landskapsblikk er for å sette søkelyset på opplevelsens forrang i landskapet. Jakt handler om mer enn jaktutbytte (Marvin 2005). Selve utøvelsen står sentralt.

I dette kapittelet undersøkes *jakt* som et eget taskscape som i likhet med det to andre taskscapene medfører bestemte forståelser av landskapet. Jakt omtales her som en og samme type aktivitet eller praksis. Jakt kan imidlertid foregå på svært forskjellig måter. Jakta formulert som taskscape gjør det mulig å konsentrere seg om jakt som et kulturelt fenomen. Å omtale jakta som noe enhetlig medfører begrenset forståelse for individuelle forskjeller. På den andre siden gir det meg muligheten til å snakke om fellestrekk ved jakt og de fellese forståelser av landskapet som jakta frembringer. Når jakt omtales som noe samlende og enhetlig, er det fordi jakta utgjør et taskscape som skiller seg fra *turen* og *bruken* som møte med naturen. I jakta er ville dyr og jaktaktivitetene i søkelyset. Det bør også påpekes at jakta representerer en sterk tradisjon i Trysil (Holt 2006; Galaasen 1997).

Jakta, slik den fremstilles her, har forskjellig meningsinnhold. Ofte argumenterte jegerne for jakt som forvaltning av naturressursene. Jegerne gir også uttrykk for at jakt er spennende. Å legge vekt på utførelse og spenningsopplevelser, medfører å sette søkelyset på det aktive forholdet til ville dyr som jakta representerer. På denne måten produseres et landskapsideal der ville dyr står i sentrum. Fordi jegere synes å ha stekt fokus på jaktutøvelse og dyrenes posisjon, har jeg valgt å kalle landskapsidealet til jegerne for ”det levende landskap”.

Jakt som taskscape

I jakta står handlingen eller praksisen, selve utøvelsen av jakt, i sentrum for landskapsopplevelsen. I forrige kapittel ble det belyst hvordan turen, slik den utøves av hytteeierne, ikke kan omtales uten å understreke landskapets sterke tilstedeværelse. Turen som taskscape medfører et refleksivt forhold til landskapet. Turen kan derfor ikke skilles fra landskapet. I jakta er ville dyr i landskapet helt avgjørende. En skog tom for elg er ikke interessant for elgjegerne på jakt. Det er dyrene som danner fundamentet i landskapsopplevelsen. For eksempel sa en jeger og industriarbeider: *”Vi skjøt tusen elger i Trysil kommune. Vi syns det er helt topp vi som er jegere, for da har vi mye elg å jakte på,[og det gir] mange jaktopplevelser”* (industriarbeider).

Ingold (2000) sier at selv om landskapet erkjennes visuelt, er det ikke et panorama jegeren betrakter. Landskapet er en prosess jegeren deltar i (Ingold 2000: 199). Og det er jakta som utgjør denne prosessen. Gjennom deltagelse former og etterlater jakta seg spor i landskapet, eller ”størknete serier av handlinger” som Ingold kaller det.

I motsetning til å sende dyr på beite og å holde jorda i hevd, kan jakt som med turen gi inntrykk av liten grad av materiell tilvirkning i landskapet. Tegn i landskapet etter jakt, fangst og møte med rovdyr, preger utmarka blant annet ved navngiving av gamle ferdselsårer og stier (Harald Holt). Jegere, bønder og turgåere, fortolker spor i landskapet og ser noe annet enn den uerfarne. Galaasen (1997) gir et eksempel på hvordan gamle jaktminner preger Trysil:

”Ola Storbrenna i Søre Trysil skjøt en bjørn oppi Storbrennseterdalen, og bar den hel ned til Svartvona ved Store Grøna! Stien heter den dag i dag Bjørnveien”
(Galaasen 1997: 9).

Dyrelivet i landskapet preges av jakta. Som industriarbeideren ovenfor fortalte, *”vi skjøt tusen elger i Trysil kommune”*, har jakt en betydelig effekt på bestanden av ville dyr. I tillegg til den direkte effekt på faunaen i landskapet, opprettes det egnede hytter, ruter, poster, eventuelt leirplasser som materialiserte avtrykk fra jaktas utøvelser (Holt 2006; Galaasen 1997). Dessuten forteller jegerne at det vanlig ”å hjelpe” viltet. En jeger sier:

”[Hvis det er noen] som har forvaltet dyr og fisk opp gjennom tiden, så er det jo jegere og fiskere. Det er [jegerne] som har setter ut fiske i

fisketomme vann. Det er [jegerne] som har driver med rådyrforing. [...]

Det er [jegerne] som [jobber] for å få opp viltet” (jeger gruppe 2).

Sist men ikke minst er det en gjengs oppfatning at jakta fremmer ønsket atferdsmønster hos rovdyr. I følge jegerne vil jakt på rovdyr skremmer dyra til å holde seg unna samfunnet. En grendeboer og jeger uttaler: *”Hvis man holder rovdyr ved jakt vil den sky mennesker og [hus]dyr. Det forstår ikke teoretikere. Det er eldgammel kunnskap, det”.*

Jakt medfører et aktivt forhold til ville dyr. I jakta skal ville dyr letes fram, spores, jages og eventuelt drepes. Ofte bringer jakta mange mennesker sammen. Uttaleleser om at under elgjakta stanser hele Trysil, gir en indikasjon på jaktas omfang i kommunen. Mange mennesker deltar dessuten i sporinger, særlig rett før gaupejakta.

Også rundt århundreskiftes skogbygder, forklarer Johansson (2000), at jaktas oppgaver (tasks) bestod i å lete fram ville dyr, for så å bringe dem hjem. Hun påpeker videre at jakt ga skogens ressurser verdi gjennom arbeidet med det. Ville dyr ble gitt verdi som jaktutbytte (Johansson 2000). Moderne former for jakt har nok endret synet på jaktutbytte. I Trysil er det en del jaktformer som ikke nødvendigvis er rettet mot å bringe dyret hjem. Ramslien (2006) påpeker at formålet med harejakta ikke handler om å skyte haren, men å høre jaktbikkja arbeide. I harejakta er det ansett som umoralsk å skyte for mange harer i løpet av jaktseasonen. Man skal jakte for jaktas skyld, ikke for jaktutbytte (Ramslien 2006). Jakt handler om å jage og om å lete opp ville dyr. Det er dette som er kjernen taskscapet. Jakt består derfor i å aktivt forholde seg til ville dyr.

”I de klassiske jakthistoriene er det alltid selve jaktutførelsen i skogen som står i fokus, med skytteren og viltet i brennpunktet” (Brottveit 1999: 60).

Marvin (2005) påpeker også at ulike former for å jage frem byttedyret er sentralt ved jakt i vestlige samfunn. Å drepe dyret, trenger ikke være nødvendig. Hvis formål med jakta kun var å drepe dyr, ville jakt foregått på en annen måte enn de typer av jakt som finnes i vestlige samfunn i dag (Marvin 2005). Selv om opplevelsen står sentralt i jakta påpeker Aagedal (1999) at høstingsmotivet fremdeles sterk verdi i norsk jaktkultur. Ren troféjakt er ikke særlig anerkjent i den norske konteksten (Aagedal 1999: 32). Det er det animerte eller det levende landskapet som jakta frembringer. Brottveit sier:

”Jakta er [...] også noe mer enn en vanlig skogstur, på den måten at man er nødt til å skjerpe sansene og være i beredskap ovenfor viltet som man aldri vet når dukker opp. Naturopplevelsen blir også mer intens når man går slik (Brottveit 1999: 60).”

Jakta medfører et annerledes blikk på landskapet, enn turpraksis. Blikket er rettet mot utførelsen av jakta og dyret det jaktes på. Opplevelser er knyttet til de ferdigheter og handlinger som jakta medfører i landskapet. Jakt, som fysisk landskaping, preger også jegeren. Kayser Nielsen (2000) beskriver jakt som formaliserte serier av handlinger i rom hvor det aktuelle landskapet påfører fysiske reaksjoner til folk som er involvert (Kayser Nielsen 2000). Han sier:

”They [people involved] take part in the hunting, they help to shape it by virtue of the actions that they perform in the situation, but at the same time they are themselves coloured by the hunt in its essence. No one comes away from a hunt unmoved or innocent. One has, in a literal sense as well, dirt on one`s fingers, soil under one`s nails, and perhaps even blood on one`s hands” (Kayser Nielsen 2000: 64).

Å praktisere jakt kan dessuten oppleves som en tilbakevending til det opprinnelige (Aagedal 1999: 28). Ingold (2000) hevder at gjennom deltagelse i landskapet minner jegeren om liv og jaktutførelser til tidligere jegere som har utøvet sin jakt, og derfor også avlevert noe av seg selv i landskapet (Ingold 2000). Blant de jegerne vi har snakket med ga flere uttrykk for jaktas forankring i tidligere tiders jakt. For eksempel sier en jeger: *”Allerede fra istiden så var det jo veldig viktig å drive predatorkontroll”* (jeger gruppe 2). Når individuelle jakthandlinger blir satt i et mønster av egne, andres og tidligere generasjoners handlinger, gir jegerne uttrykk for at jakta er en tilegnelsesform som har røtter langt tilbake i tid (i dette tilfellet fra istiden). Aagedal (1999) påpeker at å finne kulturminner i terrenget som gamle dyregraver eller dyretråkk, kan gi opplevelser av noe tidløst. Jakta kan sånn sett gi følelsen av autenticitet og tilbakevending til urmenneskets livsform (Aagedal 1999). Jegerne ga også inntrykk av tilhørighet til en mer moderne jaktkultur i Trysil, som for eksempel uttalelsen *”vi skjøt tusen elger i Trysil kommune”*, gir

et innblikk i.¹⁶ Det er mulig at moderne jaktkultur i Trysil forstås av jegerne som nedarvet fra tidligere tider. For eksempel mener Galaasen at de første menneskene i trysil ar jakt og fangstmenn (Galaasen 1997). Agedal påpeker at elgjaktkulturen forstås som en gammel kultur, til tross jakt på elg er et nytt fenomen (Agedal 1999: 13). Jakt som taskcape trekker derfor på en utbredt jaktkultur i Trysil.

Jakt som kulturarv og tilhørighet

Når jegere utøver jakta trekker de på en bestemt kulturarv som de deler med andre jegere. De jegere vi har snakket gir uttrykk for en jaktkultur som handler like mye om tilhørighet til tradisjonsarv og til lokalsamfunnet. For eksempel fortalte flere jegere at jakt og fiske er grunn til å bo der. *”Det er derfor vi bor her egentlig, for å ha muligheten til å jakte og fiske” (jeger gruppe 1).* For å forstå jakta som en tilegnelsesform i landskapet, er det viktig å påpeke at den forankringen jakta skaper til landskapet ikke kan skilles fra forankring til Trysils jaktkultur. Tilhørighet til jaktkultur gjør seg gjeldende som samhörighet til et fellesskap (Myrstad 1999: 179). Galaasen (1997) påstår at tryslingene er oppvokst i en kulturen preget av jakt, fiske og fri natur (Galaasen 1997). Han sier:

”Ser vi på alle de ”fine” skogstier og slepeveier som gikk i alle retninger fram til siste krig, med blant annet klopper over bløte myrer, så ligger det også i disse minnesmerkene et historisk perspektiv og et vitnesbyrd om hvordan folk har levd før oss” (Galaasen 1997: 9).

Blant jegerne finnes sterke oppfatninger om kulturarven jakta hviler på. For eksempel uttrykte grendeboeren og jegeren tidligere at kunnskapen om at *”rovdyr som blir jaktet på skyr mennesker”*, er *”eldgammel”*. Når det snakkes om jakt uttales ofte forståelser av jaktas opphav, for eksempel om menneskets kamp mot naturen. Moderne jaktkulturen i Trysil kan sies å være bygget opp på forståelser av tryslingen til all tid har drevet jakt. Johansson bekrefter også dette når hun påpeker at moderne former for jakt også er forankret i den kulturarven fra folk som levde på skogens nåde (Johansson 2000). Krogh (2007) hevder at opplevelsen av landskap henger sammen med ferdigheter og handlinger knyttet til bruken av landskapet. Han sier: *”Gjennom våre handlinger skjer både*

¹⁶ Uttalelsen kan minne om vi vant gull på 5 km ski.

kunnskaping og landskaping. Kunnskaping skjer gjennom utviklingen av praktiske ferdigheter som har foregått i landskapet vi står ovenfor” (Krogh 1995: 9). Gjennom jakta utøves ikke bare landskaping, men også praktiske ferdighet jegeren er bærer av. Slike praktiske ferdigheter er forankret i jaktkultur (Agedal 1999: 23). Dermed er det rimelig å anta at jakt som taskcape betyr i praksis, jaktkultur utført i landskapet.

I en rekke tilfeller snakker jegere om at jakt på rovdyr har lang tradisjon for å opprettholde det matnyttige viltet. Dette tema ligger nære den tradisjonelle bruken av landskapet og omtales her som forvaltningsjakt. Jakt på rovdyr for å beskytte beitedyr kan minne om å holde kulturlandskapet i hevd. I neste avsnitt vil temaet problematiseres og avklares i forhold til jakta i det opplevelsesfokuserte landskapsblikket.

En gammel og to nye grunner til å jakt: matauk – forvaltning og moro

Jakt har ulikt meningsinnhold. Når det *snakkes* om jakt, snakkes det ofte om å forvalte ville dyr. I intervjuene av jegerne uttalte mange hvor viktig jakta var for å forvalte naturressursene. *Talen* om jakt får ofte en rasjonell språkdrakt. For eksempel snakkes det om *beskatning* av rovdyr, *uttak* av et dyr eller et *overskudd* av elger som skal taes ut hvert år.

Jegerne argumenterer for jakt på ulike måter. Selv om den enkelte jeger sier at jakta er spennende, mente de at det ikke handler om egeninteresse. Jegerne gav uttrykk for at egne spenningsopplevelser knyttet til jakt er underordnet jaktas betydning og hensikt som forvaltning av naturen. Det kan virke som om den moderne jaktdiskursen bærer preg av et behov for å rasjonalisere og legitimere jakt som fenomen i en tid da kjøttdisken på Rimi alltid er full.

”Det er klart at jegere er en liten del av befolkningen. Dem er jo i ferd med å miste mer og mer ansikt som jegere, for det er jo en stor tyngde av befolkningen syns jakt er helt horribelt” (jeger gruppe 2).

Som jegeren uttrykte, er det tydelig at jegeren er redd for at jaktas status er truet.

Også i læreboka til jegerprøven argumenteres det for behovet for jakt som forvaltning av viltbestanden (Reimers 1999). I datamaterialet er det mye som tyder på at spenningselementet i jakta underkommuniseres til fordel for forvaltning av naturressurser.

I et intervju av jegerne (gruppe 1) kom dette tydelig fram.

Intervjuer: Hvis det åpner for sånn bjørnejakt som i Sverige, ville dere vært interessert i det?

Jeger 1: Ja, det ville vi.

Jeger 2: Men først og fremst for å ta ut skadedyra.

Jeger 3: Det har jo blitt mye mer bjørn i de seneste årene, så vi burde kanskje begynne å ta ut noen mer. Vi tar jo ikke ut noen egentlig. Vi må jo få ta ut [bjørnen] sjøl. Gammel blir den jo og. Hvis han tåler det. Det er jo derfor vi jakter elg også. Hvis vi sluttet med elgjakt i Trysil, så blir det jo katastrofe. Både med skog og biler og sånt.

Jegerne sa de ville være interessert i å delta på bjørnejakt, men forvaltningen av bjørnebestanden [her: ta ut skadebjørn] ble gitt forrang foran egeninteressen. I intervju av andre grupper som ikke interesserte seg for jakt, ble sjelden jakt begrunnet som forvaltning. Ofte ble det snakket om jegeres personlige interesser for jakt.

En oppfattelse som mange uttrykte er at jakta har endret seg. For eksempel forsvarer en jeger hvorfor rovdyra ble utryddet. Han sier: *”Det er klart at det er en grunn til at våre forfedre gjorde noe med dette, ikke sant. Selvfølgelig var det et helt annet grunnlag for å overleve her da med mat”* (jeger gruppe 1).

Jakta har forandret seg fra å handle om matauk og overlevelse, til å ha et mer sammensatt meningsinnhold. For eksempel sier en jeger: *”Kjøttet kan man kjøpe billigere i Sverige egentlig, så det er jo spenninga”*. Det kan virke som forestillingen om de livsbetingelser som preget folk som drev med jakt før, medfører at argumentene for å jakte nå må rettferdiggjøres. Som jegerne uttrykte, vil det være en katastrofe for skogen hvis elgjakta forsvinner. Jakta må med andre ord argumenteres for som nødvendig og rasjonelt for natur og samfunn.

Når jakta her er omtalt som et taskscape, har forvaltningsargumentet mindre betydning. Påstanden her er at *jakta* er en selvstendig kulturell praksis som er rotfestet i selve jakthandlingene. Talen om jakt må forstås som argumenter rettet mot naturressursforvaltning. De aller fleste jegere sa at jakt er spennende. Det er langt færre som sa at det er hovedargument for å delta i jakt.

Jakt ble også uttalt som argument alene. En jeger svarte på spørsmål om ikke det finnes andre grunner til å jakte enn forvaltning av viltbestanden: *”Det er klart at det er det.*

Det er jo for å jakte. Vi sulter jo ikke hjel uten jakta” (jeger gruppe 1). En rimelig forståelse av dette er at spenning og opplevelse ligger implisitt i forståelsen av jakt. Aagedal (1999) hevder også at jakta består av mye implisitt og uutalt kunnskap (Aagedal 1999).

”Det er jo spennende, men det er klart at vi vil jo [felle gaupa] her. For da sparer vi kanskje noen ti – tjue rådyr. Sånn tenker alle. Alle vil at gaupa skal komme til sin grend, selv om gaupa har mye større territorium, men da [får man tatt akkurat] den gaupa [som er] innom grenda [innimellom] og napper rådyr [her] hele året” (jeger gruppe 1).

Når det ble snakket om jakta som spennende vektla jegerne spenningens subjektive karakter. Som jegeren over sa så er det *”jo spennende, men...”*, det egentlige formålet med gaupejakta er rettet mot forvaltning, som i dette tilfellet betyr å spare ti – tjue rådyr. At jakt er spennende uttryktes nærmest som et biprodukt av å drive med jakt og en del av ens egen opplevelse. Spenning og moro så ikke ut til å fungere som tungtveiende *argumenter* for å jakte, blant jegerne vi har snakket med. Jakta bare *er* spennende, mens *argumentene* for jakt forklares rasjonelt.

Jakt kan være forbundet med mat. Hva vi jakter på, poengterer Kayser Nielsen, handler ofte om hva som ansees å være kulturelt spiselig eller tabu å spise (Kayser Nielsen 2000: 72). En påstand kan derfor være at spesielt rovdyrjakt må rasjonaliseres som forvaltning, fordi rovdyr ikke spises.¹⁷ Aagedal legger vekt på at det er en norm blant norske jegere å høste av naturen (Aagedal 1999). For eksempel sier mange jegere at å jakte rovvilt som gaupe, er en forpliktelse når man jakter rådyr og andre ville dyr som er gaupas naturlige byttedyr. I denne typen argumentasjon legges det ofte vekt på ordet *beskatning*.

”Jeg syns det egentlig er en plikt når en er både rådyrjeger og harejeger at en også har [en] plikt som jeger å beskatte rovdypret på samme måte for å opprettholde balansen i naturen” (jeger gruppe 2).

Selv om jakt ofte uttales som en fritidsinteresse, ble rovdyrjakt vektlagt som plikt for å for å opprettholde balansen i naturen. Gaupejakta er en jakt som trekker mange folk i Trysil. Jakta er konsentrert rundt to jaktlag med ca femti medlemmer i hvert lag. Når jakta går av

¹⁷ Med unntak av bjørnekjøtt. I Sverige jaktes bjørn også for kjøttets del.

stabelen er det oftest bare en gaupe det lov til å felle. Flere omtaler denne jakta som en konkurranse. ”*Det er som å vinne i lotto fordi det bare er en gaupe*” (jeger gruppe 1)¹⁸. Selv om de fleste sa de var med på gaupejakta for å forvalte dyret, var de opptatt av at lokale jegere bør ha ansvaret for å felle dyret. Ved et tilfelle uttrykte en hundekjører og jeger skepsis ovenfor organiseringen av gaupejakta. Han syntes at all rovviltjakt bør organiseres med et lite knippe av spesialiserte jegere. Han var sterkt imot at rovdyrjakt skal utøves av lokale jegere, fordi jakta får karakter av å være spenningsjakt. Han sa: ”*Jeg er litt mot at man jakter slik man gjorde i Åmot. Jeg mener det er riktig å ta bort de dyra man må, at man ikke kaller det jakt, men et uttak*”. Uttalelsen hans kan tyde på at gaupejakta fordi det er rovviltjakt, er problematisk da det oppleves av mange å være mer enn et rasjonelt uttak av dyret. Hva som er jakt og hvordan jakt bør utføres er gjenstand for svært ulike synspunkter (Agedal 1999: 22). Det er helt tydelig at jakt også blant jegere ble forstått som mer enn rasjonelle uttak av dyr. Kanskje var det vanskelig å snakke om å føle lyst ved å felle et rovdyr. Når jakt forstås som et mønster av sosial praksis der jakthandlingene står i sentrum, handler det sjelden om forvaltning for den enkelte jeger eller for jaktlaget. Forvaltning som begrunnelse for jakt, har diskursiv karakter. Det vil si at jakt som utførelse og sosial praksis gir et annet meningsinnhold, enn det diskursive. Det bør påpekes at i det tradisjonelle landskapsblikket betydde forvaltning av rovdyr å ta ut skadedyra. Av den grunn er forvaltningsjakt, særlig i forbindelse med skader på husdyr, en måte å opprettholde kulturlandskapet på. ”*Å ta ut verstinga*”, som en bonde sa, er for å verne verdier i bygd og skog. Således er det grunn til å anta at forvaltningsargumentet trekker på tradisjonelle argumenter, rettet mot bevaring av kulturlandskapet. For eksempel forteller Johansson (2000) at ved århundreskifte samarbeidet bønder og lokale jegere for å fjerne rovdyra som både var en trussel for livet i bygda og i skogen (Johansson 2000). Blant jegerne var det tydeig at forvaltningsjakt ble uttrykt som et forsvar for egen og andres jaktaktivitet. Blant folk med et tradisjonelt landskapsblikk fremkom forvaltningsjakt som uttrykk for å holde jorda i hevd.

Jakt som spenningsaktivitet derimot, skaper et annet bilde på landskapet, enn idealet om kulturlandskapet. I den neste delen av kapittelet skal jeg snakke om dette bilde som jeg har valgt å kalle ”det levende landskap”. Det vil kort sagt dreie seg om hvordan jakta er en måte å aktivt forholde seg til ville dyr på, der idealet om det levende landskap frembringes gjennom jakta.

¹⁸

De siste årene har kvoten på gaupe blitt fastsatt til ett dyr.

Det levende landskap

Jakt er en måte å tilegne seg eller appropriere landskapet på (Johansson 2000). Å tilegne seg landskapet eller gjøre det til sitt, medfører idealer om det landskapet jakta praktiseres i. Som påpekt i kapittel 4 er det vanlig å snakke om *natur* eller å *bruke naturen mye* i forhold til friluftsliv. For eksempel sa en industriarbeider som jakter at ”*det er ikke mange som er noe mer glad i naturen og dyrelivet, enn vi som er mye uten i naturen og vi som jakter mye*”. Naturen og dyrelivet fremstår som svært viktig for jegerne. Mange påpekte at jakta er en grunn til bo i kommunen. ”*Når man har friluftsliv og jakt og fiske som hovedinteresse, så går det kanskje ikke an å bo noe mer midt i eldoradoet egentlig*” (jegergruppe 1). Jegerne ga sterkt uttrykk for forståelse av *retten* til å drive jakt og friluftsliv. En industriarbeider hadde følgende å si om vernet av et større område i Fulufjellet på svensk side¹⁹:

”*På svenske siden har dem [vernet området], og da får dem ikke lov til å gjøre noen ting i den indre sonen, og det blir jo helt feil, for man kan jo ta vare på naturen selv om du bruker [jakter i] den.[...]. Og dette her vil jo ødelegge for all befolkningen i dalstrøket der. Og man blir egentlig utestengt da. Da tar man fra dem livsgrunnlaget sitt og fritidsgrunnlaget sitt (industriarbeider)*”.

Begrensinger av jakt oppleves som utestenging. En rimelig forståelse av jegerens landskapsideal er at det omfatter ideer om en tilgjengelig og fri natur. Denne friheten synes å ligge i å bo så nære naturen som de gjør, eller ”*midt i eldoradoet*”. Å ikke kunne ferdes fritt og å utøve friluftsliv, vil innskrenke mye av verdien ved å leve tett inn på skogen, som de sa. Det vil medføre en avstengt natur. *Og da skal det jo vernes alt som er da. Det blir feil ovenfor mange som ikke får benytte [naturen]*” (industriarbeider). Når jakt her forstås som tilegnelse av landskapet, betyr det å gjøre det til sitt. Det kan være at elementer som stenger for eller begrenser jakta, som for eksempel vern av natur, forstås av jegere som frarøving av et symbolsk eierskap til den frie natur.

Fri natur ser ut til å være svært sentralt i det opplevelsesfokusert landskapsblikket. Aktiv tilstedeværelse er nødvendig for å i det hele tatt å oppleve det levende landskapet.

¹⁹ Fulufjellet er vernet som såkalt PAN-parkvern Sverige har innført et såkalt PANparkvern av Fulufjellet. PANpark er et samarbeidsprosjekt mellom WWF og land i Europa med formål om at turisme kan skape holdbare økologiske, økonomiske og sosial utvikling i nasjonalparkområder (Pettersen 2005).

Når selve jaktopplevelsen har så sterk verdi for jegerne, vil en hver form for begrensning av jakta derfor bety utestenging av naturen også.

Fri natur er også knyttet til et annet ideal tilhørende det levende landskap, idealet om vill natur. Vill natur handler om hvordan jakta skal oppleves. I følge Aagedal (1999) er det en uskreven regel i norsk jakttradisjon at all jakt skal foregå i vill natur (Aagedal 1999: 23). En hundekjører og jeger sier:

"Du lærer ikke så mye som når du tar ut og skyter et dyr av en art. Man lærer mye om arten og atferdsmønsteret og alt dette her. Det å klare å overliste dyret på, skal vi si på dyrets hjemmebane. Det er det som er rett" (hundekjører).

I det levende landskap utøves jakta på dyrenes "hjemmebane". Det er rimelig å forstå *dyrets hjemmebane* som noe mer enn reelle områder. *Hjemmebane* forstås her som et møte mellom jeger og ville dyr. Gjennom jaktutførelsen møter jegeren det ville. *Dyrets hjemmebane* forstås derfor som en opplevelse. Sånn sett oppleves vill natur gjennom jakta. Opplevelsen av det ville og utførelsen av jakt, kan derfor ikke skilles fra hverandre. Som Brottveit (1999) påpekte, er det møtet mellom skytter og viltet, som er brennpunktet (Brottveit 1999). Når jegerne skjerper sanser og er i beredskap, skapes møte mellom jeger og vill natur. Som jegeren ovenfor uttaler, handler jakta om "å overliste dyret". Det er gjennom "å overliste dyret", på dyrets hjemmebane, at tilegnelsen av vill natur finner sted. Å møte dyret på dyrets hjemmebane er et derfor et vilt møte. I det ville møte mellom jeger og viltet er tilegnelsen av vill natur komplett. Som jegeren påpeker er det da man lærer mest om "arten og atferdsmønsteret".

Selv om ville dyr står i sentrum for opplevelsen og er fokus for omgangen med landskapet, skilles det mellom interessante og ikke-interessante dyr. O'Rourke (2000) mener at enkelte karismatiske ville dyr fungerer som ambassadører for "the wilderness" (O'Rourke 2000: 149). I jegernes levende landskap, er det ikke nødvendigvis karisma, men dyras status som jaktbart vilt som i all hovedsak gir landskapet sitt preg. En hundekjører og jeger sier: "Det blir ikke noe mer villmark [her] fordi at det er ulv" (hundekjører).

Jegerne vi har snakket med, var opptatt av å verne det landskapet de ville dyrene lever i. For eksempel uttrykker en jeger sinne over kommunens planer om å bygge rovdysikre gjerde for å beskytte beitende sauer. Sauegjerdet kritiseres for å ødelegge villmarka, både for ville dyr og mennesker. "Det er ikke så mye bra natur her i landet at dem bør ødelegge

det vesle som er”, påpeker jegeren (gruppe 1). Andre grupper støtter opp under dette. En industriarbeider påpeker at naturen også bør vernes mot inngrep fra skogsarbeidet. Han sier:

”Og [man kan jo] kanskje begrense uttaket av skog i leveområder for fugl, spennende fuglearter og kanskje for skogsfugl. Dem raserer jo dette her. Jeg syns [skogsindustrien] skal tenke mye mer på [vern av leveområder for ville dyr]” (industriarbeider).

Det er på dette punktet idealet om tilgjengelighet og vill natur griper i hverandre. Å rasere naturlige leveområder medfører knappe muligheter for tilegnelsen av ville natur. Jegerne forfektet vern av skog og natur mot større inngrep som stenger for jakta. Blant jegerne var det flere som uttrykte skepsis ovenfor rovdysikre inngjerding av et område på 21 mål i Trysil. En jeger sier:

”Ikke nok med det at det [saue]gjerdet der irriterer meg noe så forferdelig, bare for å ha sagt det da. Det er det eneste villmarksområdet vi hadde igjen her da. Nå har den faen meg rasert det og. Nå har dem gravd veier over hele det fine området [...]. Det er jo totalt ødelagt” (jeger gruppe 1).

Som jegeren sa ødelegger slie inngrep villmarka, i dette tilfelle det eneste villmarksområdet som var igjen. Jegeren sa videre at gjerdet *”er felle for dyr, hunder og vilt”*. Naturengasjementet til jegeren kan forstås som uttrykk for dyreetiske verdier, men må samtidig sees i forhold til jakta. Beitegjerde sa jegeren videre, *”tar fra jegeren interessen, som jo er ødelagt for øvrig [i det området]”*. Dette bekrefter hvordan jakt, jaktbart vilt og naturlig leveområder er knyttet sammen. Et utilgjengelig område for jegeren er også utilgjengelig for ville dyr. Jegerens plass er med andre ord sentral i det levende landskap. Nedenfor skal jegerens plass i det levende landskap utdypes videre.

Menneskets plass

Tillegnelsen av dyreliv og vill natur er avhengig av tilgjengelig natur. Idealet om tilgjengelig natur kan også uttrykkes som forståelser av retten til å drive jakt. En industriarbeider uttrykker skepsis ovenfor rovviltpolitikken, og sier at med *”flere flokker med ulv her i Trysil, så vil det gå merkbart inn på våres kvoter og våre rettigheter”*. I denne sammenheng er det viktig å påpeke at jaktrett er forbundet med blant annet grunneierrettigheter.²⁰

Aagedal (1999) sier at på spørsmål om hvem som skal ha tilgang på jakt i Norge, kan det skilles mellom tre forskjellige jaktideologier (Aagedal 1999: 33). Det han betegner som bygdefolkas førsterettsideologi, kommer til uttrykk blant våre jegere. Jakta forstås å tilhøre lokalbefolkningen. Uttalelser om at lokale jeger bør få ta ut rovdyra selv, gir indikasjon på dette. Mellom denne ideologien og det to andre ideologiene; sosialdemokratisk rettsideologi og kommersialiseringsideologi, er det spenninger (Aagedal 1999: 33). Dessuten oppfattes jakt, fangst og fiske som svært viktig for Trysils kulturarv (Galaasen 1997). Forestillingen om retten til å jakte må derfor forstås som et uttrykk for både lovgivning og jakttradisjon i Trysil. Idealet om tilgjengelighet kan derfor sies å være en kjerneverdi knyttet til menneskets utøvende plass i det opplevelsesfokuserete landskapsblikket.

Iboende jakta frembringes også forståelser av mennesket som naturlig jeger. Som en kontrast til forestillingen om rettmessige jakt, henter forestillingen om den naturlige jeger inspirasjon fra ideer om vill natur. For eksempel uttrykte flere jegere at å jakte er så viktig at de bare må ut.

”Jakta er en merkelig ting, man kan bli lei uten å lykkes, men så går det bare noen dager, så kjenner man suget av å skulle ut i skogen. Det er noe ved det å sitte dypt i skogen. Noen ganger kan du oppnå en vanvittig stemning av å nesten lykkes, men andre ganger er det bare som å være ute i skogen” (jeger gruppe 2).

Andre jegere fortalte at jakt lå til slekta deres. *”Det er jo forskjellige verdier i jakta, en del*

²⁰ Grunneieres enerett til jakt og fangst gjelder innenfor de rammer viltforvaltningen setter om jaktbare arter, jakttider. Jaktrett er en rett tilknyttet eiendom (Viltloven kapittel VII). Jegere uten grunneierrettighet kan leie jaktrett av grunneiere. For å jakte må det dessuten avlegges obligatorisk jegerprøve samt betale jegeravgift (Reimers 1999).

jegere kjøper seg jakt bare for å jakte. Andre har det mer med morsmelka". Det kan virke som det foreligger en forestilling blant jegerne om naturgitt trang til å jakte. Det omtales som om det ligger i blodet deres. I nordiske land finnes det en rekke fortellinger om personer rammet av jaktfeber (Johansson 2000). Johansson sier:

"Jägare betraktadas som en särskild sorts människor som hade jakten "i blodet" eller var "sköttok" (skjuttokiga). Man sa att jägerblodet gick i arv i vissa släkter och visade sig som redan från "barndomen utpräglad lust". Jägerens "instinkter" som ärvades i vissa familjer, ansågs kunna tävla med instinktene hos djuren (Johansson 2000: 44)."

Folkelige fortellinger om jegere som har blitt "fanget" av jakten, fremstilles ofte som helter den nordiske kultur (Kayser Nielsen 2000). Om jegerne i Trysil forestiller seg selv eller andre som "ville" jegere er lite trolig, men mange jegere snakker om en oppvekst med jakt og jakt som en del av familietradisjon. Ideer om nedarvet jakt tyder på at jegerne forstår jakt som naturlig. Jegerne ga også uttrykk for at forhold mellom jeger og ville dyr er naturlig. Og de påsto å ha et mer reelt og naturlig forhold til ville dyr, enn andre grupper i samfunnet. For eksempel påpekte en jeger at folk i byer har et misforstått forhold til dyr, da han sa at mange *"tror at kotelettene kommer gående inn på tallerkenen fra maskinen"* (jeger gruppe 2). Jegere har med andre ord innsikt i naturens gang. De forteller at det er naturlig at dyr feller byttedyr for å overleve. Kjennskap til forholdet mellom kjøtt og drap noe jegeren forholder seg til. Jegerne vet hvor kotelettene kommer fra. Menneskejegerne som andre rovdyr har således en likeså naturlig plass i det levende landskapet. Det at man *jakter matnyttig vilt* forstås som det et selvfølgelig forhold. Det naturlige og selvfølgelig forholdet mellom jeger og byttedyr ble formidlet som tradisjon eller arv fra den gangen man levde på nåde med naturen. I følge Galaasen (1997) bestod den første bosetningen i Trysil av jeger og fangstmenn. Han sier: «Når en tenker på hvordan levevilkårene må ha vært langt tilbake i tiden, er det ikke rart at det ble fostret mange storjegere og storfiskere i bygda vår» (Galaasen 1997). En jeger uttalte skepsis ovenfor merking av ville dyr. *"Det munner ut i å leke med levende individer. Det er jo dyreplageri. Det hadde vært mye bedre å drive med jakt"* (jeger gruppe 1). Jakt er forstått som mer dyrevennlig måte å forholde seg til ville dyr på.

Forståelsen av menneskets plass i det levende landskap som *rettmessig* og som *naturlig* kan tyde på at jegere oppfattet jakta som både en del av samfunnet og vill natur på

samme tid. Det kom aldri til uttrykk noen form for motsetning mellom jakt som rett og jakt som naturlig. Av den grunn kan det virke som om jakt er en naturlig så vel som rettmessig selvfølelighet blant jegerne.

Selv om uttrykket om å få jakta med morsmelka eller at jakta ligger i blodet fremdeles uttales, er det grunner til å tro at fortellingene har mindre aktualitet nå. Allikevel ga jegerne uttrykk for et naturlig syn på jakt. De omtalte også forholdet mellom *bestander* av vilt og jakt som naturlig også. En jeger sa at bestanden av en art vil styre jaktomfanget. ”*Se bare på den rådyrbestanden som var på 90 tallet, da var det helt eksplosjon, da jaktet alle rådyr, men nå er det omtrent ikke rådyr, da er det ingen som jakter*” (jeger gruppe 2). Menneskets utøvelse av jakt kom til uttrykk som selvkorrigerende. På den måten ser det ut som om jakta bekreftes som naturlig. Mange påpekte at aldri har Trysil hatt så stort overskudd av elg som nå. Jegerne har derfor vist at sin rettmessige plass ikke hindrer for den naturlige opprettholdelsen av jaktbart vilt, som en jeger uttrykte: ”*Jegere er ikke interessert i å ha i hjel alt som helst. For da har dem ikke noe å jakte på*” (jeger gruppe 2). Jakt er derfor også selvkorrigerende. Jegerne sa at siden jakta har stor betydning er det ingen som er interessert i tømme det levende landskap for ville dyr. En rimelig forståelse av det hensynet jegerne tar ovenfor viltet er å forstå det som utøvelse av riktig jaktoppførsel ovenfor jakttradisjonen i Trysil. Det kan med andre ord tyde på lojalitet og samhörighet jegere mellom.

Tilegnelsen av det levende landskap, som det ble påpekt, er avhengig av jakta. Jakt i form av felling eller sporing handler om å forholde seg aktivt til ville dyr. Et passivt forhold vil gjøre det vanskelig å tilegne seg de ville dyrene som landskapet består av. Dyrene må letes fram, spores, felles eller fanges for å tilegnes. ”Passivt” forhold til ville dyr vil være for avhengig av tilfeldigheter for å erfare det levende landskap. Idealet om autentiske natur, for eksempel, berikes av *tilfeldige* dyreobservasjoner. *Tilfeldige* dyreobservasjoner, for jegere, medfører et distansert forhold til ville dyr. Med kun tilfeldige observasjoner, vil det levende landskap framstå som avstengt og tomt.

Menneskets aktive forhold til ville dyr gjennom jakt er av den grunn helt avgjørende i det opplevelsesfokuserte landskapsblikket. Gjennom jakt gjøres det levende landskapet tilgjengelig, og gjennom å tilegne seg det levende landskapet medfører det at ville møter mellom jeger og viltet blir en del av den lokale jakttradisjonen. På samme måte som jegere forankrer seg til landskapet de jakter, forankres det levende landskapet i jaktkulturen i Trysil. Tilgjengelig natur handler med andre ord om tilhörighet til jakta som etablert fenomen i lokalsamfunnet. Den neste tematikken som skal belyses er hvilken plass

rovdyra har i det levende landskapet. Rovdyras plass i idealet om det levende landskap kan virke komplisert.

Rovdyras plass

De ville dyrene har i utgangspunktet en særskilt betydningsfull plass i det levende landskap. Som det ble påpekt handler der ikke nødvendigvis om karisma, men definisjon av at dyr som jaktbart vilt, som syns å gi landskapet emblemet levende eller frembringe ville møter. Ved jakt får dyrene verdi som ressurs både som jaktutbytte og ved å være jaktbare dyr (herav betegnelsen *jaktbart vilt*). Jakt uten fangst har også verdi som opplevelse. Man må med andre ord ikke felle dyret (Marvin 2000, 2005; Ramslien 2006).

De fleste dyr det ikke jaktes på, for eksempel grunnet størrelse, er av liten interesse for jegerne i jaktsituasjonen. Derimot kan det være omdiskutert blant jegerne om enkelte dyr bør jaktes på eller ikke. Rovdyra er eksempel på det. I jaktutøvelsen står det jaktbare viltet i sentrum. Det er det jaktbare viltet som blikket er rette mot. I mange av intervjuene skildrer folk detaljerte møter med rovdyr. Historier om reelle møter med rovdyr har en tendens til å få oppmerksomhet. Jegere mente at man lærer dyrene å kjenne gjennom å jakte på dem. *"Du kommer tett innpå naturen og dyra. Det er det å forske og å finne ut nye ting. Man lærer noe nytt hver gang, man har hele tiden noe å hente ute i naturen"* (jeger gruppe 2). Hva slag kunnskap som tilegnes, er avhengig av jaktpraksis. For eksempel sa en hundekjører og jeger at det hadde vært gøy å være med på rovdyrjakt under forutsetning at jakta utføres på riktig måte, og ikke å være ved *"å flokke seg rundt [dyret] som [i] en hønsegård."* Riktig jakt sa han, er *"å overliste dyret på, [...] på dyrets hjemmebane"* (hundekjører). Agedal (1999) sier også at det i den norsk jaktkonteksten er uenigheter om hva som bør ansees som jakt og hva som bare er slakt (Agedal 1999).

Jegerne vi har snakket med hadde ulike oppfatninger om rovdyras plass. Blant de rene jegergruppene og industriarbeidergruppen uttrykte skepsis ovenfor ulven. Andre rovdyr, derimot hadde de ikke like store problemer med. *"Men både bjørn og gaupe...[...] dem går ikke inn i våres næringer og interesse til de grader som ulven gjør"* (industriarbeider). En annen jeger sier: *"Ulven har vi vært skånet for i Trysil. Det er jo absolutt det rovdypet som er minst egnet for oss som driver med jakt og jakthunder"* (jeger gruppe 2).

Blant hundekjørere og skoleelever var synet på rovdyr annerledes. Og begge

gruppene uttrykte positive syn på alle de fire store norske rovdyra.

Samtlige jegerne vi snakket, sa de kunne tenke seg å delta på rovdyrjakt. Derimot var de uenig i hvordan jakten burde gjennomføres og om bestandene av de fire stor rovdypene er store nok til å tåle jakt ennå. Det som imidlertid er interessant er at blant de jegerne som var tydeligst mot ulv, ble forvaltningsjakt trukket fram som årsak til deltagelse. Derimot blant den yngre garden av jegere og hundekjørerne ble spenningselementet trukket fram. Sitat og sitat.

Det alle jegerne var enige om, til tross for ulike standpunkt så langt, er at ingen ønsker å utrydde enkeltarter inklusive ulven. Dessuten var det en bred enighet om at det ikke bør bli for mange rovdyr. Løsningen på opphopning av rovdyr i området, sa alle var jakt. Om jegerne hadde ulike oppfatning om ulvens plass i norsk fauna, var de enige om at ulven tilhører naturen. Sterk skepsis kom til uttrykk vedrørende historier om ulv i nabolaget. Landskapsidealet omhandler, i likhet med kulturlandskapet og autentiske natur, klare ideer om hva som hører til og hva som ikke gjør det. For eksempel forventes det å møte ville dyr i det levende landskap, men ikke mennesker. Flere jegere påpekte at det til tider kan bli litt for mange jegere i skogen.

”Det blir mye mer jakttrykk på de områdene oppe her. Da kommer samtlige fra Elverum hit. Det blir mindre plass for dem som bor her. Vi må vike stadig vekk for det kommer folk fra [?] og Elverum og alle steder fordi de har hørt at det ikke er ulv her ennå. Det har vi merket. Vi bare viker og viker, der vi har jaktet fra vi var så høye[markerer høyde med handa si]. Vi føler at vi må vike da. De østfoldingene er vant med å jakte oppå hverandre. Det blir litt for folksomt enn godt er” (jeger gruppe 1).

På samme måte som jegerne ikke ønsker folksomme jaktområder bør de ville dyrene helst ikke bevege seg utenfor den ville naturen og inn i bygda. For eksempel sa flere jegere at de syntes det var rart at ulven er så nærgående, når det er så masse mat i skogen. De betegnet oppførselen til ulven som mystisk og unormal. Det finnes store nok områder for at ulven ikke skulle trenge å bevege seg så nære grendene, sa flere. Å definere ulven som mystisk og unormal, når den krysser symbolske grenser mellom det som oppfattes som vill natur og samfunnet, kan tyde på at ulven tukler med etablerte kategorier for hvor den tilhører. Ulv som krysser slike etablerte kategorier blir *”matter out of place”* (Douglas 1997). Douglas påpeker at en hver idéstruktur er sårbar i grenseområdene. Det levende landskap kan

omtaes som en idéstruktur. Når ulven krysser slike symbolske grenser blir den uren. Urenhet er forbundet med fare (Douglas 1997: 119). Ulv som nærmer seg menneskesamfunnet skaper med andre ord frykt. Som en jeger sier: *"Hvis ulven begynner å gå rundt i grendene her, så blir det ikke mye trivelig her med unger og barnehager"* (jeger gruppe 1). Om ikke ulven blir kategorisert som mystisk og unormal, blir den fremstilt som farlig når den lusker rundt langs veier og bebyggelse. Ulven truer på en måte ikke samfunnet som helhet, men uskylden og det sårbare, nemlig barna våres. Det er barna som trekkes fram når det snakkes om truende ulv på avvei. En industriarbeider sa:

"Hva skal vi bruke denne ulven til? [...] Skal vi som bor ute i grendene ha dette her, for at vi skal ha ulv. [...] Jeg bor selv en og en halv kilometer fra busstoppen, og da du slipper en jente på seks – sju år alene til skolen. Og dem skal gå denne biten når det kanskje er ulv i nærområdet her. Det er ikke mye koselig. [...] Den har ikke sin naturlige skyhet lenger. Og vil ikke få det heller, så lenge vi ikke får skyte på den" (industriarbeider).

På lignende vis er det menneskets beste venn, hunden, som trues i det levende landskap. En del jaktformer er avhengig av hund. Harejakt er et godt eksempel på jaktform som ikke vil la seg gjennomføre uten harehunden. Forholdet mellom jeger og jakthund er ofte sterkt. *"Jeg er altetende når det gjelder jakt, men støverjakt ligger mitt hjerte nærmest"* (jeger gruppe 1).²¹ Det tyder på at samarbeidet med hunden ikke kan skilles fra jaktopplevelsen. *"Det er for å være ute, og rekreasjon ikke minst se hundene jakte og se litt på dyrene er viktig"* (jeger gruppe 1). Den trusselen ulven utgjør, som kommer til uttrykk blant jegerne, ser ut til å ramme menneskelige egenskaper. *"Det er ingen som ønsker til å slippe ut jaktkameraten sin. Selv om det er et dyr, er det jo et visst forhold mellom jeger og hund. Og det er klart det er ingen som ønsker å slippe ut hunden sin der det er revirmarkerende ulv"* (jeger gruppe 2). Det er vårt ufravikelige ansvar for våre barn og våre evner til å ta vare på dyr som en del av vår egen familie som rammes.

Ulvens plass i dyreriket er omdiskutert på flere måter. Flere var opptatt av at den ulven som er her i Norge nå, ikke tilhører den skandinaviske ulvestammen. Det er flere som sa at siden ulven er en del av den finsk/russiske ulvefamilien, hører den ikke til i

²¹ Støverjakt er jakt med ulike typer av hunderasen støver. Slike hunder jager viltet (ofte hare, rødrev eller rådyr) og forfølger duftesporet losdyret etterlater seg. Hunden er trent til å bjeffe jevnlig mens den følger sporet, men slutter når den mister farten av det (Reimers 1999).

Norge. *"Hvis den hadde vært utrydningstruet så hadde det vært en annen sak. Men den er ikke det, langt der i fra"* (jeger gruppe 1). For det andre sees ulven på som en nykommer. Ulven har vært fraværende i norsk fauna i så mange år, at de som jakter i Trysil oppfattet ulven heller som en inntrenger. *"Ulven var jo en gang utryddet. Det fantes ikke ulv her. Det er ulven som har kommet tilbake som gjør [damene] litt engstelige"* (jeger gruppe 1).

Kanskje vil jakt på rovdyr, gjøre det mulig å fremme praktisk kunnskap om dyra og derav gi rom for rovdyra i det levende landskap? Som hundekjørerene så tidligere, så lærer man mye ved å jakte på dyr. Man får kunnskap om *"arten og atferdsmønsteret"*. Kanskje rovdyr som det ikke jaktes på forblir fremmed for jegerne?

Rovdyrjakt har særegen status blant jegerne og kom til uttrykk som en eksklusiv jakt. For eksempel uttrykte flere hvordan de ønsker å delta på rovviltjakt. *"Rovviltjakt er fasinerende, det er jo fasinerende dyr. Du skal jo lete lenge etter mer fasinerende dyr i faunaen enn rovdyr. Det gjelder jo ulven det. Det er jo ikke så mye rovviltjakt, så det er jo litt utenom det vanlig"* (jeger gruppe 2).

Selv om ulven ble framstilt som det verste rovdiret, ble dyret vist interesse for som jaktbar. Å kunne jakte på ulv er noe de aller fleste jegerne sa de ønsker å delta på. En industriarbeider sa: *"Det er jeg rimelig sikker på at når [jakt på ulv] kommer. For det kommer til [skje], for det skal jo reguleres på et eller annet vis. Da vil mannskapet stille opp"* (industriarbeider).

Ulvens status er vanskelig i det levende landskap. På den ene siden styrker den idealet om vill natur. Og bekrefter det naturlige forholdet mellom predator og byttedyr. Dessuten utgjør ulven potensialet for en svært spennende og eksklusiv rovdjursjakt som *"mannskapet vil stille opp"* på. På den andre siden ga jegerne uttrykk for at ulven representerer konkurranse om det jaktbare viltet. *"Det er klart det går jo løs på elgstammen. [...]. Men hvis vi fikk fem ulver her, så vet vi det, da får vi ikke 1000 elg men kanskje 200 elg. Det er mange som får endret livskvalitet på grunn av det"* (jeger gruppe 2). Ulven sees på som en særdeles grådig jeger som forsyne seg merkbart av det jaktbare viltet. Tatt i betraktning konkurranse om viltet er det en rimelig forståelse at jegerne føler retten til å jakte utfordres. *"At ulven er en flink jeger, er det ikke noe tvil om. Det er vel derfor den tar så mye elg. Den er veldig tilpasningsdyktig jeger"* (jeger gruppe 1).

Ulven er ikke bare en veldig tilpasningsdyktig jeger. Den trekker etter elgen. Ulven som befinner seg i Norge har riklig tilgang på elg. Det antas at ulven kan feller cirka en elg annenhver uke (Solberg et al. 2003). Det er vanskelig for menneskejegeren å måle seg med dette. En industrarbider påpekte at *"hvis vi skal dele matfatet"* med ulv, vil det gå merkbart

inn på elgbestanden.

Ulven kommer også til uttrykk som en dyktig jeger. At ulven forsyner seg av jaktbart vilt, blir sett på som naturlig, av jegerne. Det ligger i ulvens natur. Siden ulven inkarnerer idealet om naturlig jakt, men også oppfattes som den største trussel mot jakt med halsende hund, truer ulven idealet om fri og tilgjengelig natur på to forskjellige måter.

Ulven ser ut til å true jegerens oppfattes av retten til å jakte, men rovdycet sammenlignes også med mennesket når den omtales som jeger. Som alle jegere vet er det et naturlig forhold mellom jegere/rovdycr og byttedycr. Spørsmålet da er om hvem, ulv eller mennesket med løs hund, som har retten på sin side til å felle viltet. I det levende landskapet er idealet om tilgjengelighet sterkt. Ulven stenger som sagt for en rekke jaktformer og begrenser jaktomfanget ved sin effekt på bestanden av elgen spesielt.

Ulven truer også idealet om det levende landskap ved å stille to nokså ulike prinsipper – tilgjengelighet/rettmessighet og naturlighet opp mot hverandre. Jegeres ofte utalte motstand mot ulv, kan derfor synes å bestå i et landskapsblikk der menneskets jakt forstått som rett og som naturlige blir stilt opp mot hverandre.

Kapittel 7. Avsluttende betraktninger

Holdninger til rovdyr kan sies å være nært knyttet til hvordan folk faktisk relaterer seg til sine fysiske omgivelser. Å påpeke dette, betyr å ta stilling til mer enn økonomiske interesser i utmarka. Forståelsene av landskap er knyttet til hvordan folk faktisk bruker; beveger seg i, rører ved og utfolder viktige sider av livet sitt i landskapet. Endringer i slike bruksmønstre vil av den grunn medføre forandringer landskapsopplevelse.

Rovdyras tilbakekomst betyr i seg selv forandringer for lokalbefolkningen i Trysil. Det finnes ikke én forståelse av landskapet i Trysil. Det er flere forståelser som eksisterer samtidig. De tre forståelsene av landskap som denne studien har kretset rundt, er sannsynligvis ikke uttømmende. Det er mulig at det finnes andre forståelser av landskap som ikke er drøftet her.

Endringer av jakta er et godt eksempel på hvordan landskapsopplevelsen vil bli noe helt annet. For jegeren betyr trussel mot jaktbikkja reduserte muligheter til å jakte på samme måte som før. På samme måte oppleves endringer i det fysiske landskapet som at ting ikke lenger er som de pleide å være. Gjengroing av kulturlandskapet er et eksempel på dette. Utbygging av hytteområder og turistanlegg er også eksempel på endringer. Et annet eksempel er at jegeren opplever økt jakttrykk i "sitt" jaktterreng. Flere av mine informanter ser på endringene med skepsis. Bøndene ser ikke bare innskrenkede beitemuligheter som økonomisk tap, men som tydelige tegn i landskapet om en endret tid. Tegnene er tydelige for langt flere enn gårdbrukerne.

Truede idealer

Mønster av praksis i landskapet fører til at landskapsidealer utvikles. I begynnelsen av denne studien stilte jeg spørsmålet om rovviltkonflikten handler om landskapsopplevelser i endring. Landskapsopplevelser betyr da et forhold mellom landskapsideal og landskapspraksis. Innledningsvis ble det påpekt at landskap er en måte å være i verden på. Begrepet taskscape synliggjør den nære forbindelsen mellom hvordan man skaper ideer om verden ved å være en utøver i den. Denne studien har vist at det å holde i hevd og kulturlandskapet er to sider av sammen sak eller to sider av samme landskapsopplevelse. På samme måte er turen og autentiske natur nært forbundet. Jakta som opplevelsesform kan ikke skilles fra ville møter med det ville og levende landskap.

Forståelser av landskap i Trysil er på mange måter i endring. Landskapsidealene i det opplevelsesfokuserte og tradisjonelle landskapsblikket trues. Det romantiske landskapsblikket er ikke utsatt for lignende trusler. Endringene som finner sted medfører ikke at essensen i hvert ideal forandres. Endringene består i de utfordringene idealene er utsatt for. Det kan tenkes at kulturlandskapet og det levende landskap tydeliggjøres som idealer under press som et resultat av rovviltkonflikten.

Å sette søkelys på landskapsopplevelse medfører å forstå truede landskapsidealene som varianter av eller det samme som truede praksisformer. Det som er spesielt for nettopp landskap er at endringene gir varige avtrykk og tegn på hva som har skjedd der og i mange tilfeller hva som ikke har skjedd.

For kulturlandskapet er gjengroing, avbefolkning og nedlagte gårder materielle bevis på livsmåter i endring. Avviklingsjordbruket avgir synlige spor om en svunnen måte å leve i bygda på. Utbygging av hytter og turistanlegg åpner for nye mønstre av bruk i landskapet. Og medfører synlige tegn på hva som er kommunens hovedbeskjeftigelse for tiden. Den økende turistnæringen i Trysil kan tenkes som en erstatning for avviklingsjordbruket, men som Burton (2004) påpeker er mye av bønders aktiviteter rettet mot annet enn økonomisk fortjeneste (Burton 2004). Med landskap som innfallsvinkel, har denne studien vist at bønder opplever det å overta bruket etter foreldrene som et privilegium. Det oppleves derfor som en hån mot tidligere generasjoners slit å la det *gror igjen og dø ut*. For å forstå hvorfor bønder i Trysil er skeptiske til rovdyr har det vist seg fruktbart å undersøke hvordan de skaper mening om det landskapet de lever og arbeider i. Det truede kulturlandskapet er utsatt for sterke eksterne krefter, der rovdyra og rovviltpolitikken spiller inn. Bøndene mener at rovviltpolitikken er en seigpining av sauenæringen, og sier at landbruket er inne i en depresjon. Kulturlandskapet som ideal svekkes ved at den som er viktigst for å opprettholde det, sauen, må vike til fordel for rovdyr. At noen utenfor har bestemt at det skal være rovdyr i Trysil oppleves som svært urettferdig. Når gårdsdriften legges ned og *bruken* som omgangsform med landskapet avtar, gir det synlige spor i landskapet som bevis på livsmåter i endring. Kulturlandskapet betyr å holde i hevd tidligere generasjoners slit. Det er arbeidet som danner grunnlaget for meningsdannelsen i landskapet, og når arbeidet avtar endres likeså oppfatningen av landskapet. Av den grunn opplever bønder at generasjoners arbeid er forgjeves. Tilbake står et folketomt landskap som ikke vitner om annet enn avviklingen av landbruket. Gjengroing av kulturlandskapet er derfor et tegn på en framtid uten bønder og gårdsdrift.

For det levende landskap medfører endringer i jakt med hund blant annet at en del

jaktformer ikke kan utøves lenger. Landskapet mister sin karakter av å være et levende møtested mellom jeger og viltet på viltets hjemmebane.

I jakta fortelles det mye om forskjellene mellom før og nå. Før var jakta nødvendig for å overleve i Trysil, blir det fortalt. Nå jaktes det ikke lenger bare for kjøttets skyld. Jegerne sier at jakta derfor ikke er nødvendig på samme måte som før. Men de argumenterer det for at jakt er en naturlig og rettmessig måte å bruke naturen på. I omtalen av jakt legges det dessuten vekt på forvaltning av ville dyr. Selv om utførelsen av jakt beskrives som spennende og lærerike opplevelser for den enkelte jeger, fremheves forvaltning av naturressursene som den dypeste hensikten i dag. Jakt som utførelse og sosial praksis gir et annet meningsinnhold, enn det slik jakta argumenteres for. Spenning underkommuniseres derfor for å fremstille jakt som rensket for en hver form for drapslyst på ville dyr. Slike argumenter knytter seg til endrede forestillinger om jakt, og opplevelsen av storsamfunnets med naturvernsorganisasjoner i spissen utsetter jegerne for sitt dømmende blikk.

Det levende landskap er truet av endringer som ulven medfører fordi dets sterke krav, tilgjengelighet til fri natur, forhindres av ulvens trussel mot jakthunden. De tre andre store rovdyra, bjørn, gaupe og jerv hindrer ikke jaktutøvelsen slik ulven gjør. Ulven medfører at naturen blir utilgjengelig for all jakt med løs hund. I det levende landskap er det jegerne forstår til å jakte som trues. Jegere kan ikke utøve denne retten, så lenge ulven har forrang i norsk natur. Jegerne er svært skeptiske til det de ser på som et tiltagende fenomen: at naturen skal vernes mot menneskelig virksomhet. For jegerne kan det virke som om vern av rovdyr er et første skritt i retning av å stenge for lokalbefolkningens aktive bruk av naturen.

I tillegg til at ulvens forrang i naturen hindrer deres tilgang til sitt landskap både ved å forhindre jakt med hund og å forsyne seg grådig av jaktbart vilt, utfordrer ulven også idealet om naturlig jakt. For hvem har ikke en mer naturlig rett til å jakte, enn rovdyret? Ulven truer derfor idealet om fri og tilgjengelig natur også ved å sette prinsipper om rettmessighet og naturlighet i det levende landskap opp mot hverandre.

Et nytt blikk på landskapet i Trysil

Blant folk med tradisjonelt blikk på landskapet uttrykkes det skepsis ovenfor en voksende naturbasert turisme. Det uttrykkes skepsis ovenfor hytteeierne det stiller spørsmål ved om såkalt villmarksturisme har noe for seg.

Om det romantiske landskapsblikket kan sies å være ny måte å oppleve landskapet på er usikkert, selv om flere påpeker at økosentriske syn på naturen er av nyere dato (Urry 1995; Dunlap 2000). At det oppleves som truende av folk i Trysil med et tradisjonelt eller opplevelsesfokuset blikk, virker nokså sikkert.

Skepsisen tyder på at hytteeierne og turistens landskapsblikk ikke har gått upåaktet hen. Inntrykket er at folk oppfatter at denne måten å forholde seg til landskapet på brer om seg i Trysil. Tall fra kommunens statistikk over nyoppførte fritidsboliger viser også at det stadig er plass til folk med en ferieforankring til Trysil (Trysil kommune 2007c).

Idealet om autentisk natur er det eneste idealet blant de tre som ikke utfordres av rovdyr. Derimot beriker rovdyr opplevelsen av autentisk natur. Hvis hytteeiere og turgåere reiser til Trysil i den hensikt å finne folketomme landskap, kan også de avfolkingstendensene som truer kulturlandskapet føre til at landskapet nærmer seg det romantiske idealet. Derimot vil en stadig utbygging av kommersiell turistnæring i kommunen virke truende. Muligens vil nedgang i jakt på alle ville dyr også styrke idealet, da det fremmer minst mulig innblanding av mennesker i naturen. Dessuten vil en modernisering og utvikling av landbruket, i likhet med økt jakttrykk, ikke være forenlig med idealet. I likhet med kulturlandskapet og det levende landskap er idealet om autentisk natur også et moralsk landskap. Selv om hytteeieren ønsker seg turer i et folketomt og øde landskap, ga de også uttrykk for at tradisjonell utmarksbruk, som gårdsbruk og beitende dyr, gir landskapet et ønsket nostalgisk preg.

Som tilegnelsesform kan det jo sies at nettopp dette idealet stenger ute den brede befolkning, både de med mer aktive bruksformer som jakt, men også andre turgåere. I ekte natur skal man ikke møte noen. Formålet er å være alene i fjellet. Av den grunn kan det sies at idealet om autentiske natur er et ideal for noen få. Dessuten fremhever idealet måteholden eller asketisk naturbruk som den mest aktverdige måten å oppleve landskapet på.

Landskapsidealet til hytteeierne er forankret i et landskap som ikke omgir hytteeierne til daglig. Som denne studien viser, kommer det romantiske landskapsblikket til

uttrykk ved å ta turen ut av hverdagens hektiske strabaser og inn i en opplevelse av autentisk natur. Blant hytteeierne oppleves også vissheten om at det finnes rovdyr i landskapet som en berikelse. Rovdyra gir landskapet mer autentisk karakter.

Til slutt

Gjennom denne studien mener jeg å ha vist at meningsinnhold i landskap skapes gjennom praksis i det. Ved å undersøke hvordan folk faktisk bruker og relaterer seg til landskap, har ulike praksiser blitt forstått som måter å tilegne seg landskapet og å gjøre det til sitt. Å gjøre landskapet til sitt, arbeide i det, bestige dets fjelltopper eller oppleve ville møter med dyr medfører ulike landskapsidealer. Som ideal medfører det å tilstrebe bestemte typer opplevelser i landskapet og å opprettholde *det gode* i landskapet.

Ulike holdninger til rovdyr er innvevd i grunnleggende mønstre for landskapsopplevelser. Rovviltkonflikten er således også en konflikt om omgang med og meningsinnhold i landskapet. Når omgangen med landskapet endres utfordrer det noen eksisterende landskapsidealer. Ved å fokusere på hvordan folk forholder seg til landskap har denne studien synliggjort at bakenfor roviltkonflikten er det en dyp uro og skepsis over endrede måter å bruke landskapet på. Slike endringer oppfattes av de det angår som et angrep på deres livsførsel i og bruk av det landskapet som omgir dem.

Litteratur

- Andersen, R., J. Linenell og H. Hustad. 2003. Rovilt og samfunn i Norge. En veileder i sameksistens i 21. århundre. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Artsdatabanken. 3886 arter på Norsk Rødliste 2006 2008 (lesedato 09.02.2008)
Tilgjengelig fra: <http://www.artsdatabanken.no/ArticleList.aspx?m=6&amid=1831>.
- Backeryd, J. 2007. Wolf attacks on dogs in Scandinavia 1995-2005, Institutionen for ekologi, Sveriges landbruksuniversitet SLU, Uppsala.
- Bender, B. 1998. *Stonehedge: making space* New York: Oxford International Publishers Ltd.
- Benjaminsen, T. 2002. Befolkning, landbruk og miljø. In *Samfunnsperspektiver på miljø og utvikling*, edited by T. A. Benjaminsen and H. Svarstad. Oslo: Universitetsforlaget.
- Benjaminsen, T og H Svarstad. 2008. Understanding Traditionalist Oppositions to Modernisation: Narrative Production in a Norwegian Mountain Conflict *Geografiska Annaler, Series B: Human geography* 90 (1):21-33 [forthcoming].
- Bjerke, T og B. P Kaltenborn. 1999. The relationship of ecocentric and anthropocentric motives to attitudes toward large carnivores *Journal of Environmental Psychology* 19 (4):415-421.
- Bjerke, T, K. Skogen og B. Kaltenborn. 2003. Nordmenns holdninger til store rovpattedyr. Resultater fra en spørreskjemaundersøkelse. Lillehammer: Norwegian Institute for Nature Research (NINA).
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste* London: Routledge & Kegan Paul plc.
- Brainerd, S., D. Bakka, J. Odden og J. Linnell. 2006. Jakt på gaupe i Norge. Et informasjonshefte fra Norges Jeger - og Fiskerforbund og NINA. Trondheim.
- Brottveit, Å. 1999. Elgjaktas symbolske økonomi: Hva står på spill. In *Jakta på elgjaktkulturen* edited by Å. Brottveit and O. Agedal. Oslo: Abstrakt forlag as.
- Brownlow, A. 2000. A wolf in the Garden
In *Animal Spaces, Beastly Places*, edited by C. P. a. C. Wilbert. London: Routledge.
- Burton, R. . 2004. Seeing Through the 'Good Farmer's' Eyes: Towards Developing an Understanding of the Social Symbolic Value of 'Productivist' Behaviour. *Sociologia Ruralis* 44 (2).
- Busck, A. 2002. Farmers' Landscape Decisions: Relationships between Farmers' Value and Landscape Practices. *Sociologia Ruralis* 42 (3):233-249.

- Coates, P. A. 1998. *Nature: western attitudes since ancient times*. Berkeley: University of California Press.
- Douglas, M. 1997. *Rent og urent : en analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu* , . Oslo: Pax forlag.
- Dunlap, R. E., K. D. Van Liere, et al. 2000. Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues* 56 (3):425-442.
- Faraquar. 1999. Are focus groups suitable for 'sensitive' topics? In *Developing Focus Group Research, Politics, Theory and Practice*, edited by J. Kitzinger and R. S. Barbour. London: Sage Publications Ltd.
- Flick, U. 2002. *An introduction to qualitative research*. London: Sage Publications.
- Frankland, J. og M. Bloor. 1999. Some issues arising in the systematic analysis of focus group materials. In *Developing Focus Group Research, Politics, Theory and Practice*, edited by J. Kitzinger and R. S. Barbour. London: Sage Publications Ltd.
- Fylkesmannen i Hedmark. *Kvotejakt på gaupe i Hedmark* 2008 (lesedato: 12.02.2008)
Tilgjengelig fra:
<http://www.fylkesmannen.no/hoved.aspx?m=5392&amid=1857520&utskrift=1>.
- Galaasen, P. 1997. *Jakt og fiske i trysil i 100 år*. Trysil kommune: Trysil-forlaget.
- Green, J. og L Hart. 1999. The impact of context on data. In *Developing Focus Group Research. Politics, Theory and Practice*, edited by R. S. Barbour and J. Kitzinger. London: Sage Publications.
- Hirsch, E. 1995. Introduction. Landscape: Between Place and Space. In *The Anthropology of Landscape. Perspectives on Place and Space*, edited by E. Hirsch and M. O'Hanlon. Oxford: Oxford University Press.
- Holt, H. 2006. *På sporet av gamle veger*. Trysil kommune: Trysil-forlaget.
- Ingold, T. 2000. *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Johansson, E. 2000. Skogslöpare och vedbodsstökare. Jägare og bönder under industrialismens samhällsomvandling. . In *Skogsliv. Kulturelle prosesser i nordiska skogsbygder*, edited by E. F. I. J. Kaldal, B. Snellman, H. Lund: Historiske Media.
- Jütte, R. 2005. *A History of the Senses. From Antiquity to Cyberspace*. Cambridge Polity Press.
- Kaldal, I. 2000. Introduksjon - kulturelle prosesser i nordiske skogsbygder. In *Skogsliv. Kulturelle prosesser i nordiske skogsbygder*, edited by I. Kaldal, E. Johansson, B. Fritzboeger and H. Snellman. Lund: Historiska media.

- Kaltenborn, B. P. og T. Bjerke. 2002. Associations between environmental value orientations and landscape preferences. *Landscape and Urban Planning* 59 (1):1-11.
- Kayser Nielsen, N. 2000. Food, Hunting, and Taboo. Cultural Heritage in Practice. *Ethnologica Scandinavica* 30.
- Krogh, E. 1995. Landskapets fenomenologi. Doctor Scientarium Thesis 1995:13, Institutt for økonomi og samfunnsfag, Norsk landbrukshøgskole.
- Krueger, R. A. og M. A. Casey. 2000. *Focus Groups. 3rd Edition. A Practical Guide for applied Research*. London: Sage Publications.
- Macnaughten, P. og J. Urry. 1998. *Contested Natures*. London: Sage Publications Ltd.
- Marvin, G. . 2000. Natural Instincts and Cultural Passions. Transformation and Performances in Foxhunting. *Performance Research* 5 (2):108-115.
- Marvin, G. . 2005. Sensing Nature: Encountering the World in Hunting. *ETNOFOOR* XVIII (1):15 - 26.
- Merleau-Ponty, M. 1962. *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Miljøstatus. *Bernkonvensjonen* 2007 (lesedato: 17.01.2008) Tilgjengelig fra: http://www.miljostatus.no/templates/PageWithRightListing_2769.aspx.
- Miljøstatus. *Rovvilt og byttedyr* 2008 (lesedato: 22.01.2008) Tilgjengelig fra: http://www.miljostatus.no/templates/report_4930.aspx?spraak=NO&dsID=ROVDYR
- Morgan, D. L. 1997. *Focus Groups as Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Myers, G. og P. Macnaughten. 1999. Can focus groups be analysed as talk? In *Developing Focus Group Research, Politics, Theory and Practice* edited by J. Kitzinger and R. S. Barbour. London: Sage Publications Ltd.
- Myrstad, A. 1999. Bygda, elgen og jakta. In *Jakta på elgjakkulturen*, edited by Å. Brottveit and O. Aagedal. Oslo: Abstrakt forlag as.
- O'Rourke, E. . 2000. The reintroduction and reinterpretation of the wild. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 13:45-165.
- Pasqualetti, M. . 2001. Wind Energy Landscapes: Society and Technology in the California Desert. *Society and Natural Resources* 14 (8):689-699.
- Petterson, B. 2005. Fulufjällets Omland. Hållbar utveckling av natur- och kulturturism i anslutning till nationalparkbildning. Etapp III Slutrapport, edited by Miljövårdsverket. Falun: Länsstyrelsen Dalarna.

- Philo, C. og C. Wilbert. 2000. Animal spaces, beastly places: new geographies of human-animal relations. An Introduction. In *Animal spaces, beastly places: new geographies of human-animal relations*, edited by C. a. C. W. Philo. London: Routledge.
- Proctor, J. 1998. The Spotted Owl and the Contested Moral Landscape of the Pacific Northwest. In *Animal Geographies*, edited by J. Wolch and J. Emel. London: New Left Books.
- Ramslien, R. 2006. Los på harejaktas mysterier. En kvalitativ analyse av harejakt med langbeint hund, Institutt for sosial antropologi, Univeristet i Oslo, Oslo.
- Reimers, E., ed. 1999. *ABC for jegerprøven*. Oslo: Landbruksforlaget.
- Rovviltportalen. *Forvaltningsregioner 2007* (lesedato: 14.02.2008) Tilgjengelig fra: http://www.rovviltportalen.no/content.ap?thisId=500026745#forvaltningsorms%C3%A5de_for_ynglende_ulv.
- Schjerden, P. 1988. *Utmarkslære - om ressurser og forvaltning*. Oslo: Landbruksforlaget.
- Schultz, P. W. og L. Zelezny. 1999. Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries. *Journal of Environmental Psychology* 19 (3):255-265.
- Silverman, D. 2004. *Interpreting Qualitative Data. Methods fore Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage Publications Ltd.
- Skandinavisk rovviltsenter. 2005 (lesedato: 12.02.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.rovvilt.no>.
- Skogen, K og O Krange. 2003. A Wolf at the Gate: the Anti-Carnivore Alliance and the Symbolic Construction of Community. *Sociologia Ruralis* 43 (3):309-325.
- Skogen, K, I Mauz og O Krange. 2006. Wolves and eco-power - A French-Norwegian analysis of the narratives on the return of large carnivores. *Revue De Geographie Alpine-Journal of Alpine Research* 94 (4):78-87.
- Skogen, K. 2001. Who's afraid of the big, bad wolf? Young people's responses to the conflicts over large carnivores in eastern Norway. *Rural Sociology* 66 (2):203-226.
- Skogen, K. 2003a. Adapting Adaptive Management to Cultural Understanding of Land Use Conflicts. *Society and Natural Resources* 16 (5):435-450.
- Skogen, K. 2003b. The Flip Side of Reflexivity: NINA/NOVA.

- Skogen, K., H. Haaland, O. Krange, S. Brainerd og H. Hustad. 2003. Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Lokale syn på rovviltforvaltning. En undersøkelse av fire kommuner: Aurskog-Høland, Lesja, Lierne og Porsanger. In *NINA Fagrapport*. Trondheim: Norsk institutt for naturforskning (NINA).
- Solberg, E., H. Sand, J. Linnell, S. Brainerd, R. Andersen, J. Odden, J. Swenson, O. Strand og P. Walbakken. 2003. Utredninger i forbindelse med ny rovviltmelding. Store rovdys innvirkning på hjortevilt i Norge: Økologiske prosesser og konsekvenser for jaktuttak og jaktutøvelse. In *NINA Fagrapport 63*. Trondheim Norsk institutt for naturforskning.
- SSB. *Fra skuddpremier til fredning og irregulær avgang* 2004 (lesedato: 17.01. 2008) Tilgjengelig fra: http://www.ssb.no/vis/emner/historisk_statistikk/artikler/rovdyr/art-2004-05-05-01.html
- SSB. *Befolkningsendringer i kommune, 1951-2007* 2007a (lesedato: 17.01. 2008) Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhst/tabeller/tab/o428.html>.
- SSB. *Nedgang for elgjakta* 2007b (lesdato: 11.02.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/vis/emner/10/04/10/elgjakt/main.html>.
- St.meld.nr.15. 2003-2004. Rovvilt i norsk natur, edited by Miljøverndepartement.
- Sutton, P. W. 2007. *The Enviroment. A Sociological Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Svarstad, H. 2008. Why hiking? Rationality and reflexivity within three categories of meaning constructions among Norwegian ramblers: Norsk institutt for naturvitenskap (NINA).(Forthcoming)
- Syse, K. 2000. Lende og landskap. En analyse av skogens fysiske landskap og landskapspersepsjon i Nordmarka fra 1900 til 1999, Institutt for kulturstudier, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Thagaard, T. 1998. *Systematikk og innlevelse. En inføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thompson, S. og M. Barton. 1994. Ecocentric and Anthropocentric Attitudes towards the Environment. *Journal of Environmental Psychology* 14 (2):149-157.
- Tilley, C. 1994. *A phenomenology of landscape: places, paths and monuments*. Oxford: Berg.
- Trysil. *Landbruk*. kommune 2008 (lesedato: 17.01.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.trysil.kommune.no/Modules/theme.aspx?Category.ID=3262&ObjectType=Article&ElementID=6391&Category.Name="Landbruk">.
- Trysil fellesforening for jakt og fiske. *Om TFTJ* 2008 (lesedato: 08.02.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.trysil-fellesforening.hm.no/3.html>.

- Trysil kommune. 1997. Langsiktig plan 1996-2010
- Trysil kommune. *Ny prosjektleder med ny giv til gjerdeprosjektet* 2005 (lesedato: 14.08.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.trysil.kommune.no/print.aspx>.
- Trysil kommune. *Fakta om Trysil* 2007a (lesedato: 11.02.2008) Tilgjengelig fra: [http://www.trysil.kommune.no/Modules/theme.aspx?Category.ID=2878&ObjectType=Article&ElementID=6645&Category.Name="Fakta"](http://www.trysil.kommune.no/Modules/theme.aspx?Category.ID=2878&ObjectType=Article&ElementID=6645&Category.Name='Fakta')
- Trysil kommune. *Landbruk*. 2007b (lesedato: 17.01.2008) Tilgjengelig fra: [http://www.trysil.kommune.no/Modules/theme.aspx?Category.ID=3262&ObjectType=Article&ElementID=6391&Category.Name="Landbruk".](http://www.trysil.kommune.no/Modules/theme.aspx?Category.ID=3262&ObjectType=Article&ElementID=6391&Category.Name='Landbruk')
- Trysil kommune. *Statistikk*, 26.06.2007 2007c (lesedato: 12.02.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.trysil.kommune.no/Modules/urlcategory.aspx?ObjectType=Category&Category.ID=4753>
- Trysil kommune. *Trysil - skibygda, kulturbygda og skogbygda* 2007d (lesedato: 11.02.2008) Tilgjengelig fra: [http://www.trysil.kommune.no/Modules/theme.aspx?Category.ID=2860&ObjectType=Article&ElementID=6644&Category.Name=%20Om+Trysil%20](http://www.trysil.kommune.no/Modules/theme.aspx?Category.ID=2860&ObjectType=Article&ElementID=6644&Category.Name='%20Om+Trysil%20')
- Urry, J. 1995. *Consuming places*. London: Routledge.
- Veblen, T. 1994. *The Theory of the Leisure Class*. New York: Dover Publications.
- Vevstad, A. 1991. *Trysil Kommuneskoger. 100 år*
Elverum: Elverum Trykk AS.
- Waterton, C. og B. Wynne. 1999. Can focus groups access community views? In *Developing Focus Group Research. Politics, Theory and Practice*, edited by J. Kitzinger and R. S. Barbour. London: Sage Publications Ltd.
- Weiss, R. 1994. *Learning from Strangers*. New York: The Free Press.
- Wikipedia. 2008. Trysilfjellet. (lesedato: 12.02.2008) Tilgjengelig fra: <http://no.wikipedia.org/wiki/Trysilfjellet>
- Willis, S. og H. Cambell. 2004. The Chestnut Economy: The Praxis of Neo-Peasantry in Rural France. *Sociologia Ruralis* 44 (3):317-331.
- Woods, M. 2003. Conflicting Environmental Visions of the Rural: Windfarm Development in Mid Wales
Sociologia Ruralis 43 (3):271-288.
- Wylie, J. 2007. *Landscape*. New York: Routledge.

Østlendingen.no. 2007. Gaupejakta over i Trysil...men Elverum var først. Review of Reviewed Item (lesedato: 17.01.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.ostlendingen.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20070202/NYHETER/102020012>

Østlendingen.no. *Vurderer forlenget gaupejakt* 2008 (lesedato 12.02.2008) Tilgjengelig fra: <http://www.ostlendingen.no/article/20080205/NYHETER/356978965>.

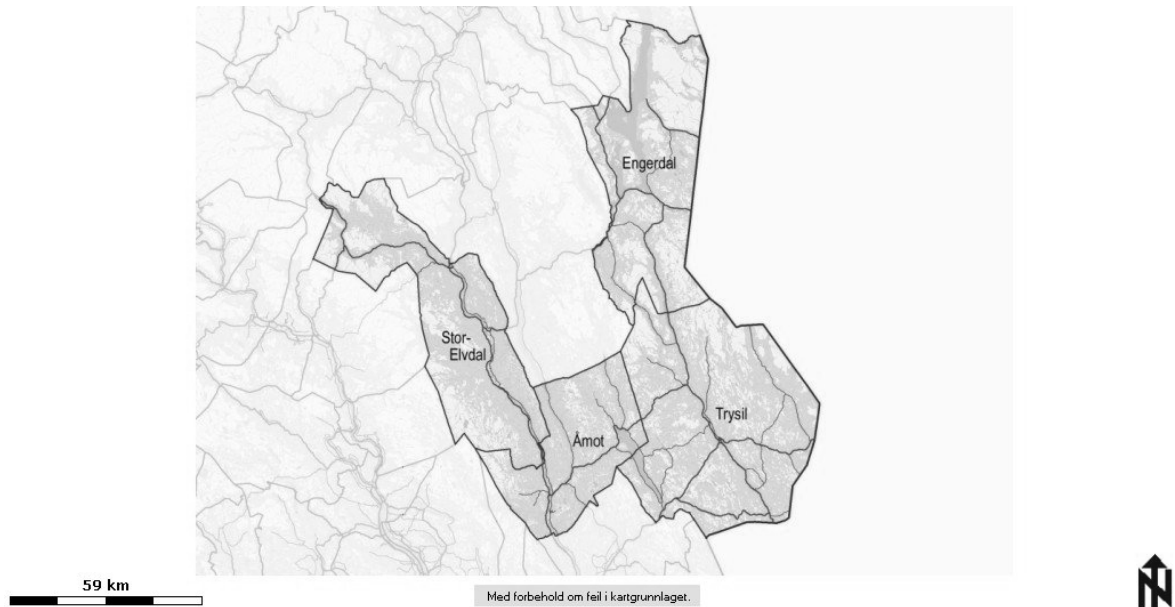
Aagedal, O. 1999. Jakta på elgjakkulturen. In *Jakta på elgjakkulturen*, edited by Å. Brottveit and O. Aagedal. Oslo: Abstrakt forlag as.

Alle kilder er oppgitt

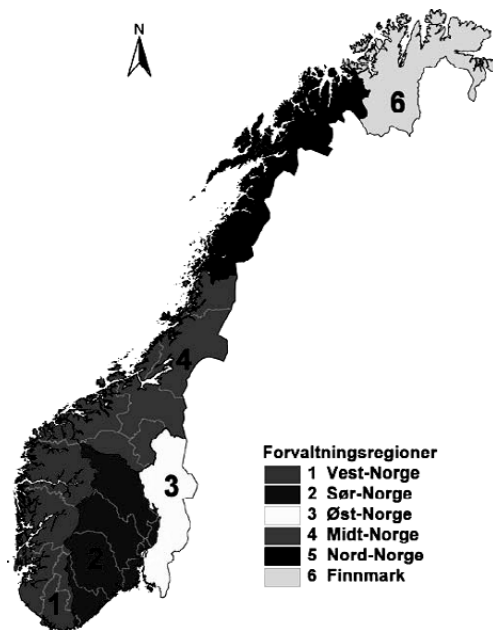
Antall ord 35 357

Vedlegg

Vedlegg 1. Kart over Trysil kommune

Vedlegg 2. Forvaltningsregioner for rovdyr i Stortingsmelding 15 "Rovdyr i norsk natur" (2003-2004).

Vedlegg 3. Intervjuguide

Hovedtema	Dimensjoner	Stikkord/spørsmål
Bakgrunn	Biografiske opplysninger	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hva deltakerne driver med ➤ Tilknytning til bygda/området ➤ Tilhørighet til foreninger, andre fritidssysler
Lokale forhold	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalsamfunnet (sosiale forhold) • Før og nå • Naturbruk 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fortell litt om hvordan det er å bo i Trysil (særlig fokus på forholdet mellom folk som bor der) ➤ Si noe om forskjeller mellom før og nå ➤ Forhold til naturen og bruk av denne
Rovdyr	<ul style="list-style-type: none"> • Rovdyrsituasjonen i kommunen • Ulvens plass • Ulvens vesen og atferd • Forholdet mellom ulv og andre dyr • Forholdet mellom mennesker og ulv 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Beskrive hvordan rovdyrsituasjonen i kommunen er nå ➤ Hvor hører ulven hjemme (Norge, Trysil, eller hvor?) ➤ Det har vært mye snakk om "normal og "unormal" ulveatferd (f. eks. i forbindelse med hybrider). Hva forbinder dere med "normal" ulveatferd? ➤ Generelle inntrykk av ulvens "natur", f.eks. beskrivelser av eventuelle møter med ulv ➤ Hva bør man gjøre hvis man møter en ulv ansikt til ansikt? ➤ Hvordan er ulven, sammenlignet med andre dyr? (Hva er det med ulven...) ➤ Kan dere tenke grunner til at folk liker eller ikke liker ulv (målet er kvalitative beskrivelser) ➤ Hvorfor frykter mange ulven?
Forvaltning	<ul style="list-style-type: none"> • Nye ordninger • Jakt på rovdyr • Forhold til lokale og sentrale forvaltningsenheter 	<p>Erfaringer med:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rovviltregioner- og nemnda - Tilskudd til tiltak mot rovdyrskader (sanking, gjerdning, hjemmebeite) - Erstatning for rovviltskader (erstatningsoppgjør) - Forvaltningsplaner for rovvilt/store rovdyr - Ulvesonen: eget forvaltningsområde for ynglende ulv (hele Østfold, og Oslo, deler av Akershus og Hedmark) - Nasjonale mål for rovviltbestandene (formulert som antall ynglinger) - Grenseflokker <p>Jakt på rovdyr:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kvote - lisens - forskjell på "jakt" og "felling" <p>Forhold til</p> <ul style="list-style-type: none"> - Miljøverndepartementet - Direktoratet for naturforvaltning - Statens naturoppsyn - Rovviltskontaktene - Kommunens rolle i rovviltforvaltninga
Turisme (Trysil)	<ul style="list-style-type: none"> • Nye former for friluftsliv (skisport, villmarksturisme...) • Rovdyras innvirkning på reiselivet • Rovviltsenteret 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Turismens betydning og utvikling ➤ Hvilken betydning har rovvilt for turismenæringen? ➤ Hva gjør turisme med naturen? ➤ Syn på etableringen av rovviltsenteret i Trysil

Vedlegg 4.

Tall over nedgangen i husdyrhold i Trysil

Husdyr, etter region, husdyrslag, tid og statistikkvariabel

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Husdyr	Husdyr	Husdyr	Husdyr	Husdyr	Husdyr	Husdyr
0428 Trysil							
Stofe i alt	2 666	2 521	2 356	2 336	2 139	2 079	2 149
Kyr i alt	1 046	990	859	886	806	775	788
Mjølkeku	882	831	684	697	652	606	601
Ammeku	164	159	175	189	154	169	187
Andre storfe	1 620	1 531	1 497	1 450	1 333	1 304	1 361
Sau over 1 år	1 575	1 573	1 571	1 580	1 567	1 516	1 396
Mjølkegeit	272	241	191	202	199	132	:
Avlssvin	27	:	:	:	:	:	:
Høner	1 976	1 966	1 993	2 053	2 018	1 992	1 955

Fotnote(r):

Siste år er førebels tal.

Vedlegg 5

Tall over nedgang av dyrket jordbrukareal i Trysil

Jordbruksareal (dekar), etter region, vekstar, tid og statistikkvariabel							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Jordbruksareal	Jordbruksareal	Jordbruksareal	Jordbruksareal	Jordbruksareal	Jordbruksareal	Jordbruksareal
0428 Trysil							
Jordbruksareal i drift	22 074	21 335	20 302	20 092	19 948	19 296	19 130
Fulldyrka jord	20 548	20 016	19 085	18 823	18 773	18 084	17 987
Åker og hage	772	748	620	586	722	658	423
Korn og oljevekstar til mogning	:	0	:	:	:	:	:
Kveite	0	0	:	:	0	0	0
Bygg	0	0	:	:	:	:	:
Havre	0	0	:	:	:	0	0
Potet	17	16	14	12	:	7	6
Grønfôr- og silovekstar	560	491	373	337	530	492	296
Grønsaker på friland	0	0	0	0	0	0	0
Eng til slått og beite	21 302	20 587	19 682	19 506	19 226	18 638	18 707
Fulldyrka eng	19 776	19 268	18 465	18 237	18 051	17 426	17 564
Anna eng og beite	1 526	1 319	1 217	1 269	1 175	1 212	1 143
Fotnote(r):							
Siste år er førebels tal.							

Vedlegg 6

Tall over nedgang i jordbruksbedrifter i Trysil

Jordbruksbedrifter, etter region, vekstar, tid og statistikkvariabel

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Jordbruks bedrifter	Jordbruks bedrifter	Jordbruks bedrifter	Jordbruks bedrifter	Jordbruks bedrifter	Jordbruks bedrifter	Jordbruks bedrifter
0428 Trysil							
Jordbruksareal i drift	163	149	134	128	115	108	102
Fulldyrka jord	163	149	134	128	115	107	102
Åker og hage	51	45	33	30	29	25	19
Korn og oljevekstar til mogning	:	0	:	:	:	:	:
Kveite	0	0	:	:	0	0	0
Bygg	0	0	:	:	:	:	:
Havre	0	0	:	:	:	0	0
Potet	12	11	9	9	:	6	5
Grønfôr- og silovekstar	35	32	20	18	24	19	12
Grønsaker på friland	0	0	0	0	0	0	0
Eng til slått og beite	161	146	131	126	114	107	101
Fulldyrka eng	161	146	131	125	114	106	101
Anna eng og beite	65	65	66	68	62	61	55

Fotnote(r):

Siste år er førebels tal.

Vedlegg 7.

Tall over nedgang i jorbruksbedrifter i Trysil

Jordbruksbedrifter, etter region, husdyrslag, tid og statistikkvariabel							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Jordbruks bedrifter med husdyr	Jordbruks bedrifter med husdyr	Jordbruks bedrifter med husdyr	Jordbruks bedrifter med husdyr	Jordbruks bedrifter med husdyr	Jordbruks bedrifter med husdyr	Jordbruks bedrifter med husdyr
0428 Trysil							
Husdyr i alt	141	125	117	114	103	97	91
Stofe i alt	98	84	80	75	64	59	59
Kyr i alt	90	81	71	67	58	53	54
Mjølkeku	73	67	55	52	47	42	41
Ammeku	25	17	22	21	16	14	16
Andre storfe	98	81	79	74	62	59	59
Sau over 1 år	34	33	34	32	32	29	25
Mjølkegeit	6	6	4	4	4	3	:
Avlssvin	4	:	:	:	:	:	:
Høner	10	8	11	13	11	10	7

Fotnote(r):

Siste år er førebels tal.

Vedlegg 8

Tall over skadetilfeller på husdyr utført av ulv i Trysil

Rovvilt og byttedyr 1994 - 2008

Skadetilfeller

Trysil

Ulv

År	Antall
2004	20
2003	1
2002	65
2001	8
2000	3
1998	17
1997	1

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning,

© Miljøstatus i Norge (www.miljostatus.no)

Vedlegg 9

Tall over skadetilfeller på husdyr utført av bjørn i Trysil .

Rovvilt og byttedyr 1994 - 2008

Skadetilfeller

Trysil

Bjørn

År	Antall
2006	41
2005	26
2004	25
2003	47
2002	29
2001	47
2000	61
1999	70
1998	100
1997	74
1996	60
1995	52
1994	82

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning,

© Miljøstatus i Norge (www.miljostatus.no)

Vedlegg 10

Tall over skadetilfeller på husdyr utført av jerv i Trysil

**Rovvilt og
byttedyr 1994 -
2008**

Skadetilfeller

Trysil

Jerv

År	Antall
1999	2

Kilde: Direktoratet
for naturforvaltning,

© Miljøstatus i
Norge

(www.miljostatus.no)

Vedlegg 11

Tall over skadetilfeller på husdyr utført av gaupe i Trysil .

Rovvilt og byttedyr

1994 - 2008

Skadetilfeller

Trysil

Gaupe

År	Antall
2006	22
2005	12
2004	2
2003	1
2002	3
2001	17
2000	8
1999	9
1998	19
1997	7
1996	28
1995	24
1994	46

Kilde: Direktoratet for
naturforvaltning,

© Miljøstatus i Norge
(www.miljostatus.no)

Informasjon til intervjudeltakere og andre nøkkelpersoner i Trysil

Norsk institutt for naturforskning (NINA) er i gang med et stort tverrfaglig forskningsprosjekt om konsekvensene av rovviltforvaltningen i Norge og Sverige. Prosjektet omfatter både biologisk forskning og samfunnsforskning. Dette er informasjon om den samfunnsvitenskapelige delen, som skal kartlegge befolkningens oppfatning av dagens rovviltforvaltning i noen berørte områder. Den norske delen av prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd og Direktoratet for naturforvaltning.

I løpet av de siste 30 årene har *vern* erstattet *utryddelse* som mål for rovviltforvaltningen. Med sterke restriksjoner på jakt har bestandene av de fire store rovdyra ulv, bjørn, gaupe og jerv begynt å vokse. I denne perioden har det også foregått omfattende forskning på rovdyr og deres byttedyr (særlig elg, rådyr og rein). Hundrevis av dyr er radiomerket og gode overvåkningsdata er tilgjengelige for alle artene. Kunnskapene om bestandenes størrelser og dyras atferd er etter hvert godt utviklet. Det samme er metodene for overvåkning.

Rovdyra og rovdyrforvaltningen er omgitt av konflikter. Dette er konflikter ikke bare mellom folk og dyr, men mellom mennesker med forskjellige meninger og ofte med forskjellige posisjoner i samfunnet. Derfor har rovdyrproblemene blitt tema også for samfunnsforskningen, og i Norge har vi alt gjort en god del.

En hovedkonklusjon så langt er at disse konfliktene ikke bare handler om problemene rovdyra kan forårsake. Selvfølgelig er det ille for noen at sauer og hunder blir drept, og det er ikke bra at folk er urolige for å ha store rovdyr i nærheten. Men mange ser på rovdyrforvaltningen som ledd i en mer omfattende politikk som går på bekostning av distriktene, og som også fører til avfolking, sentralisering, gjengroing og mange andre problemer. Rovdyra kan bli "dråpen som får begeret til å flyte over". Andre kan betrakte motstand mot rovdyr som bakstreversk og gammeldags, i utakt med moderne miljøpolitikk. Vi kan også se en gryende motsetning mellom tradisjonell utmarksbruk og nye næringsveier, ikke minst innen reiseliv. Det er i alle fall ingen tvil om at rovdyrkonfliktene påvirkes av generelle maktforhold i samfunnet og veves inn i politiske kamper som strekker seg mye lenger enn selve rovviltforvaltningen.

Både den naturvitenskapelige og den samfunnsvitenskapelige forskningen har vært premissleverandører for politikk og forvaltning, for eksempel i forbindelse med den siste rovviltmeldingen (St. meld. Nr. 15 (2003 – 2004) "Rovvilt i norsk natur"). Men vi vet fremdeles for lite om hvordan folk reagerer på ulike konkrete forvaltningstiltak, for eksempel den nye regionale forvaltningsmodellen i Norge, rovviltjakt, erstatningsordninger, soner, osv. Innenfor dette prosjektet er målsetningen å bringe forskningen nærmere folks konkrete opplevelse av dagens rovviltforvaltning, og å formidle denne kunnskapen til forvaltningsorganer, politikere og organisasjoner.

Norge og Sverige har felles rovdyrbestander, og forvaltningen i de to landene må ses i sammenheng. Det er også vanlig å sammenligne rovdyrssituasjonen i Norge og Sverige for å underbygge forskjellige standpunkter i debatten. Men det har vært forsket mindre på rovviltkonfliktene i Sverige enn i Norge, og vi vet alt for lite om forholdene der. Situasjonen i Sverige er ganske forskjellig fra den norske. Den svenske landsbygda er enda tynnere befolket og utmarksbeite er lite utbredt. Dermed er de to landene forskjellige med hensyn til det sosiale grunnlaget for en av de viktigste konfliktdimensjonene – konflikten mellom rovdyrvern og

beitebruk. Men beitebrukerne er i mindretall også i norske kommuner. Tidligere forskning har vist at tyngdepunktet rovdymotstanden finnes blant folk i yrker utenfor landbruket, som bruker naturen til jakt og andre former for rekreasjon. Dette finnes i Sverige også, og mye tyder på at konfliktnivået i Sverige øker raskt. Selv om Norge har opprettholdt en helt annen bosettingsstruktur enn Sverige, kan det være grunn til å anta at de to landene ligner hverandre mye når det gjelder de konfliktdimensjonene som ikke handler om dyr på utmarksbeite. Men til nå er det ingen som har foretatt en systematisk sammenligning. Derfor er også det en viktig oppgave for prosjektet.

Studieområde

Vi skal konsentrere oss om grensetraktene i Sør-Norge og de midtre delene av Sverige. Det vil si Hedmark, Akershus, Østfold, Värmland, Dalarna, Örebro län og Västmanland. Biologene kaller av og til dette området for det ”Sørlige sentrale skandinaviske økosystemet” (SSSØ). Det bor om lag to millioner mennesker innenfor området som dekker et areal på 95 000 kvadratkilometer. Økosystemet inneholder samtlige skandinaviske ulveflokker, et stort antall gauper, og det sørligste reproduksjonsområdet for brunbjørn. Jerven koloniserer også SSSØ fra nord i disse dager. Regionen inneholder to av de norske forvaltningsområdene for rovdyr, hele den norske ”ulvesonen” og fire län som er sentrale i den svenske rovviltforvaltningen.

På norsk side kommer vi til å drive samfunnsforskningen i Trysil og Halden. I begge kommunene er mange berørt av rovdym på en eller annen måte. Samtidig er kommunene ganske forskjellige når det gjelder befolkningens størrelse og sammensetning. De har imidlertid det til felles at de ikke er ensidige primærnæringskommuner, og vi tror derfor at vi kan få et innblikk i andre sider ved rovdymproblematikken enn vi ville fått der husdyrtap er et dominerende konflikttema.

Hvordan gjør vi det?

Vi står overfor et tema som i første omgang krever en åpen utforskning av folks oppfatninger av dagens forvaltning, av konflikten og av rovdympolitikken generelt. Metoden må være i stand til å fange opp den variasjonen som finnes mellom ulike befolkningsgrupper når det gjelder synet forvaltning av rovdymstammene.

Vi kommer for det meste til å bruke gruppeintervjuer, som ofte kalles *fokusgrupper*. En fokusgruppe består av 5-10 mennesker som skal kommentere og diskutere et bestemt tema. Det er ofte en bra metode når forskerne ikke skal inn på veldig personlige ting, men er interessert i å få i gang en diskusjon. Vi ønsker likevel å trenge litt dypere ned i sakene slik at vi kan forstå godt hvorfor folk mener det de mener. Derfor ønsker vi grupper der folk har noe til felles og gjerne kjenner hverandre, slik at samtalen kan flyte fritt. Det kan være grupper bestående av jegere, grunneiere, naturvernere, osv. Til sammen bør fokusgruppene nærme seg et tverrsnitt av kommunens befolkning.

Det er avgjørende at vi ikke bare får kontakt med folk som har bestemte og sterke meninger. Vi har tidligere sett at ganske mange, selv i rovdymkommuner, ikke er særlig engasjert i rovdymsspørsmålet. De har ikke alltid noen klare oppfatninger av rovdympolitikken, og noen er rett og slett lei hele greia. Dette er grupper som har kommet i bakgrunnen, også i vår tidligere forskning. Men deres syn på rovvilt og naturforvaltning er viktig om vi skal danne oss et best mulig bilde av mangfoldet de berørte områdene. Derfor ønsker vi noen fokusgrupper på arbeidsplasser og andre steder der folk er samlet av andre grunner enn sin tilknytning til

utmark og natur.

En totrinns strategi skal sørge for at vi oppnår den nødvendige informasjonen. Ved å snakke med et utvalg nøkkelpersoner håper vi å få oversikt over relevante grupperinger i lokalsamfunnet. Basert på denne informasjonen setter vi sammen fokusgruppene, med mest mulig lokal hjelp. Kan deltakerne rekrutteres av folk som kjenner dem, og ikke av oss, er det det aller beste.

Personvern og lagring av data

Intervjuene vil normalt bli tatt opp elektronisk, men vi registrerer ikke deltakernes navn. Personopplysninger blir registrert bare i den grad de er relevante (yrke, utdanning og lignende). I forbindelse med all rapportering fra prosjektet vil alle opplysninger anonymiseres slik at ingen enkeltpersoner kan kjennes igjen. Intervjuopptak og eventuelle utskrifter av intervjuer vil bli oppbevart elektronisk i kryptert form hos NINA, og vil ikke stilles til rådighet for forskere utenfor teamet som deltar i ROSA II.

Formidling og rapportering

Vi skal rapportere fra prosjektet på vanlige måter, i rapporter og vitenskapelige artikler. Men vi legger også stor vekt på å skrive om det vi finner ut i tidsskrifter som Jakt & Fiske, Miljøjournalen, lokalaviser, osv. Vi vil også – som i tidligere prosjekter – satse mye på å formidle resultater tilbake til alle som har hjulpet oss i berørte lokalsamfunn og til andre som måtte være interessert. Det kan skje på mange måter: Kortrapporter eller ”fakta-ark”, foredrag, osv.

Vi håper dette har gitt et inntrykk av hva vi skal gjøre og av hva vi ønsker å oppnå. På forhånd takk for hjelpen.

Med hilsen

Ketil Skogen

Olve Krange